

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Стеблюк Світлана Василівна

**МЕТОДИКА ІНКЛЮЗИВНОГО
НАВЧАННЯ ЗА КОНЦЕПЦІЄЮ «НОВА
УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»**

Навчальний посібник

Ужгород-2023

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Стеблюк Світлана Василівна

**МЕТОДИКА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ
ЗА КОНЦЕПЦІЄЮ «НОВА УКРАЇНСЬКА
ШКОЛА»**

Навчальний посібник

Ужгород-2023

УДК 376(075.8):373(477)

М54

Стеблюк Світлана Василівна

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Протокол № 7 від «20» червня 2023 р.)

Рецензенти:

Фенчак Любов Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Мукачівський державний університет.

Філак Ярослав Феліксович, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, завідувач кафедри фізичної реабілітації факультету здоров'я та фізичного виховання, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Методика інклюзивного навчання за Концепцією «Нова українська школа» (для здобувачів вищої освіти спеціальності 016 «Спеціальна освіта» денної та заочної форм навчання). Навчальний посібник [Текст] / Укладач Стеблюк Світлана Василівна. Ужгород, 2023. 113 с.

У навчальному посібнику представлено матеріали теоретичного та практичного спрямування щодо особливостей організації та змісту інклюзивного навчання у початковій школі закладу загальної середньої освіти. Розкрито педагогічні підходи у роботі із дитиною з інтелектуальними порушеннями, застосування традиційних та інноваційних методів навчання в інклюзивних класах.

Посібник призначений для здобувачів вищої освіти спеціальності 016 «Спеціальна освіта», аспірантів, педагогічних, науково-педагогічних працівників, фахівців інклюзивно-ресурсного центру та інших учасників освітнього процесу, хто працює із дітьми з особливими освітніми потребами.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
МЕТОДИКА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ДИСЦИПЛІНА	5
КОНЦЕПЦІЯ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА» ЯК КЛЮЧОВА РЕФОРМА У ГАЛУЗІ ОСВІТИ	15
ЗМІСТ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У ЗЗСО	22
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЦІЛІСНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	30
ТИПИ ТА СТРУКТУРА УРОКІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	39
ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ: ТЕМАТИЧНИЙ ТА ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХОДИ	54
РОЗВИТОК ПОЧАТКОВИХ УМІНЬ ЧИТАННЯ Й ПИСЬМА У ПРОЦЕСІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «НАВЧАННЯ ГРАМОТИ» ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ	63
МЕТОДИ НАВЧАННЯ В ІНКЛЮЗИВНИХ КЛАСАХ	74
ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	88
ОРГАНІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	97
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	104
ДОДАТОК. КОНЦЕПЦІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА» НА ПЕРІОД ДО 2029 РОКУ	108

ПЕРЕДМОВА

Закони України у галузі освіти, Концепція «Нова українська школа» спрямовані на формування у здобувачів освіти ключових та предметних компетентностей. Освітня політика держави забезпечує усім рівний доступ до цього процесу, у тому числі дітям з особливими освітніми потребами (далі ООП). Законом України «Про освіту» сформульовано ключові поняття, з-поміж яких «освітній процес», «інклюзивне навчання», «інклюзивне освітнє середовище» та інші. В останні часи інклюзивна освіта набирає обертів й дає можливість суспільству переосмислити своє відношення до дітей з особливими потребами, допомогти їм увійти в учнівський шкільний простір.

Концепція «Нова українська школа» сформулювала мету, в якій випускник закладу освіти – це цілісна особистість, здатна до критичного мислення, інноватор, патріот з активною позицією, який поважає права й гідність людини. Означеним документом окреслено підходи до навчання школярів в інклюзивних класах.

Шляхи реалізації Концепції стали предметом вивчення низки науковців: Н. Бібік, М. Вашуленка, О. Савченко, С. Скворцової, Р. Шияна та інших. Активізувалися дослідження щодо особливостей навчання дітей у класах з інклюзивним навчанням. Наукові праці Г. Блеч, А. Колупасової, С. Миронової, Л. Савчук, Т. Сак, В. Синьова, Н. Софій, С. Трикоз та інші висвітлюють різні аспекти інклюзії: обґрунтування наукової концепції інклюзивного навчання, створення освітнього інклюзивного середовища, зміст, форми, методи навчання в інклюзивному класі. Актуальним залишається розробка методики інклюзивного навчання за Концепцією «Нова українська школа».

У навчально-методичному посібнику «Методика інклюзивного навчання за Концепцією «Нова українська школа» розглянуто особливості організації освітнього процесу в класах з інклюзивним навчанням, узагальнено методичні засади діяльності вчителя та асистента вчителя в умовах компетентнісного підходу. Виходячи із того, що повністю за Концепцією працює початкова школа (базова передбачає поступовий перехід), увага зосереджена саме на освітньому процесі у 1-4 класах, навчанні, вихованні та розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями.

Навчальний посібник укладено відповідно до змісту дисципліни «Методика інклюзивного навчання за Концепцією «Нова українська школа». Структура включає: передмову, теоретичний матеріал, контрольні завдання, завдання для самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

ТЕМА 1. МЕТОДИКА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ДИСЦИПЛІНА

План

1. Предмет, мета, завдання методики інклюзивного навчання. Поняття, термінологія методики інклюзивного навчання

2. Зв'язок дисципліни з іншими науками

3. Психологічні засади вивчення методики інклюзивного навчання

4. Нормативно-законодавча база інклюзивного навчання

Ключові слова: методика, інклюзивне навчання, міждисциплінарний зв'язок, законодавча база, Концепція «Нова українська школа».

Використана й рекомендована література:

1. Кобильченко В., Омельченко І. Спеціальна психологія: підручник. ВЦ «Академія». 2020. 224 с.

2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

3. Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / Упорядник Бондар К. М. [2-ге вид., доп.]. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.

4. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. Львів: «Новий світ. 2000», 2019. 264 с.

5. Brandon T. The lessons learned from developing an inclusive learning and teaching community of practice / T. Brandon, J. Charlton. *International Journal of Inclusive Education*. 2011. Vol. 15(1). P. 165–178.

6. The Collaborative Consultation Model. Lorna Idol., Phyllis Paolucci-Whitcomb, Ann Nevin. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 2010. Pages 347-361.

1. Предмет, мета, завдання методики інклюзивного навчання. Поняття, термінологія методики інклюзивного навчання

У Законі України «Про освіту» закладено нові засади діяльності закладів освіти, що ґрунтуються на компетентнісному та діяльнісному підходах. Сформульовано принципи освітньої діяльності, з-поміж яких – дитиноцентризм. Зважаючи на це, рівний доступ до навчання у закладах загальної середньої освіти отримали діти з особливими освітніми потребами (далі ООП), які, як правило, здобували певне коло знань, умінь й навичок тільки у спеціальних установах. Визначено поняття «інклюзивне освітне

середовище», «інклюзивне навчання», «корекційно-розвиткові послуги», «індивідуальна програма розвитку» та інші.

Основні завдання інклюзивного навчання:

- здобуття учнями з особливими освітніми потребами освіти відповідного рівня в середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти;
- реалізація принципу «навчитися жити разом», який ґрунтується на принципах гуманістичної педагогіки;
- забезпечення різнобічного розвитку учнів, реалізація їхніх здібностей; створення освітньо-корекційного середовища для задоволення освітніх потреб учнів із особливостями психофізичного розвитку;
- створення позитивного мікроклімату в закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням, формування активного міжособистісного спілкування дітей із особливими освітніми потребами з іншими учнями;
- забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами;
- надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей із особливими освітніми потребами, залучення батьків до розроблення індивідуальних планів та програм навчання (За З. Шевців).

Методика навчання як педагогічна дисципліна за галуззю знань Освіта / Педагогіка спрямована на формування спеціальної компетентності майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей з метою ознайомлення з методами, прийомами, засобами навчання відповідно до вимог Освітньо-професійної програми.

Методика інклюзивного навчання – це педагогічна дисципліна, що спрямована на підготовку здобувачів освіти магістерського рівня до роботи із дітьми з ООП, добірку методів, прийомів, засобів їх навчання, виховання та розвитку для формування ключових та предметних компетентностей, демократичних та морально-етичних цінностей. Методика інклюзивного навчання є важливою навчальною дисципліною у системі підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти. З одного боку, – це мистецтво надання освітніх послуг для дітей із ООП з метою реалізації завдань інклюзивного навчання, з іншого – «людиназнавство», «суспільствознавство» (термін за В. Сухомлинським), що спрямовані на володіння майбутніми педагогами сучасними технологіями у галузі корекційної педагогіки. Проблема навчання, виховання та розвитку дітей з ООП у центрі дослідження низки науковців (Г. Блеч, І. Гладченко,

І. Дичківська, А. Колупаєва, С. Миронова, С. Трикоз, О. Чеботарьова та інші).

Наша увага зосереджена на специфіці навчання, виховання та розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку (далі ППР) у закладах загальної середньої освіти у класах з інклюзивним навчанням, початкової школи зокрема.

Завданнями методики інклюзивного навчання є:

- ознайомлення із сучасними підходами до навчання, виховання та розвитку дітей з ППР відповідно до вітчизняної нормативно-законодавчої бази, Концепції «Нова українська школа»;
- ознайомлення із специфікою роботи асистента вчителя;
- засвоєння методів, прийомів, засобів моделювання уроків, занять в інклюзивних класах з урахуванням спільного викладання учителя й асистента вчителя;
- з'ясування системи корекційно-розвиткових вправ та завдань для учнів з ППР;
- підготовка сучасного фахівця з креативним мисленням, загальноновизнаними цінностями, здатного до саморозвитку, самоудосконалення у процесі педагогічної діяльності.

Предметом вивчення дисципліни є методичні засади підготовки майбутніх фахівців до навчання учнів з ППР у рамках Концепції НУШ з метою реалізації завдань інклюзивного навчання.

Щоб успішно навчати дітей з ППР, треба знати: нормативно-законодавчу базу; психолого-педагогічні особливості дітей; взаємозв'язок закладу освіти й ІРЦ; зміст освіти; методи і прийоми навчання; систему корекційно-розвиткових завдань.

Термінологія спеціальної освіти сформульована в Законі України «Про освіту»; організація інклюзивного навчання прописана у Положеннях, Постановах Кабінету Міністрів України. Окрім того, деякі поняття знайшли своє відображення у дослідженнях учених.

Інклюзивна школа – це заклад освіти, який відкритий для навчання всіх дітей за місцем проживання, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей, створений такий універсальний дизайн – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їхню максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну.

Інклюзивне виховання – соціально і педагогічно організований процес формування дитини як особистості, незалежно від рівня психофізичного розвитку, як неповторної людської індивідуальності в умовах інклюзивного суспільства.

Самовиховання – систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних. Інклюзивне навчання і виховання розглядається як системний підхід в організації діяльності системи України, яке стосується усіх суб'єктів навчального процесу: молодших школярів – здорових дітей і дітей з особливими освітніми потребами; учителя початкових класів і команди фахівців, у тому числі батьків; адміністрації та допоміжних структур.

Корекція (від лат. *correctio* – поліпшення, виправлення) – система психолого-педагогічних та медичних заходів, спрямованих на послаблення або подолання відхилень у психофізичному розвитку у дітей в процесі навчання та виховання (за З. Шевців).

Таким чином, розкрито поняття, завдання дисципліни «Методика інклюзивного навчання за Концепцією «Нова українська школа».

2. Зв'язок дисципліни з іншими науками

Методика інклюзивного навчання тісно пов'язана з педагогічними науками та спеціальними методиками. Міждисциплінарність – це сучасна наукова основа підготовки фахівців спеціальної освіти, що підсилює системність знань, орієнтує викладача на застосування інтегрованих методів, форм навчання. Нами обстоюються такі моделі інтеграції: частково-міждисциплінарна, що спрямована на формування фахової компетентності на основі порівняння аналізу змісту суміжних дисциплін; індуктивно-цілісна, яка побудована на основі інтеграції фахових дисциплін на певному освітньому рівні за освітньо-професійною програмою спеціальності; комплексно-синтетична, що ураховує змістове наповнення навчального матеріалу шляхом інтеграції професійно-орієнтованих дисциплін, практичної підготовки у тому числі.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що методика інклюзивного навчання пов'язана з дисциплінами:

- олігофренопедагогіка як галузь педагогічної науки, що вивчає загальні основи, закономірності, методи та прийоми навчання дітей з ООП;
- технологія навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами в системі спеціальної та інклюзивної освіти;

- організація роботи корекційного педагога у мультидисциплінарній команді;
- розвиток інклюзивної освіти в Україні;
- практика – виробнича та педагогічна.

Окрім того, включає зв'язок із соціологією, анатомією людини, педіатрією, психологією та іншими науками.

Таким чином, міждисциплінарний зв'язок дає можливість забезпечити успішне засвоєння методики інклюзивного навчання.

3. Психологічні засади вивчення методики інклюзивного навчання

Дисципліна «Методика інклюзивного навчання за Концепцією «Нова українська школа» пов'язана з психологією як загальною, так й з віковою та спеціальною. Психологія – наука про сукупність психологічних явищ та поведінку людини, що вивчає закономірності розвитку психіки людини.

Спеціальна психологія – галузь психології, яка досліджує психологічні порушення у дітей і дорослих, яке зумовлене органічним ураженням кори головного мозку, порушенням аналізаторів (глухі, туговухі, слабозорі, сліпоглухі), тяжкими порушеннями мови при збереженні слуху. Спеціальна психологія з'ясовує зміни у перебігу психічних процесів порівняно з нормою, їх причини і механізми, розробляє спеціальні методи корекції аномалії, аналізує результати, які досягаються в ході спеціально організованого навчання і виховання (насамперед у дитячому віці).

Дослідники у галузі спеціальної психології В. Кобильченко та І. Омельченко розкривають дизонтогенез особистості у медичному та психологічному дискурсах, психологію депривованої особистості. Рекомендується психологічний супровід як сучасна технологія оптимізації її розвитку. Депривація викликана певним психічним станом, при якому в особистості відсутні можливості упродовж значного часу задовольняти життєві потреби, у нашому випадку освітні, інтелектуальні, що зумовлені перебуванням у інтернатах, закритих установах для інвалідів тощо.

Дослідження В. Синьова присвячені теоретико-методологічним проблемам дефектології: питанням становлення особистості при різних формах дизонтогенезу, інклюзивній освіті дітей з порушеннями психофізичного розвитку, формуванню професійних компетенцій корекційних педагогів та ін.

Сьогодні визначені такі групи причин інтелектуальних порушень у дітей:

Генетичні зміни. Порушення в інтелектуальному розвитку визначаються при хромосомних аномаліях – при трисоміях (синдром Дауна), делеціях хромосом, при дисфункціях окремих генів (аутизм, синдром Ретта).

Перинатальне ураження центральної нервової системи. Негативний вплив чинить гіпоксія, викликана захворюваннями матері (серцево-судинні, ендокринні патології, хвороби нирок, печінки), несумісність вагітної і плоду за резус-фактором, внутрішньоутробні інфекції, інтоксикації, радіаційне опромінення, сильні емоційні стреси при вагітності.

Натальне пошкодження ЦНС. Ускладнені пологи, що супроводжуються асфіксією, крововтратою, травмами плоду здатні призвести до органічних і функціональних порушень мозку.

Постнатальне ураження нервової системи. Інтелектуальні порушення різного ступеня тяжкості розвиваються при нейроінфекціях (енцефалітах, менінгітах), епілепсії, важких ендокринних, аутоімунних захворюваннях, інтоксикаціях, черепно-мозкових травмах, дистрофіях, після клінічної смерті.

Психічні, неврологічні розлади. Інтелектуальні розлади виникають на тлі поведінкових, емоційних, вольових дефектів, патологій аналізаторних систем.

Соціальні фактори. Порушення інтелектуального розвитку виявляються при дисгармонійних сімейних стосунках, асоціальному способі життя батьків, педагогічній занедбаності дітей, тривалому перебуванні в стаціонарах (Див: Причини інтелектуальних порушень у дітей. URL: rinin.com/medytsyna/intelektualni-porushennya-u-ditej.html)

Інтелектуальні порушення в дитини залежно від інтенсивності ураження кори головного мозку можуть виявлятися різними якісними характеристиками прояву: від легкого ступеня (IQ 50–70) до помірного (IQ 35–49), тяжкого (IQ 25–49) та глибокого (IQ 24 та нижче) ступенів. Психічний розвиток дитини визначається розвитком її відчуттів, сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, мовлення, емоцій та вольових якостей. Саме від розвитку цих психічних процесів залежить у подальшому формування особистості дитини й ефективність її адаптації та соціалізації. Для учнів з ППР є характерним порушення пізнавальної діяльності, що виявляється в обмеженості сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, відтворенні сприйнятого і вивченого.

Подамо опис означеної групи дітей за С. Трикоз, Г. Блеч. Діти з інтелектуальними порушеннями глибокого ступеня мають значне відставання у формуванні психомоторних функцій. Більшість із них не може самостійно ходити і навіть сидіти. Не контролюють особисті фізіологічні

потреби. Звернене мовлення сприймають, реагуючи на інтонацію. Користуються окремими нестійкими звуковими комплексами, що передають емоційний стан та інформують про окремі потреби. Наявність простих умовних рефлексів дає можливість у деяких дітей розвинути елементарне наочно-дійове мислення, розуміння простих мовних інструкцій, предметно-ситуативну пам'ять на рівні впізнавання.

У дітей з інтелектуальними порушеннями глибокого ступеня іноді формуються елементарні соціально-адаптивні навички в домашніх умовах або, за бажанням батьків, у відповідних закладах, де за ними доглядають. Для дітей з інтелектуальними порушеннями тяжкого ступеня характерним є грубе недорозвинення рухової сфери, вони не вміють бігати і стрибати, їм важко переключатися з одного руху на інший. Диференційовані рухи пальців та рук для багатьох із них неможливі, що ускладнює формування навичок самообслуговування. Пізнавальні процеси мають яскраво виражену специфічність: сприйняття поверхове та недиференційоване; увага характеризується мимовільністю; мислення конкретне. Експресивне мовлення у таких дітей не формується взагалі або існує на рівні беззмістовних ехолоалічних повторень, нерідко замість мовлення вони користуються жестами. Такі діти розуміють звернене до них мовлення, орієнтуючись в основному на інтонацію. Характерною рисою дітей з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня є здатність до опанування понять, що мають конкретний побутовий зміст, і водночас нездатність до самостійного понятійного мислення. Мовлення таких дітей формується уповільнено: окремі слова, іноді фрази. Розуміння зверненого до них мовлення на побутовому рівні збережено. Порушена загальна моторика, що ускладнює формування навичок самообслуговування, але поступово такі навички формуються.

Діти з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня можуть оволодіти навичками спілкування, соціально-побутовими навичками, грамотою, рахунком, деякими уявленнями про навколишній світ, навчитися якомусь ремеслу. Але в той самий час вони потребують постійної допомоги і не здатні жити самостійно (так само, як і діти з інтелектуальними порушеннями тяжкого та глибокого ступенів).

Діти з інтелектуальними порушеннями легкого ступеня мають незначні порушення пізнавальної та емоційно-вольової сфер діяльності. Кількість таких дітей становить більшість серед тих, хто має інтелектуальні порушення. Діти шкільного віку успішно навчаються за спеціальною програмою, що визначається змістом програми початкової освіти.

Особливе місце у шкільній освіті дітей з інтелектуальними порушеннями легкого ступеня займає трудове навчання, соціально-побутова орієнтація. Такі учні зазвичай відстають у розвитку від своїх однолітків: пізніше починають ходити, розмовляти, термін оволодіння навичками самообслуговування у них більш тривалий. Рухи дітей незграбні, зазвичай вони фізично слабкі, часто хворіють. Вони мало цікавляться навколишнім середовищем: не досліджують предмети, не виявляють зацікавленість і не ставлять запитання дорослим стосовно процесів та явищ, що відбуваються у природі та соціумі. Мовлення вирізняється збідненістю як пасивного, так і активного словників, їхні фрази односкладні, діти не розуміють конструкцій із запереченням, навіть у шкільному віці їм складно підтримувати бесіду, оскільки вони не завжди розуміють запитання співрозмовника. Без корекційного навчання на кінець дошкільного віку ігрова діяльність у таких дітей не стає провідною. Дії з іграшками мають предметно-процесуальний характер: катання потягу, заколисування ляльки, тобто багаторазове повторення одних і тих самих рухів, що не супроводжуються емоційними реакціями і мовленням. Тому спілкування з однолітками в такої дитини ускладнено: вона не вміє грати, не розуміє і не дотримується умов гри, не розуміє правил сюжетно-рольової гри.

Діти з інтелектуальними порушеннями легкого ступеня, перебуваючи в умовах дошкільних закладів, мають стійкі труднощі в опануванні програмового матеріалу з розвитку мовлення, елементарних математичних уявлень, малювання тощо. Не отримавши спеціальної (корекційної) педагогічної допомоги, дитина виявляється не готовою до шкільного навчання і, потрапляючи в освітній заклад, одразу зазнає значних труднощів з майже всіма навчальними предметами.

Розуміння психологічних особливостей дитини з ППР, її фізичного стану надає можливості Команді супроводу обрати програму навчання, організувати педагогічний процес таким чином, щоб учень почував себе в освітньому процесі комфортно, зміг оволодіти предметними та ключовими компетентностями.

4. Нормативно-законодавча база інклюзивного навчання

Важливим законодавчим документом розвитку інклюзивної освіти є Конституція України, в якій визначено основні засади функціонування держави та сформульовано права людини на соціальний захист, на освіту.

У Законі України «Про вищу освіту» тлумачаться основні терміни та визначається право на освіту громадян та осіб з ООП. «Особи, які навчаються у закладах вищої освіти, мають право на: спеціальний навчально-

реабілітаційний супровід та вільний доступ до інфраструктури закладу вищої освіти відповідно до медико-соціальних показань за наявності обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я» (Про вищу освіту. Закон України, стаття 62, п.28).

Закон «Про освіту» регулює суспільні відносини у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної діяльності людини, подає формулювання ключових понять, з-поміж яких:

інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників;

інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей;

індивідуальна програма розвитку – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання (Про освіту. Закон України).

Закон України «Про повну загальну середню освіту» одним із завдань визначає забезпечення права особи на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти; забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти; забезпечення обов'язковості здобуття громадянами України повної загальної середньої освіти; забезпечення якості повної загальної середньої освіти та якості освітньої діяльності.

У статтях роз'яснюється специфіка освітнього процесу, його цикли:
перший цикл початкової освіти – адаптаційно-ігровий (1-2 роки навчання);

другий цикл початкової освіти – основний (3-4 роки навчання);

перший цикл базової середньої освіти – адаптаційний (5-6 роки навчання);

другий цикл базової середньої освіти – базове предметне навчання (7-9 роки навчання);

перший цикл профільної середньої освіти – профільно-адаптаційний (10 рік навчання);

другий цикл профільної середньої освіти – профільний (11-12 роки). (Розділ 3, стаття 10, п.2).

Стаття 26 розділу IV присвячена нормам організації інклюзивного навчання, функціям асистента вчителя зокрема.

Асистент учня допускається до участі в освітньому процесі для виконання його функцій виключно за умови проходження спеціальної підготовки, що підтверджується відповідним документом. Умови допуску асистента учня до освітнього процесу для виконання його функцій та вимоги до нього визначаються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Норми статті 22 Закону поширюються на асистента вчителя як педагогічного працівника, (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2000 року за № 963 про статус асистента вчителя як педагогічного працівника).

На посади педагогічних працівників приймаються особи, які мають педагогічну освіту, вищу освіту та/або професійну кваліфікацію, вільно володіють державною мовою (для громадян України) або володіють державною мовою в обсязі, достатньому для спілкування (для іноземців та осіб без громадянства), моральні якості та фізичний і психічний стан здоров'я яких дозволяють виконувати професійні обов'язки (Стаття 22).

З-поміж інших Законів України такі: «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000), «Про охорону дитинства» (2001), «Про соціальні послуги» (2003), «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2006) й т.д., де сформульовано засади надання послуг особам з обмеженими можливостями здоров'я, освітніх у тому числі.

Відповідно до нормативно-законодавчої бази розроблено в освітній галузі Концепцію «Нова українська школа», в якій задекларовано філософію сучасної освіти, інклюзивної у тому числі, принципи педагогіки партнерства, готовність до інновацій в освітньому процесі, нові Державні стандарти та результати навчання, автономію вчителя й школи. Видано низку Постанов Кабінету Міністрів України, Указів Президента України, Наказів, Листів Міністерства освіти й науки України з проблеми організації й функціонування закладів освіти з інклюзивним навчанням.

Наказом Міністерства освіти й науки України від 08. 2018 року за № 609 затверджено Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, в якому подано склад Команди, принципи діяльності, їх функціональні обов'язки, асистента вчителя зокрема.

Таким чином, інклюзивна освіта регулюється чинним законодавством й упроваджується у діяльність закладів освіти.

Контрольні завдання:

1. З'ясувати сутність нормативно-законодавчої бази розвитку інклюзивної освіти (перелік Законів України, постанов, розпоряджень), зокрема Постанову Кабінету Міністрів від 15 вересня 2021 року «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти».

2. Створити педагогічне панно з демонстрацією ключових слів щодо навчання, виховання та розвитку дітей з ППР.

3. Дослідити підходи вітчизняних та зарубіжних учених щодо організації інклюзивного навчання у закладах освіти.

4. Створити асоціативний куц термінології методики інклюзивного навчання.

Завдання для самостійної роботи:

Підготувати усні виступи-презентації на одну із тем:

Інклюзія в освіті як психолого-педагогічна проблема.

Історичні етапи освіти дітей з ООП: виключення, сегрегація (відділення, відокремлення), інтеграція, інклюзія.

ТЕМА 2. КОНЦЕПЦІЯ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА» ЯК КЛЮЧОВА РЕФОРМА У ГАЛУЗІ ОСВІТИ

План

1. Основні положення Концепції «Нова українська школа»

2. Принцип педагогічного партнерства як провідний у діяльності Нової української школи

3. Учитель НУШ – творча особистість. Виховання на цінностях

4. Порадники для вчителя щодо реалізації Концепції НУШ

Ключові слова: Концепція НУШ, педагогіка партнерства, принципи, цінності.

Використана й рекомендована література:

1. Кірик М., Данилова Л. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів ЗЗСО: навч-мет. посібник. Львів: Світ, 2019. 136 с.

2. Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

3.Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.

4.Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

5.Нова українська школа: poradnik dla vchitelja (навчально-методичний посібник). Колектив авторів. Чернівці, 2018. 126 с.

6.Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

1. Основні положення Концепції «Нова українська школа»

Концепція «Нова українська школа» діє 5 років. Повністю за її положеннями працює початкова освіта й надалі поетапно базова школа. Означений документ побудований відповідно до Закону України «Про освіту» та передового європейського досвіду щодо педагогічних підходів до навчання школярів (Додаток).

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору (Про освіту. Закон України).

Основне спрямування сучасної освіти – формування ключових та предметних компетентностей. «Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (Про освіту. Закон України. Розділ 1, стаття 1, п.15).

Зміни у законодавстві вітчизняної освіти, поглядів на оволодіння знаннями спонукали громадськість, наукову, педагогічну спільноту до створення Концепції НУШ. Чинниками упровадження її стали:

•суперечності між підготовкою здобувачів освіти й вимогами суспільства: знань, умінь й навичок для випускника закладу загальної середньої освіти недостатньо; виникає необхідність в оволодінні ключовими та предметними компетентностями;

- потреба у нових Державних стандартах у галузі освіти, освітніх програмах, оновлення засобів навчання;
- діджиталізація, що передбачає використання в освітньому процесі цифрових технологій;
- світові педагогічні тенденції, що спрямовані на інтелектуальний розвиток особистості, задоволення її освітніх потреб й вимагають застосування інноваційних методів навчання;
- формування креативної особистості, яка здатна діяти, приймати рішення в умовах ринкових відносин на основі демократичних та загальнолюдських цінностей;
- дитиноцентризм, педагогіка партнерства як системоутворююча категорія, на якій вибудовується суб'єкт-суб'єктна взаємодія між учасниками освітнього процесу.

Як результат, Концепція НУШ змінила філософію освіти відповідно до принципу «усе навколо дитини». Удосконалено цикли навчання: початкова школа включає адаптаційно-ігровий (1-2 класи) та основний (3-4 класи); базова – адаптаційний (5-6 класи) й базове предметне навчання (7-9 класи).

Профільна освіта передбачає: 1) академічний, із поглибленим вивченням окремих предметів з орієнтацією на продовження навчання в університеті; 2) професійний, який поряд зі здобуттям повної загальної середньої освіти забезпечує отримання першої професії (не обмежує можливість продовження освіти).

У класах створюються навчальні осередки. Учень з ППР має можливість попрацювати в осередку книги, слова, куточка природи, відпочити на килимку тощо. Дизайн освітнього простору, ресурсної кімнати спрямований на навчання, виховання, розвиток учнів з ППР. Дитина з особливими освітніми потребами стає повноправним членом учнівської спільноти. На зміну сегрегації упроваджується інтеграція дитини з ООП в освітній процес ЗЗСО. В освітньому полі затверджується новий Державний стандарт початкової освіти, Типові освітні програми, змінюється зміст підручників.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (2021 року) для учнів може складатися індивідуальний навчальний план. «Індивідуальний навчальний план повинен містити, зокрема, інформацію про назву закладу освіти, прізвище та власне ім'я учня; клас, в якому він навчається; цілі виконання та строк дії індивідуального навчального плану; загальний обсяг навчального навантаження та кількість годин на тиждень для вивчення навчального предмета (інтегрованого курсу); інформацію про

адаптацію чи модифікацію змісту освітніх компонентів освітньої програми, послідовність, форму і темп їх засвоєння, очікувані результати навчання» (п.15).

Освітній соціум учня з ППР включає: індивідуальний навчальний план; адаптований чи модифікований зміст навчання; оцінювання навчальних досягнень; технології навчання. Процес виховання як цілісна його система покликаний формувати демократичні та загальнолюдські цінності.

Слід зацентувати увагу на змінах в оцінюванні навчальних досягнень учнів початкової школи. Воно ґрунтується на суб'єкт-суб'єктних принципах й передбачає системне відстеження за індивідуальним розвитком здобувача освіти. У 1-2 класах здійснюється вербальне, формувальне оцінювання навчальних досягнень, у 3-4 класах – формувальне та підсумкове (тематичне та завершальне). Рішенням педагогічної ради закладу освіти у 3-4 класах є можливим оцінювання за рівневою системою (початковий, середній, достатній, високий рівні). Основними функціями оцінювання є: формувальна, діагностувальна, мотиваційна, розвивальна, орієнтувальна, коригувальна, прогностична, констатувальна, виховна.

На зміну таблицю оцінок успішності Міністерством освіти й науки у введено свідоцтво досягнень учня, у якому дається розгорнута характеристика результатів навчання за освітніми галузями й, що важливо, рекомендації вчителя й побажання батьків щодо співпраці.

Результати навчальної діяльності учнів з ППР легкого та помірного ступенів здійснюється таким же чином, проте перевага надається вербальному оцінюванню. Сьогодні розроблено й диференційовані критерії, що враховують рівень інтелектуальних можливостей учня.

Рівневе оцінювання можливе за рішенням педагогічної ради, батьків, ураховуючи реалізацію Індивідуальної програми розвитку дитини. Слід прийняти до уваги, що оцінювання досягнень дитини з ППР повинно сприяти мотивації до навчання, як результат, створенню ситуації успіху.

Концепцією НУШ передбачено, що у процесі компетентнісного, інноваційного навчання випускник нової школи – це цілісна креативна особистість, патріот, інноватор.

2. Принцип педагогічного партнерства як провідний у діяльності НУШ

Освітній процес у закладах загальної середньої освіти ґрунтується на дидактичних та власне методичних принципах навчання. Дидактичні принципи навчання визначають зміст, форми, методи відповідно до мети й закономірностей навчання. У дидактиці вони розроблені ученими-педагогами

(В. Бондар, О. Савченко, В. Сухомлинський, М. Фіцула, В. Ягупов та інші). З-поміж принципів виокремимо: мотиваційності забезпечення навчального процесу, наочності, науковості, емоційності навчання, індивідуального підходу, доступності, зв'язку із життям та інші. Власне методичні принципи зумовлені специфікою навчального предмету, його завданнями.

Концепцією НУШ трактується принцип педагогіки партнерства як один із основних. Що стосується роботи з дітьми із ППР, то він передбачає:

- повагу до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіру у відносинах;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- соціальне партнерство (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей);
- спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками.

Педагогічне партнерство передбачає тісну співпрацю учителя початкової школи з асистентом учителя та Командою супроводу у класі з інклюзивним навчанням.

3. Учитель НУШ – творча особистість

У Концепції НУШ не залишено поза увагою вчителя, вмотивованого з якісно новою підготовкою за Стандартами вищої освіти відповідної спеціальності. Роль учителя у суспільстві неодноразово підкреслюється державними документами, громадськістю, педагогами. Сьогодні учителю надана академічна свобода: вибір Типової освітньої програми, підручників, застосування відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів педагогічної технології, засобів навчання. Разом з асистентом учителя обирає модель співпраці на уроках.

Розроблено Стандарти вищої освіти України, за другим (магістерським) рівнем спеціальності 016 Спеціальна освіта у тому числі. Ним передбачено формування інтегральної, загальних та фахових компетентностей, вказано результати навчання. Сьогодні фахівець спеціальної та інклюзивної освіти має бути компетентною особистістю з креативним мисленням.

Учитель, працюючи за Концепцією НУШ, формує в учнів ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для особистого життя та успішної взаємодії з суспільством. Виховний процес орієнтується на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-

політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). Учитель нової школи формуватиме особистість, яка обстоюватиме європейські цінності, урахувавши ментальність українського народу.

У статті 22 Закону України «Про повну загальну середню освіту» описано вимоги до педагогічного працівника. На посади педагогічних працівників приймаються особи, які мають педагогічну освіту, вищу освіту та/або професійну кваліфікацію, вільно володіють державною мовою (для громадян України) або володіють державною мовою в обсязі, достатньому для спілкування (для іноземців та осіб без громадянства), моральні якості та фізичний і психічний стан здоров'я яких дозволяють виконувати професійні обов'язки. Педагогічні працівники зобов'язані:

- дотримуватися принципів дитиноцентризму та педагогіки партнерства у відносинах з учнями та їхніми батьками;

- виконувати обов'язки, визначені Законом України «Про освіту», цим Законом, іншими актами законодавства, установчими документами закладу освіти, трудовим договором та/або їхніми посадовими обов'язками;

- забезпечувати єдність навчання, виховання та розвитку учнів, а також дотримуватися у своїй педагогічній діяльності інших принципів освітньої діяльності, визначених статтею 6 Закону України «Про освіту»;

- використовувати державну мову в освітньому процесі відповідно до вимог цього Закону;

- володіти навичками з надання домедичної допомоги дітям;

- постійно підвищувати свою педагогічну майстерність (Розділ IV, стаття 22).

Посада асистента вчителя регламентується цим же Законом України та Примірним Положенням про Команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти.

О. Чеботарьова, І. Гладченко у навчально-методичному посібнику «Учні початкових класів із порушенням інтелектуального розвитку: навчання та розвиток» характеризують професійну компетентність корекційного педагога – «валізу професійних компетенцій корекційного педагога». Складовими професійної компетентності дослідниці вважають такі компетентності: предметну, психолого-педагогічну, науково-методичну, особистісну, самоосвітню, комунікативну, соціальну, деонтологічну.

Таким чином, сучасний педагог є творчою особистістю, має можливість у своїй професійній діяльності проявити педагогічну майстерність, забезпечити освітній процес у початковій школі у класах з інклюзивним навчанням відповідно до сучасних вимог.

4. Порадники для вчителя як орієнтир розвитку Нової української школи

Сьогодні розроблено низку порадників, посібників для вчителя з метою реалізації Концепції, роз'яснення концептуальних положень щодо освітнього процесу. Перелік деяких із них:

1. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

2. Нова українська школа: порадник для вчителя (навчально-методичний посібник). Колектив авторів. Чернівці, 2018.

3. Кірик М., Данилова Л. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів ЗЗСО: навч.-мет. посібник. Львів: Світ, 2019. 136 с.

4. Порадник батькам: практичні рекомендації під час дистанційного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями / навчально-методичний посібник / авт.: О. Чеботарьова, Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, І. Сухіна, С. Трикоз. За заг. ред. О. Чеботарьової К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 154 с.

5. Чеботарьова О. В. Учні початкових класів із порушенням інтелектуального розвитку: навчання та розвиток: навчально-методичний посібник / О. В. Чеботарьова, І. В. Гладченко. Харків, «Ранок», 2020. 128 с.

У Порадниках роз'яснюється зміст Концепції НУШ, рекомендуються інноваційні методи навчання, моделі спільної співпраці вчителя й асистента вчителя. Значна увага звертається на особливостях психічних та пізнавальних процесів, етапах їх розвитку. Закцетовано увагу на тому, що для засвоєння молодшими школярами розумових дій важливо дотримуватися етапів: виконання опредмеченої дії, виконання дії у частково матеріалізованій формі, виконання дії в абстрактному вигляді за допомогою символів, знаків.

О.Чеботарьова, І. Гладченко, з-поміж інших питань, акцентують увагу на технологіях, методах, формах навчання учнів з порушенням інтелектуального розвитку, що є важливим для професійної діяльності асистента вчителя.

Слід підкреслити, що окрім Порадників, фахівцями інклюзивної освіти розроблено низку методичних рекомендацій щодо роботи з дітьми з ППР.

Контрольні завдання:

1. Підготувати усну доповідь «Асистент учителя, специфіка його діяльності у класі з інклюзивним навчанням».

2. Ознайомитися із статтями щодо розвитку НУШ за сторінками фахових видань (2 статті). Виписати анотацію та пояснити ключові слова.

3. Підготуватися до дискусії «Моє бачення розвитку інклюзивної освіти в рамках Концепції НУШ».

Завдання для самостійної роботи:

1. Розглянути Концепцію розвитку інклюзивної освіти.

2. З'ясувати особливості організації освітнього процесу у школах з інклюзивними класами (методичний орієнтир: Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020).

3. Охарактеризувати зміст одного із Порадників для вчителя ЗЗСО.

ТЕМА 3. ЗМІСТ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У ЗЗСО

План

1. Державний стандарт початкової освіти. Державний стандарт базової середньої освіти

2. Адаптовані та модифіковані програми. Типові освітні програми для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

3. Інтегроване навчання як основа формування предметних компетентностей

Ключові слова: Державний стандарт, Типова освітня програма, Програма для дітей з ППР, адаптована та модифікована програми, інтеграція.

Використана й рекомендована література:

1. Блеч Г. Компетентнісний підхід у навчанні української мови школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Том 1 № 16, 2020. 17 с.

2. Державний стандарт початкової освіти. *Учитель початкової школи*. 2018. №4. С.1-16.

3. Державний стандарт базової середньої освіти.
URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/10/08/derzhstandartbazovoi_ospityprezentatsiya.pdf

4. Нова українська школа: поради для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плянди», 2017. 206 с.

5. Типова освітня програма початкової освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку (1 клас), 2018. URL: https://lib.iitta.gov.ua/711423/1/%D0%A2%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0_1%20%D0%BA%D0%BB.pdf

6. Типова освітня програма для 5-10 (11) класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами. URL: <file:///C:/Users/Н0ME/Downloads/61b31e1ad1319752519101.pdf>

1. Державний стандарт початкової освіти. Державний стандарт базової середньої освіти

Заклад загальної середньої освіти діє на основі Конституції України, Законів України, Положень Кабміну, Наказів, Розпоряджень Міністерства освіти України. Існує низка законодавчих актів щодо інклюзивного навчання.

Акцентуємо увагу на специфіці змісту навчання, що закладені в Державному стандарті початкової освіти, модельних та інших програмах. Спочатку розглянемо зміст Державних стандартів для нормативного навчання.

Державний стандарт початкової освіти затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. У першій частині у пунктах Стандарту подаються загальні положення (термінологія, мета початкової освіти). Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Надалі подано ключові компетентності, які сформульовані Законом України «Про освіту» та перелічені в Концепції НУШ.

До ключових компетентностей належать:

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання

іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;

3) математична компетентність, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;

5) інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;

8) навчання впродовж життя, що передбачає опанування вміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, вміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України,

дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя;

10) культурна компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;

11) підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень.

Спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння, як читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами.

Подано освітні галузі: мовно-літературна (українська мова та література, мови та літератури відповідних корінних народів і національних меншин, іншомовна освіта); математична; природнича; технологічна; інформатична; соціальна і здоров'язбережувальна; громадянська та історична; мистецька; фізкультурна. Для кожної із них сформульовано мету, загальні результати навчання, визначено обов'язкові результати навчання, що дають можливість продовжити здобуття знань на наступному етапі.

Кожна із цих освітніх галузей має змістові лінії. Наприклад, мовно-літературна освітня галузь (компонент українська мова) має такі змістові лінії:

- взаємодія з іншими особами усно, сприйняття і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях («Взаємодіємо усно»);

- висловлювання думок, почуттів та ставлення, взаємодія з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримання норм літературної мови («Взаємодіємо письмово»);

- дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними явищами, їх аналіз («Спостереження за мовними явищами»);

- сприйняття, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів, медіатекстах та використання її для збагачення свого досвіду («Взаємодіємо із текстами, медіатекстами»);

•«Читаємо».

У другій частині Стандарту подано вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти, які будуються за етапами 1 етап – адаптаційно-ігровий, 1-2 класи; 2 етап – основний, 3-4 класи.

Відповідно до цього документу розроблено дві Типові освітні програми за ред. О. Савченко; за ред. Р. Шияна. Їм відповідають підручники.

У Державному стандарті базової середньої освіти немає поділу на предмети, натомість є освітні галузі. Документ містить опис компетентнісного потенціалу та вимоги до обов'язкового навчання учнів у 9-ти галузях освіти: мовно-літературній, математичній, природничій, технологічній, інформатичній, соціальній і здоров'язбережувальній, громадянській та історичній, мистецькій, фізичній культурі.

Отже, освітні галузі початкової та базової середньої освіти взаємопов'язані, але різні за змістом.

2. Адаптовані та модифіковані програми. Типові освітні програми для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку

Учні з інтелектуальними порушеннями за рекомендаціями Інклюзивно-ресурсного центру навчаються за адаптованою або модифікованою програмами. У Постанові Кабінету Міністрів України «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» подається формулювання термінології:

адаптація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) (далі – адаптація) – зміна методів і способів навчання, рівня складності завдань з урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами (далі – учні) без зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання (п.2. Порядку);

модифікація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) (далі - модифікація) – зміна змісту (шляхом спрощення, виключення, об'єднання тощо) навчання з урахуванням особливих освітніх потреб учнів із зміною загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання (п.2. Порядку).

Отже, адаптовані програми забезпечують учневі з ПП оволодіння ключовими та предметними компетентностями, визначених для школярів з нормативним навчанням, проте змінюються методи, прийоми їх засвоєння, ураховуючи інтелектуальні можливості дитини. Модифіковані програми передбачають спрощення, об'єднання змісту навчального предмету, відповідно зміну підходів до їх викладання, кола набутих компетенцій. В

освітньому процесі відповідно до Індивідуальної програми розвитку дитини надаються корекційно-розвиткові послуги.

Затверджено Наказом Міністерства освіти й науки України Типові освітні програми для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку для спеціальних закладів освіти:

Типова освітня програма для 1-2 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб із порушеннями інтелектуального розвитку (розроблена під керівництвом Чеботарьової О. В.);

Типова освітня програма для 3-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб із порушеннями інтелектуального розвитку (розроблена під керівництвом Чеботарьової О. В.).

(Наказ Міністерства освіти й науки України від 19.09.2022 року за № 836).

У Пояснювальній записці цих програм сформульовано мету початкової освіти для дітей з ППР, принципи побудови програми, перелічено ключові компетентності, зміст вивчення предметів, вимоги до конкретних очікуваних результатів навчання (предметно-орієнтовані компетентності). Предметні компетентності для дітей з різним ступенем інтелектуальних порушень мають диференційований характер. До кожного із предметів рекомендовано корекційно-розвиткові завдання.

Змістові лінії відповідають Державному стандарту початкової освіти з деякими уточненими формулюваннями. Наприклад, змістові лінії мовно-літературної освітньої галузі (наводилися вище для нормативного навчання) такі: «Взаємодіємо усно та з допомогою альтернативних засобів комунікації», «Навчаємось читати», «Взаємодіємо письмово», «Навчаємось сприймати медіа». Змістові лінії компоненту «читання»: «Взаємодіємо усно та з допомогою альтернативних засобів комунікації», «Формування й розвиток навички читання», «Коло читання», «Основи літературознавчої пропедевтики», «Навчаємось сприймати медіа». Завершується предметний зміст узагальненням за назвою «Життєва компетентність».

Окрім того, розроблено програми з корекційно-розвиткової роботи за різними предметними напрямками як для початкової, так й для базової середньої школи. Програма з корекційно-розвиткової роботи – документ, що визначає напрями та змістове наповнення роботи з дітьми із ППР, що спрямовані на виконання завдань, передбачених для навчання, виховання та розвитку дитини відповідно до її психофізичного розвитку. З-поміж завдань такі:

- розвиток зорового або слухового сприймання, зв'язного мовлення, комунікативних умінь, пізнавальної діяльності;
- розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку шляхом взаємодії з навколишнім середовищем;
- створення умов для соціалізації особистості через моделювання життєвих ситуацій, комунікативної поведінки.

Таким чином, Типові освітні програми для ЗЗСО для дітей з ППР можуть підлягати адаптації чи модифікації змісту навчального предмету; для спеціальних закладів для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку затверджено Типові програми за редакцією О. Чеботарьової.

3. Інтегроване навчання як основа формування предметних компетентностей

Концепція «Нова українська школа», як зазначалось, передбачає компетентнісний підхід, що забезпечиться інтегрованим навчанням. Інтегроване навчання для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку дасть можливість:

- активізувати внутрішню мотивацію до навчальної діяльності (розвиток пізнавальних та соціальних потреб);
- цілісно сприймати об'єкт вивчення, розуміти його у взаємозв'язку з іншими явищами навколишнього світу;
- будувати асоціативні зв'язки між предметами вивчення;
- розвивати власні дослідницькі уміння;
- формувати морально-етичні цінності через аналіз явищ, подій та ролі людини в них.

Щоб забезпечити інтегроване навчання дитини з ППР у класі з інклюзією слід дотриматися таких педагогічних умов:

- урахування рівнів підтримки дітей із ППР з метою побудови індивідуальної програми розвитку;
- з'ясування наявних когнітивних порушень (увага, сприйняття, пам'ять, праксис – особливо предметний та артикуляційний), що дасть можливість дібрати методи, прийоми, засоби навчання;
- визначення об'єктів дослідження, відповідно застосування видів інтеграції: горизонтальної чи вертикальної;
- корекційно-розвиткова спрямованість інтеграції навчальних предметів чи окремих тем.

Інтегроване навчання будується на засадах об'єднання в освітньому процесі частин чи окремих курсів у єдине ціле з метою з'ясування спільних чи відмінних ознак об'єктів дослідження.

Розрізняють різні види інтеграції:

- повну, що передбачає взаємопроникнення у зміст різних предметів (Н. Бібік, М. Вашуленко, О. Савченко та інші);
- міжпредметну, яка спрямована на інтегрування навчального матеріалу з предметів у рамках певної теми (О. Савченко, М. Фіцула та інші);
- різнопланову, що включає поєднання відмінних між собою видів діяльності до певної теми, яка досліджується (Н. Присяжнюк, О. Савченко та інші).

Міжпредметна інтеграція здійснюється різними шляхами:

- використання тематично-предметного підходу до засвоєння предметних компетенцій;
- застосування інтегрованих та бінарних типів уроків;
- упровадження навчальних проєктів;
- розробка інтегрованих завдань;
- організація тематичних днів та тижнів.

У роботі з учнями з ППР практикується міжпредметна (тематично-предметна) інтеграція (поєднання тем за окремими освітніми галузями) з корекційно-розвитковим спрямуванням.

Отже, інтегроване навчання є основою формування предметних компетентностей, позаяк забезпечує цілісне розуміння предмета, явища у взв'язаному зв'язку.

Контрольні завдання:

1. Розкрити сутність понять «компетентнісний підхід», «інтегроване навчання», створюючи асоціативний куш.
2. Проаналізувати змістові лінії однієї із освітніх галузей початкової освіти (освітня галузь за вибором студента).
3. Здійснити порівняльний аналіз підручників. «Українська мова та читання», підручник для 2 класу ЗЗСО (автор за вибором здобувача вищої освіти) та підручник «Українська мова» для осіб з особливими освітніми потребами, 2 клас (авт. Висоцька А. М., Блеч Г. О.).

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізувати особливості адаптованих та модифікованих програм, алгоритм їх складання (інтерв'ю з асистентом учителя класу).
2. Розкрити особливості співпраці вчителя та асистента вчителя на уроці на основі досліджень дидактів, фахівців спеціальної освіти.
3. З'ясувати структуру Програми з корекційно-розвиткової роботи за одним із предметних напрямів початкової освіти.

ТЕМА 4. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЦІЛІСНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

План

1. Поняття «цілісний інклюзивний процес», «інклюзивно-освітнє середовище»

2. Навчальні осередки в початковій школі, алгоритм їх створення для дітей з ППР

3. Модель універсального дизайну. Компоненти уроку відповідно до моделі універсального дизайну

4. Спільне викладання в класі з інклюзивним навчанням

Ключові слова: цілісний інклюзивний процес, інклюзивно-освітнє середовище, навчальні осередки, універсальний дизайн.

Використана й рекомендована література:

1. Малишевська І. А. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища : монографія. Умань : «ВПЦ» Візаві, 2018. 386 с.

2. Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / Упорядник Бондар К. М. [2-ге вид., доп.]. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.

3. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. Львів: «Новий світ. 2000», 2019. 264 с.

1. Поняття «цілісний інклюзивний процес», «інклюзивно-освітнє середовище»

Освітній процес відповідно до Закону України «Про освіту» розглядається як система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей (Розділ 1. Загальні положення, п. 16). Освітній процес у закладі загальної середньої освіти є складним багатоплановим компонентом, у який входить навчання, виховання та розвиток усіх здобувачів, у тому числі й учнів з особливими освітніми потребами. Сьогодні у науковому обігу вживаються терміни «цілісний інклюзивний процес» та «інклюзивно-освітнє середовище».

Цілісний інклюзивний процес передбачає надання комплексу освітніх потреб у певній системі, що включає організаційні, медико-санітарні, педагогічні, методичні, соціальні складові. Означена проблема розкривається

у дослідженні З. Шевців. Окремі тезисні нотатки із наукових висновків дослідниці.

Цілісний освітній процес інклюзивного навчання (ЦОПН) – це спеціально організована, цілеспрямована партнерська взаємодія вчителя та учнів, метою якої є розв'язання освітніх проблем усіх учасників освітнього процесу. Він включає множину підсистем, які об'єднані між собою різними типами зв'язків. Його зміст впливає із мети інклюзивної освіти, навчання, виховання і розвитку, яка визначає освітні завдання, котрі реалізуються за допомогою форм і методів навчання.

Чітку організацію цілісного освітнього інклюзивного процесу забезпечують директор, його заступники, педагогічний колектив, педагогічна рада, команда фахівців і облаштовані ресурсні кімнати для проведення додаткових корекційних занять учням з особливими освітніми потребами. Важливою умовою успішного ЦОПН є перспективний та річний плани. Ефективний розвиток школи забезпечить перспективний план, який визначає головні напрями педагогічної роботи, розвиток матеріально-технічної бази, зміну контингенту учнів та інші проблеми. Планування на рік дає змогу поєднати перспективні плани з конкретними завданнями на семестр, місяць, тиждень навчального року.

Важливою складовою цілісного педагогічного процесу є розробка індивідуального навчального плану для учнів з особливими освітніми потребами, який передбачає організацію індивідуального режиму навчання, навчання у залежності від індивідуальних особливостей учнів, корекційно-розвиткових занять з психологом, логопедом, дефектологом чи іншими профільними спеціалістами.

Очевидно, що обов'язковою складовою освітнього процесу є процес навчання, виховання, розвитку і корекції. Дані поняття використовуються при вихованні особистості у гранично допустимому значенні, яке відбувається у спеціально організованому двосторонньому процесі викладання і учіння на конкретному уроці з окремого навчального предмета. Тому, крім традиційної освітньої функції соціально-педагогічної діяльності, учитель інклюзивного класу разом з асистентом повинні якісно виконувати здоров'язбережувальну та корекційно-розвивальну функції. Таким чином, складність цілісного освітнього інклюзивного процесу полягає у єдності процесів та орієнтації на розвиток і корекцію особистості учня, а не лише на реалізацію завдань навчання і виховання.

Структура цілісного освітнього процесу включає мету (ціль), зміст, форми, методи, засоби, прийоми і результат (За З. Шевців).

Отже, поняття «цілісний освітній процес» включає усі компоненти, що важливі для навчання, виховання та розвитку особистості у закладі загальної середньої освіти.

Поняття «інклюзивно-освітнє середовище» подано у Законі України «Про освіту». Це сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей (Розділ 1. Загальні положення, п.13).

За дослідженням І. Малишевської, функціонування інклюзивно-освітнього середовища (скорочено ІОС) має будуватися як на загальнодидактичних принципах навчання, так і на принципах інклюзивної освіти, зокрема:

- цінність кожної дитини не залежить від її здібностей і досягнень;
- кожна дитина здатна відчувати і мислити;
- кожна дитина має право на освіту і вибір форми навчання;
- особливості кожної дитини – це не перепони, а стимул до навчання, каталізатор її всебічного розвитку;
- єдність освітнього простору на засадах консолідації парадигм і технологій спеціальної і загальноосвітньої підтримки кожної дитини та індивідуального і диференційованого підходів;
- наступність і комплексність у забезпеченні матеріальними, навчально-методичними, кадровими та іншими ресурсами, необхідними для ефективного функціонування інклюзивного середовища;
- командний підхід – спільна робота державних і громадських організацій, кваліфікованих медичних і психолого-педагогічних фахівців на засадах взаємодопомоги і взаєморозуміння, забезпечуючи системність і цілісність середовища;
- варіативність навчально-розвиткового середовища;
- динамічність освітнього процесу за рахунок модульної організації навчальних програм і курикулумів;
- добровільність – усі учасники освітнього процесу в умовах інклюзивного освітнього середовища навчаються, взаємодіють і співпрацюють один з одним добровільно;
- активність усіх учасників інклюзивного освітнього процесу (І. Малишевська).

З цим терміном пов'язані й інші: «освітня послуга», «психолого-педагогічна послуга». Вони сформульовані у Законі України «Про освіту».

Освітня послуга – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/ або іншим договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що

мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання (Розділ 1. Загальні положення, п. 18).

Психолого-педагогічні послуги – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, іншими фахівцями (Розділ 1. Загальні положення, п. 21).

Узагальнивши вище названу термінологію та дослідження учених, можемо сформулювати власне бачення поняття «інклюзивно-освітнє середовище для учнів з ППР». Інклюзивно-освітнє середовище для учнів з ППР – це сукупність умов, що передбачають створення безпечного освітнього простору із урахування вікових, індивідуальних особливостей здобувачів освіти, застосування методів, прийомів, засобів навчання, комплексу корекційно-розвиткових послуг, які спрямовані на їх інтелектуальний розвиток, формування компетентностей з метою соціалізації особистості у суспільстві.

2. Навчальні осередки в початковій школі, алгоритм їх створення для дітей з ООП

Концепцією «Нова українська школа» у початковій школі передбачено створення навчальних осередків. Це дасть можливість молодшим школярам:

- адаптуватися до освітнього процесу;
- забезпечити суб'єкт-суб'єктну взаємодію між учасниками навчальної діяльності;
- стати активним учасником освітнього процесу;
- урахувати нахили, здібності кожного із молодших школярів;
- одержати психологічне, емоційне розвантаження під час оволодіння програмовим матеріалом;
- реалізувати кожному із учасників освітнього процесу завдання, що передбачені Державним стандартом початкової освіти та Типовими освітніми програмами;
- організувати вчителю різні види навчальної діяльності – групову, командну, індивідуальну;
- формувати демократичні та морально-етичні цінності.

3-поміж осередків Концепцією сформульовано такі:

- 1) осередок навчально-пізнавальної діяльності з відповідними меблями;
- 2) змінні тематичні осередки, в яких розміщуються дошки/фліп-чарти/стенди тощо;

3)осередок для гри, оснащений настільними іграми, інвентарем для рухливих ігор;

4)осередок художньо-творчої діяльності з полицками для зберігання приладдя та стендом для змінної виставки дитячих робіт;

5)куточок живої природи;

6)осередок відпочинку з килимом для сидіння та гри, стільцями, кріслами-пуфами, подушками з м'яким покриттям;

7)дитяча класна бібліотечка;

8)осередок вчителя, оснащений столом, стільцем, комп'ютером, полицями/ящиками, шафами для зберігання дидактичного матеріалу тощо.

Таким чином, змінюється не тільки зміст освіти, а й просторово-предметне оточення.

У класах з інклюзивним навчанням необхідно осередки доповнювати відповідно до інтересів та можливостей дітей з ООП, у тому числі з ППР. До цього процесу слід залучити не тільки педагогів (вчителя та асистента вчителя), а й батьків, психолога та медичний персонал закладу освіти. У першу чергу, школяр з ППР повинен відчувати освітній комфорт, свою приналежність до учнівської спільноти. Застерігаємо від створення спеціальних для нього куточків, різного роду написів, інструкцій. Рекомендуємо для навчальних осередків дібрати дитячу літературу відповідно до уподобань дитини, настільні ігри, навчальні алгоритмічні таблиці, ілюстровані правила-загадки поведінки на вулиці, у транспорті, «торбинку захоплень – малюнки, ліпки» тощо.

Законом України «Про освіту» внесено термін «розумне пристосування». Розумне пристосування – запровадження, якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптацій з метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами (Розділ 1. Загальні положення, п.24).

Навчальні осередки в початковій школі повинні стати об'єднуючим елементом учнівської спільноти класу, відповідати інтересам кожного з його учасників.

3. Модель універсального дизайну. Компоненти уроку відповідно до моделі універсального дизайну

Поняття «універсальний дизайн» вживається відповідно до різних соціальних груп й передбачає створення певних умов для життєдіяльності: дизайн дітям з інвалідністю, педагогам, які мають інвалідність та іншим. Універсальний дизайн у сфері освіти, за К. Бондар, – це дизайн предметів,

навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання усіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну.

Компоненти уроку відповідно до моделі універсального дизайну, за К. Бондар, такі: цілі уроку, тип виконання, тип подання матеріалу, робочий простір. Цілі уроку. Учитель або асистент учителя працюють разом із учнем, щоб установити індивідуальні цілі навчання на уроці. Мета універсального дизайну полягає в тому, щоб учню зрозумілими були зміст та процес засвоєння власних навчальних навичок (цілей) у конкретний момент на уроці. Учні записують, чого саме вони прагнуть досягти за урок та вклеюють малюнок діяльності у свої зошити. У кінці заняття, якщо результати не відповідають цілям, дитину заохочують замислитися над тим, що могло б допомогти їй зробити це.

Тип виконання. У традиційному класі для учня може бути лише один спосіб виконання завдань. З точки зору універсального дизайну є кілька варіантів виконання:

- тести з визначеннями;
- декілька типів виборів відповідей;
- сітка відповідей та структурована відповідь;
- відповіді «так/ні» / картки «так/ні»;
- портфоліо теми;
- створення підкасту або відео, малюнок / комікс та ін.

Тип подання матеріалу. Учні повинні мати варіанти для засвоєння матеріалу, включаючи друкований, цифровий та аудіокниги. Для цифрового тексту важливі параметри розширення тексту, а також вибір кольорів та контрастності екрану. У відео є підписи-субтитри, а для аудіозаписів є записи тексту.

Робочий простір. Гнучкий робочий простір містить простір для тихої індивідуальної роботи, малої та великої групової роботи та групового навчання (За К. Бондар).

Отже, універсальний дизайн включає усі аспекти, що пов'язані з наданням освітніх послуг учням із ООП: сучасний освітній менеджмент, Державні стандарти, програми, методи, засоби навчання, доступ до шкільного дизайну (ресурсна кімната, бібліотека, гуртки, спортивні майданчики тощо).

Особливу увагу слід зацентувати на створенні у закладах освіти ресурсних кімнат. Це свого роду творча лабораторія розвитку дитини, в якій надаються не тільки корекційно-розвиткові послуги (цього замало), а

відбувається й психоемоційне її розвантаження, формування навичок соціально-побутового орієнтування, «міркування самого із собою» на основі сучасних засобів навчання, комп'ютерних у тому числі.

4. Спільне викладання у класі з інклюзивним навчанням

Клас з інклюзивним навчанням передбачає застосування специфічних моделей співпраці учителя й асистента учителя. Спільне викладання є найпоширенішим підходом співпраці в інклюзивному класі. Спільне викладання – це така організація освітнього процесу, при якій навчання здійснюється двома педагогами відповідно до завдань уроку й спрямована на формування у молодших школярів ключових та предметних компетентностей у залежності від їх можливостей. Учитель разом із асистентом учителя планують освітній процес, узгоджують мету, завдання уроку, форми і методи роботи; стратегії навчання, систему компетентнісних (корекційних) завдань та вправ, форми оцінювання навчальних досягнень учнів. Сьогодні у науковій літературі описуються різні форми спільного викладання.

Підтримуюче викладання. Цей підхід також відомий, як «один викладає, інший допомагає», або «провідний і помічник». За такої форми спільного викладання вчитель визначає організацію змісту уроку, методи викладання, навички, які необхідно розвинути учням для виконання навчальних завдань тощо, а другий педагог йому асистує при виконанні певних завдань.

Паралельне викладання. Клас об'єднують у дві групи. З однією працює вчитель, з іншою асистент учителя. Такий підхід вимагає від асистента досконалого володіння методикою викладання та матеріалом.

Особливістю такої моделі є те, що зміст навчання залишається одним і тим самим, проте методи його подачі можуть бути різними. В цій моделі і вчитель, і асистент вчителя є партнерами і базовою командою, яка планує процес навчання, оцінює ефективність організації освітнього середовища.

Викладання у малих групах. Навчальне середовище організовано у класі так, що учні навчаються в невеликих групах. Педагоги розподіляють між собою кількість навчальних центрів, за які відповідають. Вони переходять від однієї групи до іншої, при цьому характер навчального матеріалу може змінюватися залежно від потреб учнів. Доцільним є такий добір завдань, щоб наприкінці заняття учнів об'єднала колективна діяльність. Це згуртовує учнівський колектив, вчить працювати спільно в різних групах.

Поперемінне викладання. Цей вид навчання практикують тоді, коли потрібно, щоб один із педагогів підсилив якість викладання іншого педагога. Це може відбуватися, наприклад, коли один із педагогів ще раз повторює

інформацію іншими словами (парафраз), моделює необхідні навички тощо. Додаткове або взаємодоповнювальне викладання є хорошою можливістю для менш досвідченого педагога отримати необхідну практику та відчуття впевненості у своїх силах, щоб перейти до іншої форми спільного викладання – викладання у команді.

Викладання у команді. У процесі командної роботи педагоги проводять навчальне заняття разом. Вони розподіляють обов'язки між собою, разом планують і проводять урок. Така модель вимагає найвищої міри взаємної довіри та поваги між учителями, здатності узгоджувати свої стилі викладання. Вони спільно подають інформацію, працюють над виробленням навичок, керують класом. (Див. Спільне викладання в інклюзивному класі. Практика управління закладом. №7, липень 2018)

А. Колупаєва характеризує диференційоване викладання як практичну технологію специфічної організації навчального процесу. Диференційоване викладання – це:

- прийняття вчителем розмаїття та поліморфності учнівського контингенту (відмінні рівні базових і поточних знань учнів, підготовленості, навчальних інтересів, різні стилі навчання та ін.);

- навички педагога щодо організації процесу навчання учнів з різними навчальними можливостями в умовах одного класу;

- прагнення вчителя просувати учнів на вищий рівень, забезпечуючи їм особистий успіх та надаючи необхідну підтримку і допомогу.

Дослідницею аналізується спосіб прийняття людиною інформації й на основі наукових даних формулюється поняття про стилі навчання. Виокремлено три домінуючі стилі навчання:

1. Кінестетично-тактильний (гаптичний) – ним користуються люди, які краще навчаються, коли рухаються, залучаються до практичної діяльності, досліджують нове, експериментують, тобто вивчають через дотик.

2. Візуальний (зоровий) – ним користуються люди, які краще навчаються через малюнки, схеми, діаграми, які стосуються теми вивчення; менший відсоток серед них віддає перевагу друкованому тексту (тобто вчаться через читання).

3. Аудіальний (слуховий) – ним користуються люди, які краще навчаються, сприймаючи інформацію на слух, через бесіду, лекцію, часто з фоновим музичним супроводом (За А. Клупаєвою).

Серед основних стилів навчання виокремлюють:

1. Візуальний (просторовий, зоровий) стиль – люди, яким він найбільше підходить, найкраще вчаться за допомогою малюнків, зображень, уявних образів і просторового уявлення.

2. Аудіальний (той, що сприймається на слух, слуховий) стиль – ці люди вчаться найкраще за допомогою звуків і музики.

3. Вербальний (словесний, лінгвістичний) стиль – навчання за допомогою слів, викладених в усній або письмовій формі.

4. Кінестетичний (тілесний, фізичний, за допомогою відчуттів) стиль – сприймання за допомогою власного досвіду та практики, спираючись в процесі пізнання на дотик та свої відчуття від безпосереднього контакту та взаємодії.

5. Логічний (математичний) стиль – для таких учнів найважливіше логіка, аргументація й міркування.

6. Міжособистісний (соціальний) стиль – такі учні найкраще засвоюють матеріал, перебуваючи в групі, тобто в процесі групової взаємодії.

7. Внутрішньоособистісний (усамітнений, відокремлений) стиль – ці люди вчаться найкраще наодинці, самостійно.

Знання означених стилів забезпечить педагогу доцільний вибір методів, прийомів та засобів навчання.

Контрольні завдання:

1. Підготувати усну відповідь-презентацію на тему «Універсальний дизайн. Модель універсального дизайну».

2. Змодельювати методіку проведення підтримуючого викладання на уроці (предмет та тема за вибором здобувача вищої освіти).

3. Проаналізувати один із уроків класу з інклюзивним навчанням (за Інтернет-джерелами) й пояснити модель навчання учнів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Пояснити сутність понять «процес навчання, процес виховання, процес розвитку, процес корекції» у роботі з дітьми з ООП.

2. Методичний орієнтир: ознайомлення з переліком педагогічних видань (до трьох) щодо роботи з дітьми з ООП у ЗЗСО.

ТЕМА 5. ТИПИ ТА СТРУКТУРА УРОКІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

План

1. Традиційні типи уроків, їх структура

2. Нестандартні типи уроків

3. Особливості структури уроку в класі з інклюзивним навчанням.

Диференціація та індивідуалізація видів роботи для учнів з ППР

4. Формування у молодших школярів загальнолюдських цінностей

Ключові слова: урок, традиційний урок, нестандартний урок, етапи уроку, інклюзивний клас.

Використана й рекомендована література:

1. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

2. Моделювання портфоліо педагога : Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; уклад. Н.В. Бахмат. 2-ге вид., переробл. і доповн. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2014. 72 с.

3. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

4. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. К.: «Академвидав», 2006. 352 с.

1. Традиційні типи уроків, їх структура

У науковому обігу поняття «урок» трактується багатьма ученими, проте сутність його незмінна:

• форма організації навчання, за якої заняття проводить учитель з групою учнів постійного складу, одного віку й рівня підготовки впродовж певного часу і відповідно до розкладу навчальних занять (М. Фіцула);

• завершений у смисловому, часовому і організаційному розумінні відрізок (етап, ланка, елемент) навчального процесу (І. Підласий);

• «відрізок» навчального процесу, що є викінченим у смисловому, часовому й організаційному відношеннях (Н. Мойсеюк).

З погляду сучасних підходів, урок трактується нами, як основний елемент освітнього процесу, який регламентований у часі й забезпечує формування у школярів ключових та предметних компетентностей.

Ознаки уроку:

- організаційність в освітньому процесі й обмеженість у часі;
- логічність побудови;
- чіткість структури уроку відповідно до типу;
- систематичність в оволодінні предметними компетентностями;
- навчання з певною кількістю учнів;
- точна регламентація навчального матеріалу;
- застосування різноманіття методів, прийомів навчання;
- системне удосконалення змісту відповідно до вимог часу.

Сучасна педагогічна наука (Н. Волкова, О. Савченко, М. Фіцула та інші) накопичила чималий досвід щодо організації уроку різних типів відповідно й їх структури. З-поміж типів: комбінований, вивчення нового матеріалу, удосконалення знань, умінь й навичок, уроки контролю та корекції знань, інтегровані та інші. Вони мають визначені цілі, завдання, структуру. Компетентнісний, інтегрований та діяльнісний підходи вимагають удосконалення як типів, так й структури сучасного уроку.

Узагальнивши учення дослідників, накопичений педагогічний досвід, важливими структурними елементами компетентнісного уроку за умов ознайомлення з новим навчальним поняттям вважаємо: організація учнів до уроку (створення емоційного настрою, мовленнєвого середовища); актуалізація опорних знань (урахування кола компетенцій, досвіду школяра з теми); повідомлення теми й завдань уроку (чітке визначення завдань уроку: чому навчитися й чого досягнути, коло отриманих компетенцій, місце теми у її системі, мотивація до навчальної діяльності); виклад нового матеріалу (пояснення на основі дослідження, моделювання фактів тощо); формування практичних умінь й навичок (продумана система завдань для закріплення навчального матеріалу на основі компетентнісного підходу); підсумки (виконання завдань уроку, оцінювання діяльності учнів, рефлексійні вправи).

Для педагога інклюзивного класу вкрай важливо сформулювати мету уроку та завдання для учнів. Не слід плутати мету уроку із завданнями, що стоять перед школярами під час вивчення теми.

Наприклад, урок читання, 2 клас. Тема. В. Сухомлинський «Усі книжки гарні». Мету рекомендуємо сформулювати таким чином: формувати у молодших школярів читацьку компетентність у зв'язку з іншими ключовими компетентностями, навчити учнів правильно, виразно, свідомо, швидко читати текст, розвивати уміння його аналізу, визначати основну думку; застосовувати інноваційні різновиди читання з урахуванням можливостей учнів, дитини із ППР у тому числі, розвивати зв'язне мовлення на лексичному, вимовному, текстовому рівнях, сприяти розвитку літературних

здібностей учнів із застосуванням диференційованих завдань, виховувати почуття гордості за українську книгу, формувати громадянську та соціальну компетентності.

Натомість учням повідомляються завдання уроку: ознайомитися із творами для дітей В. Сухомлинського, одним із його оповідань, основною думкою, навчитися правильно, виразно, свідомо, швидко читати текст, засвоїти нові слова, відповідати на запитання, будувати зв'язні висловлювання, формулювати власну думку щодо прочитаного; поміркувати, чому ми так поцінуємо твори В. Сухомлинського.

(Важливо мотивувати учнів, для чого читаємо цей текст: «Чим більше читаєш, тим більше знаєш. Читання – віконечко у світ»).

Обладнання включає: таблиці, малюнки, презентації чи репродукції картин українських художників.

Хід уроку передбачає вказівку його етапів, видів роботи відповідно до типу. Рекомендується педагогам дотримуватися макро-та мікроструктури уроку. Макроелементи уроку передбачають визначення його етапів відповідно до навчальних завдань. До мікроелементів структури уроку належать види робіт, засоби навчання, способи розв'язання дидактичних завдань на кожному його етапі.

Макроструктура уроку для всього класу може бути однією, однак мікроструктура стає більш гнучкою, урахувуючи інтелектуальні особливості дитини. Асистент учителя матиме змогу вводити види робіт та завдання, виходячи із можливостей учня з ППР.

Наприклад, до цієї теми з читання – В. Сухомлинський «Усі книжки гарні» – на етапі актуалізація опорних знань учнів орієнтовними можуть бути диференційовані види робіт.

I. Організація учнів до уроку

II. Актуалізація опорних знань

1. Мовленнєва розминка

Учитель пропонує чистомовку, враховуючи орфоепічні помилки у мовленні учнів.

(Працює увесь клас)

2. Читання тексту методом «інсерт»

Учитель пропонує учням текст, на полях якого вони ставлять позначки: – невідомо, + знаю, ? хочу дізнатися більше.

Текст. Книга супроводжує людину у житті. Говорять, що вона є віконечком у світ. Багато книжок написано для дітей. Ми читали твори А.Костецького, М. Сурженко, Л. Повх.

В.Сухомлинський для дітей писав казки, оповідання. У них розповідає про навколишній світ, вчинки дітей.

Клас читає текст пошепки й ставить позначки. Учень з ППР працює разом із асистентом, застосовуючи прийом «віконечко», тобто «смужечка-віконечко» накладається на окремі слова, що потім дитиною зачитуються.

3. Міркування «Чому книга є віконечком у світ?»

Учні складають короткий твір-есе, учень з ООП під керівництвом учителя може сформулювати думку реченням. Інший варіант: асистент рекомендуватиме незакінчені речення, учень дописуватиме слова.

Отже, нами окреслено традиційні типи уроки із урахуванням навчання у інклюзивних класах.

2. Нестандартні типи уроків

Нестандартні типи уроків – це ті, що різняться інноваційністю у побудові, формах проведення, але з дотриманням дидактичної мети: круглий стіл, урок відкритих думок, урок-змагання, урок-вікторина, урок аукціон знань, урок-диспут, урок-гра (урок-квест), урок-мандрівка, бінарний урок, урок-дослідження та інші. Рекомендації до проведення деяких із них.

Урок-дослідження. Це така навчальна форма уроку, у якій домінує дослідницький метод вивчення матеріалу. Використання цього типу уроку зумовлене вимогами нового Державного стандарту, в якому передбачено змістові лінії: «Дослідження певних явищ, понять», «Дослідження ситуації і виокремлення проблем, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів», «Відкриття світу природи, набуття досвіду її дослідження, пошук відповідей на запитання, спостереження за навколишнім світом, експериментування та створення навчальних моделей, вияв допитливості та отримання радості від пізнання природи» та інш. Теми уроку здебільшого формулюються так: Досліджуємо утворення числа 11. Досліджуємо приголосні звуки, позначення їх буквами. Досліджуємо ґрунт, склад ґрунту та інші.

Орієнтовна структура уроку-дослідження:

- I. Організація учнів до уроку
- II. Повідомлення теми, завдань уроку та мотивації до навчання
- III. Організація дослідницької діяльності
- IV. Проведення дослідження на основі фактів, взаємозв'язків
- V. Узагальнення і систематизація одержаних даних
- VI. Підсумки уроку
- VII. Повідомлення домашнього завдання.

Уроки-мандрівки. Учителі та асистент учителя часто використовують уроки-мандрівки. Це викликає інтерес до предмету, забезпечує реалізацію принципу інтеграції, дає можливість асистенту вчителя диференціювати завдання, виконати деякі із них групою дітей в ресурсній кімнаті.

Структура уроку-мандрівки.

I. Організація учнів до уроку

II. Повідомлення теми, завдань уроку та мотивації до навчання

III. Ознайомлення з правилами проведення мандрівки та місцями відвідування

IV. Систематизація, узагальнення засвоєних знань, умінь та навичок у процесі мандрівки

V. Підсумок уроку

3. Особливості структури уроку в класі з інклюзивним навчанням. Диференціація та індивідуалізація видів роботи для учнів з ППР

Особливості структури уроку в класі з інклюзивним навчанням нами розглядається у двох напрямках: підготовка вчителя до уроку й визначення типу й структури уроку із урахуванням можливостей дитини із ППР. Підготовка вчителя й асистента вчителя до уроку включає: чітке формулювання мети й завдань уроку, визначення мікроструктурних елементів на кожному етапі уроку, добірка завдань та корекційно-розвиткових вправ, вибір засобів навчання, визначення форми проведення уроку. Однією з основних вимог до проведення уроку в інклюзивному класі є потреба у систематичних змінах діяльності, аби уникнути виснаження та послаблення уваги учнів. Тому при плануванні варто дотримуватися чіткого алгоритму, який передбачає чергування активної роботи з відпочинком й обов'язкове використання наочного матеріалу.

Під час побудови уроку варто:

- починати урок із аналітичних завдань (хвилинок, емоційного налаштування та інші);
- використовувати синтетичні, конструктивні, творчі завдання лише усередині уроку;
- чергувати завдання з такими, що мають корекційну спрямованість (зорова гімнастика, використання завдань на розвиток дрібної моторики, сприйняття та мислення тощо);
- застосовувати діяльність, яка викликає у дітей емоції та пов'язує знання з життям (ігрові моменти, змагання, рольові ігри);
- об'єднувати учнів у групи для спільної діяльності.

Для учня з ППР пропонуються асистентом такі види роботи:

- повторення засвоєного матеріалу;
- поетапне пояснення нового матеріалу;
- підготовка для учня інструкції для дозованого виконання завдання;
- добірка компетентнісних завдань з метою соціалізації дитини;
- формувальне оцінювання рівня навчальних досягнень.

Структура уроку в класі із інклюзивним навчанням залежатиме від його типу. Ми надаємо орієнтовну.

I. Організація учнів до уроку

Учитель й асистент учителя емоційно налаштовують учнів до уроку, створюють настрій для навчання. Як правило, використовують смайлики, прислів'я та приказки, поетичні рядки, уводять казкового героя.

II. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок. Перевірка домашнього завдання

Учитель здійснює перевірку засвоєння знань попередньої теми (фронтально та індивідуально чи презентацією правильних відповідей).

Асистент учителя повторює з учнем вивчений матеріал на основі малюнків, схем, алгоритму дій. Це можуть бути картки: картки зі словами-підказками чи реченнями з пропущеними словами; картки з завданням на відповідність. Вони створені у вигляді таблиці, в якій в одному стовпчику наведені поняття, а в іншому – визначення цих понять. Діти стрілочкою мають вказати, якому поняттю відповідає те чи інше визначення; картки з готовими відповідями.

III. Повідомлення теми, завдань уроку та мотивації до навчання

IV. Сприймання й усвідомлення учнями нового матеріалу

Пояснення нового матеріалу може відбуватися за різними моделями, наприклад, паралельним викладанням. Учитель пояснює класу, усі учні слухають. Потім пропонується знайти матеріал у підручнику й ознайомитися, у той час асистент учителя за допомогою малюнків, схем, підручника повторно пояснює нову тему чи основні її елементи. Постійний мовленнєвий супровід має бути не насиченим, а коротким і чітким, адже мовна інформація засвоюється в малому обсязі. Об'єднати діяльність учнів може презентація, особливо ігрова.

V. Осмислення, узагальнення і систематизація знань

У процесі спільного викладання спочатку вчитель пропонує аналітичні вправи, потім синтетичні, творчі. Асистент учителя готує для учня індивідуальні завдання, виходячи із можливості дитини. Усі вправи для дітей з ППР мають містити покрокове виконання та відповідати певному алгоритму дій. Письмові завдання можуть бути у формі карток з опорними словами,

ілюстраціями, що відбивають алгоритм виконання у вигляді схем чи таблиць. А під час виконання усних завдань варто промовляти саме завдання (тобто, що ми робитимемо) та заохочувати учнів повторювати завдання після асистента.

Під час оцінювання рекомендується: використовувати індивідуальні шкали оцінок відповідно до успіхів та докладених зусиль (портфоліо); акцентувати уваги на позитивних досягненнях; дозволяти переробляти завдання, з якими дитина не впоралася та оцінювати їх. На уроці варто уникати публічного виставлення оцінок, влаштовувати змагання дітей одне з одним.

VI. Підсумки уроку. Рефлексія

VII. Повідомлення домашнього завдання.

Конспект уроку варто складати асистенту вчителя, консультуючись із учителем про тему, види робіт, засоби навчання. Пропонуємо орієнтовні конспекти уроків.

Урок-мандрівка з природознавства «Мандрівка до весняного лісу», 3 клас.

Мета:

– навчальна: закріпити знання учнів про весняні явища в природі; спостерігати, характеризувати ознаки живої та неживої природи навесні; формувати знання учнів про сезонні зміни, що відбуваються в неживій та живій природі з настанням весни, упізнавати мешканців лісу, розвивати компетенції відповідно до теми;

– корекційно-розвивальна: збагачувати словниковий запас учнів, вчити правильній вимові слів, розвивати спостережливість, уважність, старанність, формувати екологічну компетентність;

– виховна: формувати громадянську та соціальну компетентність, виховувати любов до природи, бережливе ставлення до лісу.

Обладнання: мультимедійний центр, предметні малюнки.

Хід уроку

I. Організація учнів до уроку

1. Привітання

– Учні, подивіться у віконечко: яка чудова погода. Ранок, ми прийшли в школу. Побажаємо один одному миру, сонечка, хорошої роботи, візьміться за руки із сусідом.

Ми сьогодні разом з вами

Помандруємо казками,

В чарівному лісі прогуляємось,

Багато цікавого дізнаємось.

(Звучить музика лісу у записі).

Сьогодні ми мандруватимемо лісом. На дошці ви бачите презентацію «Експерсія лісом» (серія малюнків).

2.Самоналаштування

– Покладіть руки на парту, закрийте очі та промовляйте:

Я зможу сьогодні добре працювати на уроці. Я люблю вчитися. Я бажаю всім однокласникам успіхів на сьогоднішньому уроці.

II.Повідомлення теми та завдань уроку, мотивація до навчання

(Надалі завдання необхідно диференціювати)

III. Ознайомлення з правилами проведення мандрівки та місцями відвідування (для учнів класу)	III. Ознайомлення з правилами проведення мандрівки та місцями відвідування (для учня з ППР)
– Учні, сьогодні ми з вами помандруємо весняним лісом, зустрінемося з лісовими мешканцями, спробуємо знайти підсніжники; кожен лісовий мешканець приготував нам завдання та випробування, за виконання яких ми і отримаємо від них квітки; але макет квітки, а не живу. Чому? Треба вести себе в лісі чемно.	– Учні, сьогодні ми з вами помандруємо весняним лісом, зустрінемося з лісовими мешканцями, спробуємо знайти підсніжники; кожен лісовий мешканець приготував нам завдання та випробування, за виконання яких ми і отримаємо від них квітки; але макет квітки, а не живу. Асистент учителя показує малюнок лісу, квітки підсніжника та пролісків. Треба вести себе в лісі чемно.
IV.Систематизація, узагальнення засвоєних знань, умінь та навичок у процесі мандрівки 1.Лісова галявина «Загадкова» (Слайд) – А ось і перший наш помічник в пошуку квітів, щоб дізнатись хто це, треба відгадати загадку: Влітку медом ласував, Досхочу малини мав.	IV.Систематизація, узагальнення засвоєних знань, умінь та навичок у процесі мандрівки 1.Лісова галявина «Загадкова» (Слайд) Учитель читає загадку, асистент учителя задалегідь показує малюнок ведмедя.

А як впав глибокий сніг,
Позіхнув і спати ліг.
Бачив чи не бачив сни,
А проспав аж до весни.

(Ведмідь) (Слайд)

Цікаві факти про ведмедів:

1.Розповідь учителя. Всі ведмеді, крім білого і панди впадають у зимову сплячку. Під час сплячки ведмідь втрачає від 30 до 50 % маси тіла. Прокидаються ведмеді навесні. У ведмедів два шари шерсті. Перший шар короткий і щільний, служить він для утримання тепла. Другий шар довгий, він призначений для захисту від води (Слайд)

Бурі ведмеді водяться в Карпатах.

2. Гра «Знайди помилку»

• Навесні дні стають коротшими, а ночі довшими.

• Сніги розпускаються.

• Сонечко тане.

• З'являються перші весняні бурульки.

• На деревах набухають квіти.

• Птахи прокидаються від зимового сну.

• Звірі повертаються з теплих країв.

Діти спочатку слухають речення, потім, виправляючи помилки, називають правильно ознаки весни.

3.Лісова галявина
«Спостережлива»

(Слайд)

– А ось і наступний лісовий мешканець

1.Робота із карткою. Асистент учителя працює з учнем на основі підготовленого тексту з опорними словами: ведмідь, зимова сплячка, втрачає вагу, два шари шерсті, гори Карпати.

2. Гра «Знайди помилку»

• Навесні дні стають коротшими, а ночі довгими.

• Сніги розпускаються.

• Сонечко тане.

• З'являються перші весняні бурульки.

• На деревах набухають квіти.

• Птахи прокидаються від зимового сну.

• Звірі повертаються з теплих країв.

Діти спочатку слухають речення, потім, виправляючи помилки, називають правильно ознаки весни.

Асистент учителя пропонує учневі на картках знайти правильні відповіді, залучає до читання під час відповіді всього класу.

(Відпочинок дитини)

3.Лісова галявина
«Спостережлива»

(Слайд)

–А ось і наступний лісовий мешканець

У темнім лісі проживає,

Довгий хвіст пухнастий має.

У темнім лісі проживає,
Довгий хвіст пухнастий має.
Їй на місці не сидиться.
Як зовуть її?

(Лисиця) (Слайд)

Розповідь учителя. Лисиця взимку живе сама. Хутро в неї в цей час густе й пухнасте. Тому вона спить просто на снігу. Лігво лисиці на снігу – це невелика ямка. Коли розгуляється негода – снігопад чи сильний мороз, лисиця ховається в нору.

Найчастіше ланцюжки лисячих слідів можна побачити біля стіжків соломи, де зимують миші. Полює лисиця і на зайців та пташок. Не гребує рештками тварин. Буває, що заглядає й до курника. Вона підготувала вам дуже цікаве завдання на уважність, кмітливість та спостережливість (Слайд).

Словникова робота: хутро, лігво.

Учні розглядають слайд й міркують.

Розповідь учнів про лисицю за слайдом (Розповідь)

4. Фізкультхвилинка (відеогра)

5. Лісова галявина «Квітникова»
(Слайд)

Жовта блискавка невпинна

Між деревами пролине,

З гілки плигає на гілку

Ця мала руденька...(білка).

Робота із підручником. Учні читають із підручника відомості про білку.

Їй на місці не сидиться.

Як зовуть її?

(Лисиця) (слайд)

Читання пошепки. Лисиця взимку живе сама. Хутро в неї в цей час густе й пухнасте. Тому вона спить просто на снігу. Лігво лисиці на снігу – це невелика ямка. Коли розгуляється негода – снігопад чи сильний мороз, лисиця ховається в нору.

Найчастіше ланцюжки лисячих слідів можна побачити біля стіжків соломи, де зимують миші. Полює лисиця і на зайців та пташок. Не гребує рештками тварин. Буває, що заглядає й до курника.

Вона підготувала вам дуже цікаве завдання на уважність, кмітливість та спостережливість (Слайд).

Асистент учителя повторно пошепки читає учневі частини тексту із словниковою роботою: хутро, лігво, не гребує та інші. Показує малюнок лисиці, дитина може зафарбувати її. (Зафарбовування із поясненням кольору).

4. Фізкультхвилинка (відеогра)

5. Лісова галявина «Квітникова»
(Слайд)

Жовта блискавка невпинна

Між деревами пролине,

З гілки плигає на гілку

Ця мала руденька...(білка).

Комбінована робота з малюнком та текстом. Асистент учителя дає учневі малюнок білочки й невеликий

<p>Завдання від білочки: Прочитай. Упізнай і підкресли «першоцвіти».</p> <p>Конвалія підсніжник барвінок чорнобривці сон – трава пролісок</p> <p>Так, яка квітка не є першоцвітом?</p> <p>Завдання: опиши улюблену весняну квітку. (Кошик квітів на малюнку)</p> <p>6.Перегляд відеоролика про вовка</p> <p>7.Бесіда. Чому звірів та природу треба берегти?</p>	<p>текст про неї (текст у скороченому вигляді).</p> <p>Завдання від білочки: Прочитай (корекційна робота: читання слів із асистентом, правильна їх вимова). Упізнай і підкресли «першоцвіти».</p> <p>Конвалія підсніжник барвінок чорнобривці сон – трава пролісок (Робота за картками)</p> <p>Гра «Склади за порядком».</p> <p>Асистент учителя пропонує учневі розкласти квітки за номером під малюнком, щоб дізнатися, які перші цвітуть. (Кошик квітів на малюнку)</p> <p>6.Перегляд відеоролика про вовка</p> <p>7.Бесіда. Чому звірів та природу треба берегти? Асистент учителя складає з учнем речення-відповідь.</p>
<p>Підсумки</p>	<p>Підсумки</p>

Урок розвитку мовлення, 4 клас

Тема. Твір-міркування. Чому я люблю свою батьківщину?

Мета: формувати у здобувачів освіти мовну та мовленнєву компетентності, узагальнити знання з теми «Текст», повторити особливості структури тексту-міркування, розвивати зв'язне мовлення, збагачувати активний словник, удосконалювати уміння висловлювати свої міркування, передавати їх у письмовій формі; здійснювати диференційований підхід до учнів з добіркою завдань для дитини з ППР, виховувати любов до рідного слова, рідного краю, гордість за свою державу – формувати громадянську та соціальну компетентності.

Обладнання: предметні малюнки, презентаційний матеріал

Хід уроку

I. Організація учнів до уроку

– Добрий день. Сьогодні ми продовжуємо вивчати рідну українську мову.

Моя рідна Батьківщина

Має назву Україна.

В мене й нація своя –

Українець в мамі я.

Є у мене й рідна мова,

Де вкраїнське кожне слово (О.Довгий).

– Як ви розумієте слова: «нація – українець»?

– Розповідаючи, ви міркували, думали.

– Якими словами ви опишете нашу Україну?

– Ці слова допомогли описати Україну.

– Чи знаєте ви, що наша Україна-Батьківщина складається із громад за місцем проживання. Їх ми називаємо маленькими батьківщинами або рідним краєм. За що ми любимо рідний край, міркуватимемо сьогодні.

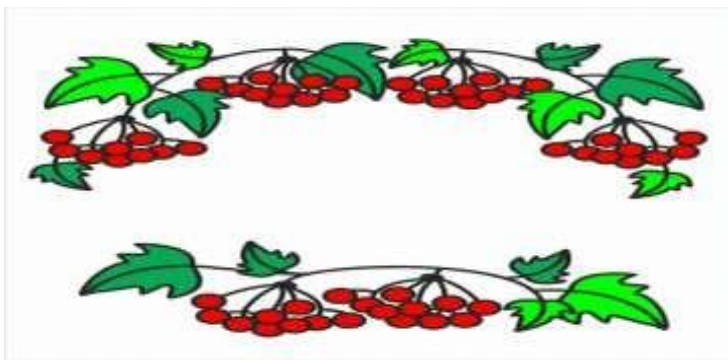
II. Повідомлення теми і завдань уроку

– Сьогодні урок розвитку мовлення. Тема: твір-міркування. Чому я люблю свою батьківщину? Завдання: повторити будову твору-міркування та скласти його. Цей урок дасть можливість замислитися, в якій чудовій країні ви живете й як важливо дібрати докази для обґрунтування своєї думки.

III. Систематизація знань, умінь й навичок

1. Повторення теоретичних відомостей. Метод «тронування».

– На малюнку ви бачите кетяги калини. Завдання: до слова «текст» дібрати слова й вписати усередину ключові.

(Учні складають асоціативний куш)

Для учня з ППР: асистент учителя подає таблицю із стрілочками, з-поміж слів дитина вибирає й вставляє їх у малюнок. Слова: текст, текст-розповідь, текст-міркування, текст-опис. Уставивши, пошепки читає.

– Що ви знаєте про текст-міркування? З яких частин складається?

(Презентація таблиці «текст-міркування»)

– Мета тексту-міркування: довести свою думку за допомогою доказів, прикладів. Складається із трьох частин: 1) подається думка, яку треба довести; 2) формулюється відповідь на запитання із поясненнями, доказами, прикладами; 3) міститься висновок.

– Яке міркування ви склали б про калину, пригадавши тексти, що читали на уроці читання?

(Учні складають текст усно)

Для учня з ППР рекомендується схема: текст – речення – що? – чому? – отже.

Під схемою приклад тексту, що розглядається із асистентом учителя. Калину люблять українці. Вона є нашим символом краси. Калина лікує від хвороб. Отже, калину знають усі.

(Дитина олівцем визначає межі речень, ділить текст на абзаци)

2. Диктант «Письмо з пам'яті»

Учитель читає текст, пояснює орфограми та пунктограми. Учні вивчають текст напам'ять, який потім закривається. Після написання – відкривається й школярі перевіряють написане.

Рідний край

Красивий, щедрий рідний край

І мова наша солов'їна.

Люби, шануй, оберігай

Усе, що зветься Україна (Ігор Січовик)

Для учня з ППР: учень читає й вивчає вірш з усім класом. У зошит списує два перші рядочки.

3. Словникова робота

(Робота із шкільним тлумачним словником)

Батьківщина – це

ба'тьківщина – це

(Пояснюється етимологія та написання слова «батьківщина»)

Для учня з ППР: асистент учителя показує у географічному атласі карту України й розташування на ній Закарпаття.

4. Фізкультхвилинка. Відеоруханка.

Для учня з ППР: рекомендується виконання відеоруханки або відпочинок у ресурсній кімнаті.

5. Бесіда

– Як називається наш рідний край?

– Як утворилося слово «Закарпаття»? Яка орфограма у слові?

– Що ви знаєте про рідний край?

(Презентація: визначні місця Закарпаття)

6. Словничок

Закарпаття, рідний край, чудова природа, гори Карпати, ліси, полянки для відпочинку, джерельця, мінеральні води, краяни, відважні люди.

Учитель акцентує увагу на захисниках України, що проживають у їхній місцевості.

Для учня з ППР: пошепкове читання слів (робота із асистентом учителя).

7. План для складання твору

1. Як називається твій рідний край?

2. Що тобі подобається у ньому?

3. За що ти любиш Закарпаття?

4. Чому пишаєшся краями?

5. Який напишу висновок?

6. Усне складання твору-міркування

7. Написання твору у зошити й перевірка.

Для учня з ППР: асистент учителя рекомендує намалювати улюблене своє місце (річку, полянку, парк) й підписати малюнок, пояснивши назву.

IV. Підсумки уроку

1. Асоціативний куш

– Повертаємося до малюнку кетягів калини. Які слова ви вписали б на місці кетягів, що запам'яталися вам на уроці, почувши слово «батьківщина»?

2. Вправа «мікрофон»

– Що ви побажаєте нашим українцям сьогодні?

Висновок. у нас усіх одне побажання: мир, спокій, процвітання рідній Україні й нашому краю.

Таким чином, в орієнтовному конспекті нами показано спільну роботу вчителя й асистента вчителя на уроці. Учень з ППР виконує завдання з усім класом, проте асистент учителя, урахувуючи принцип доступності, відповідно до теми уроку добирає посильні для дитини вправи.

Слід урахувати, що педагоги повинні:

- скласти план уроку, дібравши методи, прийоми, засоби навчання;
- обміркувати диференційовані й індивідуальні завдання для класу та для учня з ППР;

- забезпечити емоційне розвантаження учнів через фізкультхвилинки, відеоруханки, паузи (дитина з ППР може відпочити й поза межами класу у визначений для цього час);

- залучати дитину до чотирьох видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання й письма.

Отже, асистент учителя й учитель є рівноправними учасниками освітнього процесу, а урок є тим об'єднуючим елементом, який інтегрує дитину з ППР в учнівську (шкільну) спільноту.

4.Формування на уроках загальнолюдських цінностей

Концепція НУШ акцентує увагу на формуванні загальнолюдських цінностей. Це описано у poradнику для вчителя за ред. Н.Бібік та інших матеріалах. Цитуємо.

«Важливим складником системи формування нового змісту освіти є чітке бачення результатів педагогічного партнерства «учень – вчитель», в основі якого відповідні цінності, зазначені в Концепції Нової української школи, що, в свою чергу, рекомендовані Європейським парламентом та Радою Європи, і містять 24 риси і чесноти, що їх визнали пріоритетними понад 50 країн світу.

Це: креативність, цікавість, критичне мислення, любов до навчання, мудрість, відвага, наполегливість, чесність, енергійність, любов, доброта, соціальний і емоційний інтелект, співпраця, справедливість, лідерство, вміння пробачати, скромність, розсудливість, самоконтроль, поцінування краси, вдячність, оптимізм, гумор і віра (концепція Нової української школи). Діти приходять із сімей, де також є певні цінності, тому важливо їх обговорювати з усіма дітьми класу і визначати спільні цінності, які будуть лежати в основі дій як дітей, так і дорослих – вчителів і батьків. Як тільки ці цінності будуть обговорені та прийняті усіма дітьми як дороговкази їхньої поведінки у школі та вдома, їх (цінності) варто написати на великому аркуші паперу і вивісити так, щоб їх було легко бачити» (Н. Бібік).

На уроках учитель добирає матеріал, тексти, задачі, щоб сформувати ці цінності поетапно на основі доступних наукових знань. Особливу увагу слід звернути на виховання національно-патріотичної особистості.

Наприклад, для аудіювання тексту на уроках української мови та читання можна добирати зв'язні висловлювання про Україну, рідне слово, чудових українських людей, подвиг їх у війні проти російського агресора. На уроках математики рекомендуються задачі про відстань між українськими містами, про досягнення вітчизняних спортсменів тощо.

Підкреслимо, ця робота не повинна бути самоціллю, а вплітатися у «канву» уроку різними засобами навчання. Учні з ООП повинні зрозуміти цінність людського життя, можливості займатися улюбленою справою, а,

основне, мати право на освіту й саморозвиток у суспільстві. Демократичні цінності є підґрунтям для формування морально-етичних.

Практика показує доцільність використання таких методів виховного впливу на школяра: взірця, особистого прикладу Команди супроводу, привчання, аналізу виховних ситуацій на основі художнього тексту, комп'ютерного моделювання, аутотренінгу, супроводу тощо.

Отже, сучасний урок – це компетентнісний урок, що передбачає комбінацію знань, умінь, навичок, практичного досвіду й цінностей.

Контрольні завдання:

1. Підготувати тези для усної відповіді. Компетентнісно орієнтований урок, його структура.

2. Провести аналіз відеоуроку за Інтернет-джерелом з описом видів роботи (урок на вибір здобувача вищої освіти).

3. Ознайомитися із розробками уроків для 4 класу та диференціювати завдання одного уроку для дитини з ООП (предмет, тема за вибором).

Завдання для самостійної роботи:

1. Презентувати лепбук на тему «Виховання учня з ООП засобами рідної природи».

2. Поняття «диференційоване викладання» (методичний орієнтир: Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. С. 28).

ТЕМА 6. ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ: ТЕМАТИЧНИЙ ТА ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХОДИ

План

1. Поняття «інтегроване навчання». Тематичний та діяльнісний підходи

2. Інтегрований урок, його структура

3. Зміст корекційно-розвиткових завдань в умовах інтеграції

Ключові слова: інтеграція, тематичний, діяльнісний підходи, інтегрований урок, корекційно-розвиткові завдання.

Використана й рекомендована література:

1. Большакова І., Пристінська М. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи, 2017. URL: <https://nus.org.ua/articles/integrované-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-2/>

2.Казачінер О. С. Використання методики ТАН-Содерберг для розвитку мовлення учнів із інтелектуальними порушеннями / О. С. Казачінер, М. П. Дембовська. *Молодий вчений*. 2019. № 5(2). С. 421-425

3.Кірик М. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти : навч.-метод. посіб. / М. Кірик, Л. Данилова. Львів : Світ, 2019.136 с.

4.Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

5.Синиця А. Діяльнісний підхід запорука успішної роботи спеціального педагога. *IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (22-23 квітня 2020 р., м. Бердянськ)*. С.120-121.

1. Поняття «інтегроване навчання». Тематичний та діяльнісний підходи

У Концепції «Нова українська школа», Державному стандарті початкової освіти окреслені такі важливі напрями: інтегроване навчання; тематичний та діяльнісний підходи, дослідницький характер навчальної діяльності, формування компетентностей. Окремі питання інтегрованого навчання розкриті під час проведення загального огляду Державного стандарту початкової освіти (Тема 3).

Інтеграція, за Великим тлумачним словником сучасної української мови, – це доцільне об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи. Інтегроване навчання – це навчання, яке сконструйоване на основі об'єднання окремих частин досліджуваної проблеми, що уможливорює розгляд предмета чи явища у взаємозв'язках. Результатом її є створення цілісного поняття про об'єкт вивчення при збереженні вихідних даних кожного із елементів.

Види інтеграції у початковій школі:

- міжпредметна часткова;
- міжпредметна повна;
- тематична з об'єднанням навчального матеріалу;
- інтеграція видів навчальної діяльності.

За дослідженнями І. Большакової, інтеграція відбувається на двох рівнях: на рівні способів дій (навичок) (діяльнісний підхід); інтеграція змісту (тематичний підхід).

Міжпредметна інтеграція, що є найбільш уживаною, здійснюється різними шляхами:

- створенням інтегрованих курсів – навчальних предметів, які адаптують для вивчення та інтегрують знання декількох наук або видів мистецтв;
- розробленням нових форм уроків (урок з міжпредметними зв'язками, інтегрований урок, бінарний урок);
- упровадженням навчальних проєктів;
- організацією тематичних днів та тижнів.

Державний стандарт початкової освіти побудований на прикладах інтеграції. Зокрема:

- мовно-літературна освітня галузь інтегрує два предмети (українська мова і читання, 2–4 класи; навчання грамоти, 1 клас) та різні види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання й письмо за п'ятьма змістовими лініями: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища»;

- математична освітня галузь інтегрує предмети «Арифметика», «Алгебра», «Геометрія» за змістовими лініями «Числа, дії з числами. Величини», «Геометричні фігури», «Вирази, рівності, нерівності», «Робота з даними», «Математичні задачі і дослідження»;

- мистецька освітня галузь інтегрує два предмети: образотворче й музичне мистецтво за змістовими лініями: «Художньо-творча діяльність», «Сприймання та інтерпретація мистецтва», «Комунікація через мистецтво».

Для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку інтегрований підхід у конструюванні навчального матеріалу є складним. Труднощі пов'язані із відсутністю кола предметних знань, умінь аналізувати, синтезувати, узагальнювати набуті компетенції.

З метою реалізації інтегрованого навчання у роботі з дитиною із ППР, на наш погляд, необхідно:

- застосовувати методи диференційованого викладання;
- розробити систему графічного, візуального сприймання матеріалу (таблиці-алгоритми, «мозаїку» понять через схеми-павутинки, створення малюнкових піктограм тощо);
- забезпечити ресурсну кімнату інтелектуальними іграми, леґо-конструктором та іншими засобами.

А. Колупаєва акцентує увагу на диференційованому навчанні. За словами ученої, під час навчального процесу в інклюзивному середовищі використовуються педагогічні підходи, що є ефективними для розмаїтного контингенту учнів. Зокрема, такі три: традиційне інтенсивне навчання, формування когнітивних стратегій, навчання у співпраці/кооперативне навчання. У диференційованому викладанні гнучко та послідовно

застосовуються методи всіх трьох підходів. Кожен з них охоплює низку методів, що і визначають стратегію викладання. Для вирішення конкретних стратегічних завдань навчання (для класу в цілому, групи учнів, окремого учня) добираються методи, найбільш придатні для такого випадку.

Наприклад, методи когнітивної стратегії навчання: «розмірковування у групах», графічні організатори (схеми-павутинки, дерева сортування, ланцюжки послідовностей, кругові діаграми, матриці для категоризації тощо), «Знаємо – Хочемо дізнатись – Дізнались», мнемічні/ейдетичні прийоми та інші.

Тематичний підхід у навчанні передбачає організацію освітнього процесу на основі однієї змістової одиниці – теми. Він передбачений Модельною програмою, яку укладено на основі потижневого планування освітнього процесу з окресленням теми тижня й очікуваних результатів за галузями, які педагог реалізовуватиме впродовж тижня.

Наприклад, план проведення тематичного тижня «Я – школяр» за Типовою освітньою програмою Р. Шияна: Орієнтовні дослідницькі/проблемні запитання. Завдання першого тижня. Очікувані результати першого тижня. Освітні галузі та очікувані результати учіння.

Орієнтовні дослідницькі / проблемні запитання:

Навіщо мені ходити до школи? / Що я очікую від шкільного життя?

Хто я? Хто мої однокласники?

Як мені безпечно дістатися до школи й повернутися додому?

Що покласти у шкільний ранець?

Завдання першого тижня:

1. Створити умови для цікавого й радісного навчання.

2. Організувати знайомство учнів з однокласниками та вчителями.

3. Навчати активного слухання в умовах усного спілкування.

4. Навчати взаємодії в парах та групах.

5. Сприяти усвідомленню правил безпечної поведінки дорогою до навчального закладу та у школі.

6. Допомогати дітям ідентифікувати себе як учнів та мотивувати їх до навчання.

Очікувані результати першого тижня: На кінець тижня учні знатимуть: що означає бути учнем /ученицею школи, чому важливо вчитися; правила поведінки на уроці; правила безпечної поведінки дорогою до школи та додому;

вмітимуть: звертатися до однокласників і вчителя на ім'я; уважно слухати один одного в умовах безпосереднього спілкування; взаємодіяти в

парах і групах для досягнення навчальних цілей; поводитися на уроці згідно з правилами; дотримуватися правил безпечної поведінки дорогою до школи та додому.

(Модельна навчальна програма для першого класу та навчально-методичні матеріали: авторський колектив під керівництвом Шияна Р. Б.).

У практиці початкової школи мають місце тематичні дні, тематичні уроки, тематичний змістовий матеріал.

Приклад тематичного змістового матеріалу: у процесі вивчення частин мови у початковій школі учитель й асистент добирають слова, речення, тексти навколо однієї теми (рідна мова, Україна, дитяча книга, тварини навколо нас та інші). Як результат, школярі сформували тематичний словник, ознайомилися із текстами-розповідями, текстами-описами, текстами-міркуваннями тощо.

Підкреслимо, що й низка підручників «Українська мова та читання» рекомендують тематичні уроки. Як приклад, підручник «Українська мова та читання», 2 клас (автори Л. Варзацька, Т. Трохименко, Тернопіль, 2019) до кожної з мовних тем рекомендує епіграф. Деякі теми й епіграфи:

- Звуки мовлення. Букви. Пропливає осінь на хмаринці сірій (Б. Чалий);
- Голосні звуки. Позначення їх буквами. Український рушник як вкраїнська душа (В. Крищенко);
- Тверді й м'які приголосні звуки. Земле, засійся зерном золотим (В. Грінчак);
- Вживання апострофа. Грицю, Грицю, до роботи! (З народного).
- Корінь слова. Спільнокореневі слова. Білесеньки сніжиночки, вродились ми з води (Микола Вороний).

Тематичний урок з образотворчого мистецтва (галузь «Мистецтво») надає великі можливості для добірки завдань, об'єднаних за змістом. Як приклад, до теми уроку «Український віночок у мистецтві. Створення святкового віночка з кольорового паперу» рекомендуємо тематичну «словникову торбинку», створення асоціативного куща, сенкан тощо.

Такий підхід у добірці лексичного та текстового матеріалу формує національно-мовленнєву особистість, сприяє інтеграції мовного матеріалу з навколишнім світом.

Для учнів з ППР тематичний підхід в освітньому процесі дає можливість:

- мотивувати до навчання;
- сприяти соціалізації дитини;
- забезпечити цілісність набутих предметних компетенцій.

Діяльнісний підхід у навчанні дитини з ППР передбачає добірку корекційно-розвиткових вправ, компетентнісних завдань, які забезпечили б виконання ним індивідуальної програми розвитку. Акцентується увага на формуванні критичного мислення.

А. Синиця зазначає, що принцип діяльнісного підходу у спеціальній педагогіці спирається на існуюче в психології поняття «ведуча діяльність». У дітей з ООП відсутні або недостатньо розвинуті такі структури, як життєвий досвід, що відповідає за життєві уявлення, поняття і практичні уміння. Максимальне використання діяльнісного підходу у корекційно-розвитковій роботі дозволяє, спираючись на потенційні можливості дітей з ООП, розвивати сенсомоторну основу вищих психічних функцій, у першу чергу мовлення і мислення, компенсувати недостатність життєвого, практичного (діяльнісного) досвіду, створювати природні умови для розвитку навичок ситуативно-діяльнісного й інших видів спілкування, забезпечувати стійку мотивацію спілкування і діяльності в процесі навчання, опановувати навички спільної взаємодії. Принцип діяльнісного підходу у спеціальній педагогіці спирається на існуюче в психології поняття «ведуча діяльність» (А. Синиця).

Можемо констатувати факт, що інтеграція як педагогічне поняття має ґрунтовні наукові дослідження, а тематичний й діяльнісний підходи дають можливість її реалізації.

2. Інтегрований урок, його структура

Інтегрований урок – це урок з об'єднанням навколо теми навчального матеріалу з деяких предметів.

Питання структури інтегрованого уроку знайшло своє відображення у дослідженні М. Кірик (Кірик М. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти).

Щоб інтегрований урок сприяв цілісності навчання, формуванню знань на якісно вищому рівні, треба попередньо чітко визначити його основну мету, очікувані результати та види навчальної діяльності учнів. Оскільки інтегрований урок передбачає поєднання блоків знань з різних предметів, до кожної складової інтегрованого курсу (предметів) треба визначити свої підтеми і цілі, що інтегруються навколо однієї центральної теми. Підготовка до інтегрованих уроків має свої особливості й вимагає від учителя:

- володіння методикою проведення інтегрованого уроку;
- досконаліх знань програмових вимог предметів, курсів початкової школи;
- умінь складати календарне планування;

- уміння зіставляти теми й порівнювати матеріали різних предметів з метою виокремлення інформації, близької за змістом або за метою використання тощо.

Основними методичними принципами, які забезпечують інтегрування знань з різних предметів у межах однієї теми, одного уроку, є такі:

- активний характер навчання; опанування нової теми має стати активним процесом, який забезпечить органічне поєднання всіх видів діяльності молодших школярів;

- постійний взаємозв'язок теоретичних відомостей (знань) з їх застосуванням; знання у системі навчання є не самоціллю, а важливим засобом формування, вираження й удосконалення думки;

- знання, уміння й навички, у тому числі читання, переказ прочитаного треба розглядати як умову і компонент розвивального навчання.

Структура інтегрованого уроку за М. Кірик:

- повідомлення загальної теми, цілей і завдань кожної освітньої галузі, яка входить в інтегрований урок;

- мотивація навчальної діяльності учнів;

- актуалізація та корекція опорних знань;

- повторення й аналіз основних фактів, подій, явищ;

- формування критичного мислення шляхом креативного перенесення знань і навичок учнів у нові ситуації;

- рефлексія (узагальнення та систематизація) навчальних досягнень учнів.

У класі з інклюзивним навчанням рекомендуємо таку структуру уроку:

- організація учнів до уроку, створення у школярів позитивного емоційного стану;

- повідомлення теми та завдань уроку; формулювання мотивації до вивчення теми;

- аналіз основних фактів, подій, явищ на основі актуалізації опорних знань;

- розвиток предметних компетенцій шляхом інтеграції понять, явищ;

- узагальнення та систематизація навчальних досягнень учнів;

- підсумки.

Проте урок є творчістю учителя, структура й види навчальної діяльності моделюються відповідно до теми уроку, завдань, педагогічної майстерності.

Для учнів з ППР супровід асистента вчителя на інтегрованому уроці передбачає виконання наступних дій:

- пояснення завдань уроку прийомом створення сигнальних малюнків;

- інструктаж до виконання кожного завдання;
- пошепкове пояснення окремих видів роботи;
- застосування прийому «підказки» під час порівняння чи узагальнення понять;

- психологічне розвантаження у процесі виконання завдань;
- виконання індивідуальних завдань із портфоліо асистента.

Таким чином, інтегрований урок має свою специфіку й дає можливість здобувачеві освіти створити цілісну картину світу.

3.Зміст корекційно-розвиткових завдань в умовах інтеграції

У процесі проведення уроку вкрай важливо диференційовано підходити до добірки вправ. Мова йде про систему корекційно-розвиткових завдань як частини корекційно-розвиткової послуги.

З-поміж вправ виокремлюємо такі: аналітичні; синтетичні з опорними словами; творчі на основі зразку, сюжетних малюнків, незакінчених чи деформованих речень; компетентнісні.

Вони можуть пропонуватися дітям з ООП індивідуально на уроці, під час колективної роботи учнів класу; у ресурсній кімнаті, на окремих корекційних заняттях.

Приклад вправ.

1. Знайди свою фотографію й підпиши.

Дитині пропонується кілька родинних фотографій, вона шукає свою й підписує. Асистент учителя може доповнити прикметниками: добрий, увічливий, уважний.

2. «Я серед природи»

Учневі пропонується малюнок із зображенням природи. Він показує своє улюблене місце й складає речення (Я люблю річку).

3. Математика поруч

Учневі дається малюнок із крамницею з підписом ціни олівця. Учень лічить кількість олівців на столі. Серед малюнків купюр гривні дитина шукає, скільки слід заплатити. Можна рекомендувати прочитати слова: ціна, кількість, вартість. Асистент учителя показує, як ці поняття взаємопов'язані.

4. Артикуляційні вправи (вимова звуків, складів, слів, а згодом чистомовок)

Чистомовка. Це-це-це – чисте озерце.

Так, так, так – в озері вода.

Сі-сі-сі – в річці карасі.

Ро-ро-ро – дай мені відро.

5. Синтетичні вправи. Закінчи речення.

Ціна одного зошита 24 гривні, а вартість восьми....

Закарпаття розташоване на заході ....

6. Скласти речення за словами

Не можна, до, близько, підходити, річки.

7. Компетентнісні завдання. Вставити слова у тексті

Ми увійшли у Долину нарцисів, що розташована у нашому... .
Обережно йдемо стежинкою між ... . Білосніжні квіти ... нам.

8. Тан-історії, тан-вправи.

Рекомендується зв'язний текст із вставленими малюнками, учень буде висловлювання.

9. Ігрові інтегровані вправи.

Приклад, гра «Коло». Як правило, рекомендується під час ранкових зустрічей учнів. Учитель: рухаємось по колу й вітаємось «Доброго ранку»; час доби – ранок; день – понеділок; пора року – весна; сьогодні у природі такі зміни.... й т.д.

За дослідженням О. Казачінер, М. Дембовська мотивацією, що стимулює дитину до дії, до вивчення нової лексичної теми виступають ілюстровані фото, які дитина використовує, звертаючись до власного досвіду. Саме вони є приводом для початку розмови про той чи інший випадок, ситуацію, що трапилася в житті дитини, викликає в неї позитивні емоції та є безпосередньо важливою, актуальною для неї саме зараз, у цей час. Це може бути сімейне свято, наприклад, день народження, цікавий відпочинок, подарунок, що викликав багато емоцій, чи придбання речі сімейного вжитку. Робота з фотоальбомом для розвитку мовлення, складається з декількох етапів від створення до презентації.

I етап – організаційно-підготовчий. Вчитель під час екскурсії до шкільного скверу чи парку робить фото учнів (чи батьки, які отримують завдання на канікули). Пропонується батькам сфотографувати дітей під час цікавих заходів, свят, потім рекомендується зібрати й укомплектувати їх.

II етап – добір фото для альбому. Батьки разом із дитиною обирають ті фотокартки, які викликали у дитини найбільшу кількість позитивних емоцій. Головне у доборі фотокарток те, що дитина має бути зображена на фото у діяльності, в русі. Фото мають спонукати дитину до говоріння, викликати інтерес, плекати бажання розповідати товаришам, вчителю про побачене, зроблене ним.

III етап – розповідь. На цьому етапі з дібраних фото комплектується альбом таким чином, щоб біля кожної фотографії було місце для запису

власного висловлювання дитини. Підписи слід робити різноманітним, зручним способом: пишемо від руки, друкуємо чи клеїмо з набірною полотна букв. Перегляд фото є надзвичайною подією: діти стають говіркими, комунікабельними, кожному із них хочеться розповісти свою історію або бути почутим іншими.

IV етап – презентація власної ТАН – історії. Після канікул учні приносять фотоальбоми і у «Колі» презентують їх, розповідаючи про те, як провели канікули, де були, що бачили, тощо.

Отже, наведено приклади окремих видів вправ, завдань, які добирає асистент учителя.

Контрольні завдання:

1. Підготувати голосове повідомлення у межах двох хвилин «Інтегрований урок, його особливості».

2. Скласти ланцюжок послідовності етапів одного із типів уроку з добірною видів навчальної діяльності для учня з ППР (тема, тип уроку за вибором здобувача вищої освіти). Указати етап уроку, вид діяльності.

3. Методичний орієнтир: «сучасні дослідження». Скласти каталог видань (до 5) сучасних досліджень у галузі спеціальної та інклюзивної освіти з інформацією про авторів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Принципи інклюзивного навчання, реалізація їх на уроці у ЗЗСО (на основі фрагменту уроку).

2. Скласти план дискусії для методоб'єднання асистентів учителя на тему «Сучасні досягнення у методиці інклюзивного навчання у ЗЗСО».

ТЕМА 7. РОЗВИТОК ПОЧАТКОВИХ УМІНЬ ЧИТАННЯ Й ПИСЬМА У ПРОЦЕСІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «НАВЧАННЯ ГРАМОТИ» ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

План

1. Інтегрований курс «Навчання грамоти», його етапи
2. Формування навичок читання й письма. Методика читання при дислексії. Вправи для корекції дисграфії
3. Орієнтовна структура уроку навчання грамоти в класі з інклюзивним навчанням. Робота асистента вчителя на уроці
4. Види методичних підказок асистента вчителя на уроці

Ключові слова: навчання грамоти, етапи навчання грамоти, навичка читання, навичка письма, конспект уроку, методична підказка.

Використана й рекомендована література:

1. Ліщук Н. Українська мова. Буквар. Підручник для 1 класу спеціальних закладів середньої освіти . Частина 1. Вид.-цтво Перспектива, 2018. 116 с.

2. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

3. Стеблюк С.В. Формування загальнолюдських цінностей у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Педагогічні науки*. Випуск 1 (54), 2023. С. 22-27

4. Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / Упорядник Бондар К. М. [2-ге вид., доп.]. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.

1. Інтегрований курс «Навчання грамоти», його етапи

Оволодіння ключовими та предметними компетентностями починається із навчання грамоти (1 клас), який включає три етапи: добукварний, букварний та післябукварний. Державним стандартом початкової освіти та Типовим освітніми програмами передбачено зміст вивчення курсу. Діти з ППР засвоюють його за адаптованою чи модифікованою програмами. Заклади освіти забезпечені новими підручниками «Українська мова. Буквар». Деякі із них:

Українська мова. Буквар: підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) Іщенко О. Л.; Логачевська С. П. (2018);

Українська мова. Буквар: підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) М. Вашуленко, О. Вашуленко (2018);

Українська мова. Буквар: підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) Іваниця Г. А. (2018) та інші;

Українська мова. Буквар: підручник для 1 класу спеціальних закладів середньої освіти. Частина 1. Л. Ліщук, (2018);

Борщевська Л. В. Буквар: підручник для 1 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти. Л. Борщевська (2019).

Асистент учителя працює за підручником, який обраний для 1 класу вчителем. Але при потребі обирає завдання для індивідуальної роботи із підручників для спеціальної школи. Підручник за авторством Л. Ліщук насичений малюнками з назвами «Ган-вправи». Вони дібрані тематично, що дає можливість асистенту вчителя забезпечити тематичний та діяльнісний

підходи в освітньому процесі. Авторкою рекомендуються як предметні, так й сюжетні малюнки, що спрямовані на збагачення лексичного запасу слів.

(Фотографія-копія із підручника, автор Л.Ліщук)

Рекомендуються вірші напам'ять з малюнками-пиктограмами, тематичний словник.

Підручник за авторством Л. Борщевської містить малюнки, цікаві завдання. Проте умовні позначення відрізняються від тих, які засвоюють учні 1 класу нормативного навчання. Це викличе труднощі в учня інклюзивного класу, якщо освітній процес здійснюється за адаптованою чи модифікованою програмами. Тому цей підручник для закладу спеціальної освіти.

Порівняти:

<p>1 клас ЗЗСО</p> <p>– твердий приголосний</p> <p>= м'який приголосний</p> <p>• голосний звук</p> <p>склад □</p>	<p>1 клас для учня спеціального закладу</p> <p>□ • приголосний</p> <p>□ •голосний</p> <p>Ненаголошений склад ◡</p>
---	--

Характеристика основних етапів навчання грамоти: добукварний, букварний, післябукварний. Найкоротші – добукварний, післябукварний періоди. Але асистент учителя визначає терміни й межі навчання грамоти. Це залежить від програми у роботі зі школярем з ППР.

Завдання добукварного періоду: ознайомити дітей зі школою, класом, шкільним подвір'ям, першою книгою – «Українська мова. Буквар», «Зошитом для письма»; правилами поведінки в школі (на уроці, перерві). Це період адаптації.

Для учня ППР – це складний період до адаптації навчання у закладі освіти. Завдання асистента вчителя у спільній співпраці з учителем:

- мотивувати учня до навчання;
- залучити Команду супроводу до організації освітнього процесу, особливо батьків;
- скоротити при потребі перебування учня на уроці у класі з продовженням роботи у ресурсній кімнаті;
- добирати ігрові методи навчання;
- формувати учнівський колектив із використанням технології ситуації успіху.

Завдання букварного періоду: засвоєння учнями графічної системи української мови як на уроках читання, так і на уроках письма, розвиток зв'язного мовлення. Учень з ППР вивчає графічну систему української мови у залежності від когнітивних можливостей.

Післябукварний період передбачає: узагальнення знань, умінь і навичок, отриманих у добукварний та букварний періоди навчання грамоти, розвиток зв'язного мовлення, списування слів, речень, текстів.

Усю увагу у післябукварний період асистенту вчителя слід концентрувати на вимові звуків, розпізнаванні букв, поєднуванні їх у склади, слова.

2. Формування навички читання й письма. Методика читання при дислексії. Вправи для корекції дисграфії

Читання й письмо забезпечують інтеграцію в оволодінні рідною мовою. Учні вивчають звуки, позначення їх буквами та читають склади, слова, речення. У добукварний період навчання грамоти у Зошитах для письма молодші школярі зафарбовують малюнки, пишуть крапочки, рисочки, елементи букв (похила паличка та інші). Для учня з ППР – це доступний вид роботи. Прийом «рука в руку» допоможе дитині виконувати завдання разом із класом.

Метод навчання у букварний період для дитини з ППР учитель застосовує такий же, як й для інших учнів: звуковий аналітико-синтетичний. Його провідним принципом є: від звука до ознайомлення з буквою. Приклад, фрагменту уроку.

Тема. Звуки [л], [л]. Етап уроку – ознайомлення із новою буквою.

– Учні, що ви бачите на малюнку? (Малюнок)

– Це листок.

– Який перший звук чуєте?

– Звук [л].

–Який звук: твердий чи м'який ?

– Це твердий звук. Вимовте зі мною.

– Це що на малюнку?

– Це ліс.

–Повторіть зі мною: ліс. Який перший звук?

– [л], це м'який приголосний.

– Ці два звуки, твердий та м'який, позначаються буквою ел (показ букви).

Надалі читаються склади, слова, речення.

Для учня з ППР слід застосувати прийоми імітації; показ артикуляції, кількарязового повторення.

У Зошиті для письма буква подана поелементно, крапочками, рисочками.

Методика написання елементів букв та букв:

- запис учителем на дошці з коментарем;

- написання учителем та учнями у повітрі;

(Учитель стає спиною до дітей, вони повторюють за ним)

- запис учнями на дошці (двоє, троє учнів);

- запис у зошити.

Асистент учителя використовує прийоми: «рука в руку», «я починаю – ти завершуй», «послухай крапки» та інші.

Учні з ППР мають труднощі у визначенні кількості слів у реченні, роз'єднуванні слів. Цьому допоможе метод «пиктограми». Для формування умінь писати рекомендується застосовувати дослівне списування з переходом до творчого (вставити букву) та вибіркового (вибрати та записати слово за завданням учителя).

На уроці мають місце прийоми аналізу (називати звуки та букви), синтезу (за звуком чи буквою дібрати склад, слово). Письмо є аналітико-синтетичним процесом.

Читання слів проводиться за методикою:

- читання слова учителем; асистент учителя пошепково читає з учнем;

- словниково-орфоепічна робота (пояснення значення слова й вимова);

- корекційна робота: асистент учителя вимовляє слово – учень слухає, повторює за асистентом;

- різні види читання (ланцюжкове, хорове, вибіркоче, «день й ніч» та інші).

Учень з ППР бере участь у читанні, по можливості й за рекомендацією асистента вчителя. Вважаємо за доцільне складати слова із розрізної азбуки

(кубиків із складами слів), прослуховувати qr-код, використовувати леґо-конструктор.

Читання тексту відбувається для учня з ППР за методикою: читання тексту учителем, читання асистентом учителя кожного слово, пояснюючи значення, читання учнем. Прийоми імітації та показу артикуляції будуть у пріоритеті. Важливо, з метою розвитку мовлення зацікавити дитину працювати з малюнками підручника. Методика така: розгляд малюнку, читання слів до малюнку на картках, підготовлених асистентом, показ учнем відповідності слова предмету зображуваному, складання речення асистентом учителя, повторення учнем, складання речення за його початком, складання 2-3 речень з учнем.

Усе, що використовується на уроці, має бути зразковим і за формою, й за змістом. Кожний урок має виховувати «мовне чуття», любов до рідної мови, до живого, яскравого, виразного слова. На уроках, як читання, так і письма, обов'язково повинна мати місце робота з розвитку мовлення учнів: збагачення, уточнення і активізація словника, складання і аналіз речень, робота над словосполученням, побудова усних висловлювань.

Отже, навчання у 1 класі – це перший для учня з ППР процес оволодіння компетентностями. Часові межі добукварного, букварного, післябукварного періоду визначено асистентом учителя у залежності від Індивідуальної програми розвитку дитини.

3.Орієнтовна структура уроку навчання грамоти в інклюзивному класі. Робота асистента вчителя на уроці

Тема. Звук [к], позначення буквою ка

Етап уроку	Для вчителя	Для асистента вчителя
I.Організація учнів до уроку	– Добрий день. Урок української мови. Починаємо із смайлика із побажанням миру, добра. Посміхніться йому, помахайте ручками. Усе буде добре, усе буде Україна.	
		
II.Актуалізація опорних знань	1.Мовленнєва розминка Йшла Настуся по стежинці, загубила намистинки. Ви їй допоможіть, їх	1.Корекційна вправа Йшла Настуся по стежинці, загубила намистинки. А ви їй допоможіть, їх

<p>III. Повідомлення теми й завдань. Мотивація до навчання</p>	<p>швидесенько зберіть. (На намистинках склади, учні читають їх хором, індивідуально) 2. Повторення вивчених звуків [н н], позначення буквами (За Букварем)</p>	<p>швидесенько зберіть. (На намистинках склади, асистент учителя пошепки читає, учень повторює). 2. Тан-вправа «склад до складу – виходить слово».</p>
<p>IV. Вивчення нового матеріалу та його закріплення</p>	<p>1. Ознайомлення із буквою за принципом – від звука до букви.</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>– Хто на малюнку? – Це рак. – Вимовте зі мною. – Хто бачив рака? Чим цікавий? – Він водиться там, де чиста вода. У наших джерельних водах Карпат є раки. У народі говорять «щипне як рак». Що це означає? – Який останній звук чуємо у слові рак? – Звук [к]. Скажіть зі мною. Кожен вимовте його своєму сусідові. – Це твердий приголосний. (Асистент учителя вибирає позначення для цього приголосного: –). – Хто це на малюнку?</p> <div style="text-align: center;"> </div>	

	<p>– Це кіт. – Який перший звук чуємо? – Це звук [к]. – Цей звук твердий, але перед звуком [і] напівм'який. – Скажемо звуки [к].[к]. Повторіть їх пошепки на вушко своєму сусідові. Тепер я підйду до вас, прошепчіть мені. – Ці два звуки позначаємо буквою ка (Показ букви). Покажіть пальчиком у букварі цю букву. Візьміть леґо-конструктор і складіть букву із цеглинок. (Учень з ППР моделює букву або у роботі з групою учнів, або із асистентом учителя). Корекційна робота: кількаразове повторення складів за асистентом чи вибір із серії предметних малюнків ті, у словах яких є буква к.</p>	
	<p>2.Гра «Піймай звук «к» Казка, колобок, лисиця, ведмедик, ручка, зошит. 3.Складання діалогу Назвіть із цих слів казкових героїв. Запитайте у нього, який сьогодні день й зверніться із побажанням. 4.Динамічна хвилинка відпочинку (відеоролик) 5.Робота із Букварем Читання слів ланцюжком, хором, вибірково; словниково-орфоепічна робота; вправи з розвитку мовлення. 6.Читання слів «на буксир» 7.Складання речень із словами. 8. Складання схем до речення, звуковий аналіз слів. 9.Гра «Що у кошику» Учитель описує предмет, учні називають його за</p>	<p>2.Гра «Піймай звук «к» Казка, колобок, лисиця, ведмедик, ручка, зошит. (Учень виконує із асистентом учителя на основі предметних малюнків) 3.Пальчикова гра Назвіть із цих слів казкових героїв. Запитайте у нього, який сьогодні день й зверніться із побажанням. (Учень вибирає пальчикового казкового героя). 4.Динамічна хвилинка відпочинку (відеоролик). 5.Робота із Букварем (Учень працює із асистентом, виконуючи завдання диференційовано). Тан-вправа: до малюнків учень добирає букви, що позначають голосні чи приголосні звуки. 6.Читання слів «на буксир»</p>

	описом, потім роль учителя виконує учень.	7.Складання із надрукованих слів речення. 8. Хвилинка відпочинку (індивідуальна перерва) 9.Гра «Що у кошику» Учитель описує предмет, учні називають за описом, потім роль учителя виконує учень. (Допомога асистента учителя; спільне виконання завдання)
Підсумки	Гра «мікрофон»	

Примітка. У структурі уроку в 1 класі пояснення та закріплення об'єднують в один етап уроку. Домашнє завдання не задається, тривалість уроку 35 хв. Для учня з ППР може бути додаткова перерва із перебуванням у ресурсній кімнаті.

На уроці письма учні пишуть цю букву, склади, слова, речення, зафарбовують малюнки для розвитку кисті руки. Етапи роботи: організація учнів до уроку, актуалізація опорних знань (повторюють вивчене на уроці читання), повідомлення теми й завдань уроку, пояснення та закріплення вивченого матеріалу (робота у Зошиті для письма за рядками), підсумки. Види робіт: аналітичні (написання букви за позначеними елементами), синтетичні (написання складів, слів), вправи з розвитку мовлення. Учень з ППР пише з допомогою асистента учителя. Обов'язково слід проводити пальчикову гімнастику та гімнастику для очей. Приклад однієї.

У садочку вишні спіють – от малята порадіють. Птахи різні прилетять, з ними ягід поїдять.

У післябукварний період учні повторюють вивчене, увага звертається на читання текстів. На допомогу прийде «глобальне читання» – читання-візуалізація, тобто з малюнками.

На уроках письма переважає списування (дослівне, творче, вибіркове), рекомендується й зоровий диктант (учитель вимовляє слово, учні записують, дивлячись на картку). Це сприяє корекції мовлення як усного, так й писемного. Проводиться звуко-буквений аналіз слів, робота з розвитку мовлення на рівні слова, словосполучення, речення, тексту.

Для учнів з ООП дослідниками пропонується читання прийомом Multipass:

1. Читання матеріалів тричі. Уперше читають асистент учителя разом із учнем.
2. Ознайомитися з структурою теми. Дитина читає текст, їй треба розділити маркером виділену інформацію на частини.
3. Прочитати питання у кінці теми, прочитати ще раз текст, знайти відповіді на питання, перефразувати відповіді за схемою (аркуш зі схемою формується асистентом вчителя).
4. Перевірити себе на правильність відповідей за темою (Л.Прядко).

У деяких дітей з ООП виявлено дислексію чи дисграфію. Дислексія – це частковий розлад процесів оволодіння читанням, який виявляється в численних помилках стійкого характеру, проявляється в уповільненні процесу оволодіння читанням, в уповільненні темпу, швидкості читання (брадилексія). При дислексії у дітей спостерігаються порушення руху очей у процесі читання, у багатьох учнів рух очей хаотичний, нерівномірний, стрибкоподібний. Дитина пропускає звуки, букви при читанні чи додає букву до слова, замінює чи плутає букви, пропускає приголосні при читанні. У такому випадку асистент учителя пропонує учневі «рухову смужку», яка дозволяє слідкувати за читанням кожного слова, застосовує прийом імітації, показ артикуляції, повільне читання «для їжачка».

Дисграфія. Порушення процесу письма, яке виявляється у нестійкості оптикопросторового образу букв, у змішанні або пропуску букв, у викривленні звуко-буквеного складу. У такому випадку рекомендується списування з проговорюванням слів, написання за взірцем, складання слів із розрізної азбуки.

Слід урахувати висновки дослідників. Під час роботи в класі можна використовувати ті самі методи роботи, що й з іншими дітьми. Утім слід виділяти учням з інтелектуальними порушеннями більше часу на вдосконалення вмінь (зазвичай вони потребують спеціального навчання й

додаткового тренування, щоб навчитися застосовувати вивчений матеріал за межами освітнього закладу). Інколи їх просто слід навчати, як виконувати поставлені завдання... Винагороджувати за процес, а не за результат. Виконання більшості навчальних завдань можна розбити на три етапи: початок, виконання й завершення. Проте з деякими дітьми саме початок виконання завдання вже може бути величезним досягненням (А. Колупаєва).

Основна ідея інклюзивної освіти – від включення у школі до включення у суспільство. Спільне навчання має на меті не лише запобігти ізоляції дитини з особливими потребами від інших, але й забезпечити її залучення до тих же соціальних груп та мати таке ж щоденне життя, коли б вона не мала жодних особливих потреб. Основний принцип інклюзивного навчання передбачає максимальне зменшення зовнішніх відмінностей у запровадженні навчання та долучення специфічних методів й прийомів у внутрішні аспекти його реалізації. Інклюзивна освіта є сучасною інноваційною тенденцією (Н. Бондар).

Отже, навчання учнів у 1 класі має специфіку й вимагає розуміння методичної роботи на кожному з етапів навчання грамоти.

4. Види методичних підказок асистента учителя на уроці

На уроці асистент учителя використовує різного роду підказки: повна підказка (тримає руку дитини й пише з нею), часткова підказка (починає писати з дитиною), моделювання (аналіз написаної букви, її аналіз), позиційна підказка (правопис букви як взірць), вербальна підказка (інструкція написання букви), часткова вербалізація, пояснення (що необхідно зробити), узагальнення (учень пише самостійно).

Слід передбачити проблеми у навчанні дитини «заздалегідь». Наприклад, якщо учень читає, і в наступному реченні є певне слово, а ви сумніваєтеся, що той зможе його прочитати, скажіть: «Я бачу складне слово в наступному реченні – дай мені знати, якщо тобі знадобиться допомога, коли ти дочитаєш до цього слова (Н. Бондар).

Підказка повинна бути не системною, бо учень призвичаїться до неї. Асистент учителя застосує її тоді, коли відчує, що в учня з'являються труднощі. Практикою доведено, що метод створення «ситуації успіху» є ефективним, позаяк учень бачить свої результати, вірить у себе й підказок більше не потрібно.

Прийом «емоції радості» передбачає підтримку дитини з метою надання їй впевненості у власних здобутках і супроводжується словами: «Ти – справжній художник», «У тебе велике майбутнє у математиці» та інші.

Прийом «ланцюжок ідей». Він включає застосування алгоритму для виконання завдання. Учитель, асистент учителя готують індивідуальні завдання для дитини з поясненням, яке слід знайти з-поміж кількох. Практично можна провести роботу таким чином: «У першій колонці бачиш слова, що характеризують почуття, емоції, у другій колонці – не за порядком розташовані пояснення. Добери до слова з першої колонки пояснення з іншої». На початковому етапі для досягнення успіху рекомендуємо допомогти учневі кольорами. Наприклад, жовтим кольором виділити слово й пояснення до нього. Основне завдання педагога – налаштувати учня до правильної відповіді, вчити мислити конкретно, творчо, а основне, разом із класним колективом.

Контрольні завдання:

1. Тан-вправи, методика їх проведення. Змодельовати конспект уроку навчання грамоти для асистента учителя (тема за вибором студента) із застосуванням Тан-вправи.

2. Підручники для учнів з ООП для 1 класу. Методика роботи асистента вчителя над сторінкою Букваря (методичні орієнтири: Н. Ліщук «Українська мова. Буквар»).

3. Дібрати корекційно-розвиткові завдання для дитини з ООП з дислексією та з дисграфією (по 3 завдання).

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрити стратегії навчання: використання у викладанні технології «прямого навчання»; «навчання без помилок» (методичні орієнтири: Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / Упорядник Бондар К. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019 с.105, 108).

2. Методика роботи над Тан-історіями. Презентувати дві Тан-історії з метою формування у дітей соціальної компетенції.

ТЕМА 8. МЕТОДИ НАВЧАННЯ В ІНКЛЮЗИВНИХ КЛАСАХ

План

1. Традиційні методи навчання
2. Застосування інноваційних методів навчання як важлива складова портфоліо асистента вчителя
3. Компетентнісно орієнтовані завдання для учня з ППР
4. Роль STEM-освіти у формуванні компетентної особистості

Ключові слова: освітній процес, компетентність, методи навчання, компетентнісні завдання, STEM-освіта.

Використана й рекомендована література:

1. Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю. Д. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. 376 с.

2. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі: колективна монографія / За заг. редакцією Г. Л. Єфремової. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 444 с.

3. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.

4. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

5. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja (навчально-методичний посібник), Чернівці, 2018, 126 с.

6. Пономарьова К. Компетентнісно орієнтовані завдання з української мови: особливості конструювання та застосування. URL: ib.iitta.gov.ua/714221/1/Пономарьова%20К.%20І.%20Компетентнісно%20ор.pdf

7. Стеблюк С.В., Хома О.М. Збагачення активного словника молодших школярів на уроках української мови у сучасній початковій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 60. Том 4. С.170-175

8. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / Пометун О., Пироженко Л. За ред. О. І. Пометун. К.: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.

1. Традиційні методи навчання

Метод навчання за умов компетентнісної освіти – це взаємопов'язана діяльність учителя й учнів на основі педагогіки партнерства, що спрямована на реалізацію завдань у процесі формування ключових та предметних компетентностей. Метод інклюзивного навчання – це взаємопов'язана діяльність учителя, асистента вчителя з корекційно-розвитковим спрямуванням для досягнення навчальних цілей.

Традиційні методи навчання досліджені багатьма дидактами й пройшли апробацію часом. Детальний їх опис подано дидактами (А. Кузьмінський,

С. Максимюк, А. Нісімчук, О. Савченко, М. Фіцула та інші). Єдиної класифікації методів не існує, наведемо окремі із них.

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

- словесні (пояснення, розповідь, бесіда, евристична бесіда);
- наочні (ілюстрування, демонстрування, спостереження);
- практичні (вправи, лабораторні та творчі, дослідні роботи тощо).

2. Методи стимулювання навчальної діяльності учнів:

• дискусійні, ігрові, створення та забезпечення ситуації успіху, опори на життєвий досвід учнів та інші.

3. Методи стимулювання до навчальної діяльності:

• контролю й самоконтролю (усного й письмового), тестовий, рецензування, програмового контролю, самоконтролю за допомогою комп'ютерної діагностики.

4. Класифікація методів за І. Лернером та М. Скаткіним:

• пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, евристичний.

У роботі з ППР використовуються усі вище названі методи. Проте акцентуємо увагу на таких: роз'яснююча бесіда, пояснення-повтор, пояснення з інструктажем, алгоритмізація навчального матеріалу.

Застосовуючи методи навчання, вкрай важливо дотримуватися загальнодидактичних та специфічних принципів навчання як вихідних положень в організації навчальної діяльності учнів.

Прийом – це часткове вираження методу. Серед прийомів використовуються такі: аналіз, синтез, узагальнення, «вузлики на пам'ять», «рука в руку» та інші.

Отже, дидактами розроблена система традиційних методів навчання, вибір якого залежить від можливостей дитини, її когнітивних умінь, теми та завдань уроку.

2. Застосування інноваційних методів навчання як важлива складова портфоліо асистента вчителя

Нова українська школа характеризується інноваційними підходами у навчальній діяльності учнів. Специфіка організації освітнього процесу у початковій школі:

• проведення ранкових зустрічей, яка не вказується у розкладі (1-2 класи). Це ранкові привітання й побажання один одному здоров'я, миру, успіхів. Триває до 25 хвилин. Як правило, проводяться на подвір'ї (чи у класі) за планом: привітання, обмін інформацією, ігри, вправи, запис (чи малюнок) у щоденнику вражень. Вона – тематична, як і весь тиждень;

- створення навчального осередку в класі;
- інтеграція предметів;
- інклюзивне навчання;
- компетентнісний підхід.

Ці особливості зумовлюють визначення інноваційних методів навчання. Їх застосовують у двох аспектах: для усього класу й для дитини з ООП. Спільне їх використання сприяє формуванню учнівського соціуму, ураховуючи когнітивні можливості дитини. Рекомендація деяких із інноваційних методів навчання під час спільного викладання.

• **Ігровий.** Ігровий метод є основним у системі початкової освіти. Особлива увага акцентується на дидактичних іграх. Як приклад:

1. «Знайди пару» – учні до карток з друкованими буквами добирають відповідні рукописні літери. Називають звуки, букви, якими вони позначають звуки, складають з ними слова.

2. «Незнайко» – один учень читає, а інший виправляє допущені помилки.

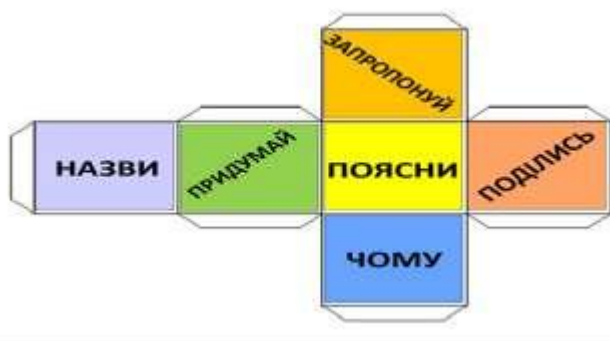
3. «Вовк і заєць» – один учень починає читати текст, другий вступає після нього, як перший дійде до крапки, й намагається його догнати.

4. Читання «квітка». Учитель дає макет квітки (наприклад, нарцису) учневі, який читає, а потім іншому. Залишається макет у того, хто правильно читає (додаткові завдання: опис квітки, Долини нарцисів у Закарпатті).

• **Технологія «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» (Reading and Writing for Critical Thinking – ЧПКМ).** Вона була створена для задоволення потреби педагогів в організації активного навчання та для забезпечення розвитку критичного мислення учнів на уроках читання та письма (предмети «Українська мова» та читання»). Сюди входять методи: кубування, сенкан, позначки (інсерт), щоденник подвійних нотаток.

• «Кубування» є методом навчання, який полегшує розгляд різних аспектів теми. Цей підхід передбачає використання кубика (його можна виготовити самостійно з цупкого картону або оклеїти коробку папером), на кожній грані якого написано вказівки:

1. Опишіть.
2. Порівняйте.
3. Встановіть асоціації.
4. Проаналізуйте.
5. Знайти застосування.
6. Запропонувати аргументи «за» або «проти» (Н. Бібік).

•Знаємо – Хочемо знати – Дізналися (таблиця «ЗХД»)

Складається таблиця з трьох колонок відповідно до теми та в ході уроку школярі заповнюють її.

Знаємо	Хочемо знати	Дізналися

•Асоціативний куц (групування)

Подається ключове слово до теми, решта слів добирається за асоціаціями.

У процесі навчання, окрім асоціативного куца, застосовуються ментальні карти, піктограми, що дають можливість образному засвоєнню слова й установленню семантичних зв'язків між ними.

Серед прийомів пояснення семантики незрозумілих слів у початковій школі виокремлюємо такі:

Візуальний. Слово пояснюється на основі предметних та сюжетних малюнків, комп'ютерних зображень. У початковій школі цей прийом є найбільш уживаним. Учні мають можливість описати предмет, порівняти його з іншим цього ряду. Сприяють швидкому запам'ятовуванню слова елементи ейдетики.

Предметно-тактильний. Цей прийом доповнює візуальний, але учні мають можливість торкнутися предмета (безпечного для користування), макета, обстежити їх, висловити власні припущення. При цьому доцільно застосувати дидактичні ігри. Як приклад, гра «Що у мішечку?». У чарівному мішечку предмети, учень тактильно обстежує його, не бачачи, описує. Учитель узагальнює й об'єднує названі слова у лексичну групу: від часткового поняття до загального чи навпаки (навчальне приладдя, овочі, фрукти).

Словесний. Застосується у випадку пояснення абстрактних слів, явищ природи, суспільних понять тощо. Формуються уміння роботи із шкільним

тлумачним словником чи гаджетом у пошуках значення слова. З метою формування критичного мислення доцільно застосувати вправу «павутинка».

Контекстуальний. Значення слова пояснюється через опору на текст. Поняття «мужність», «героїзм», «сила українського духу», «відвага» та інші слід пояснити на конкретних прикладах, яких історія України має чимало. Цим прийомом трактуються фразеологізми, омоніми, специфічна лексика, властива у використанні певного регіону (терикони, газда). Сучасні підручники насичені текстами різних типів із словником до них.

Добір синонімів, антонімів. Використовується тоді, коли школярам відомі значення близьких чи протилежних слів (гречний – ввічливий; смуток – радість).

Словотвірний. Значення слова пояснюється через морфемну будову слова, словотворення (наприклад, назва пташок «снігур» «очеретянка» та інші).

Порівняльний. Лексика учнів початкової школи насичена діалектизмами. Доречним буде пояснити їх відповідниками сучасної української мови. Як показує досвід роботи, таким прийомом не слід захоплюватися, застосовувати його тільки в окремих випадках. Формування культури усного українського мовлення є одним із завдань учителя. Пояснення значення слова слід організувати таким чином: літературне слово – вимова – порівняльний аналіз специфіки вимови чи слововживання – уведення у речення (текст).

Образно-словесний. Цей прийом дає можливість пізнати слово через спостереження за навколишнім світом, екскурсії, інтеграцію з предметом «Я досліджую світ».

- Інтерактивні методи навчання

«Пошук інформації». Різновидом, прикладом роботи в малих групах є командний пошук інформації (зазвичай тієї, що доповнює раніше прочитаний учителем текст або матеріал попереднього уроку, домашнє завдання), а потім відповіді на запитання. Пошук інформації можливий за умови застосування словників, гаджетів, підручника.

«Коло ідей». Метою «Коло ідей» є вирішення гострих суперечливих питань, створення списку ідей та залучення всіх учнів до обговорення поставленого питання. Технологія застосовується у випадку, коли всі групи мають виконувати одне і те саме завдання, яке складається з декількох питань (позицій). Коли малі групи завершують виконувати завдання і готові подати інформацію, кожна з них по черзі озвучує лише один аспект проблеми, що обговорювалась. Продовжуючи по колу, вчитель запитує всі

групи по черзі, поки не вичерпаються ідеї. Це дасть можливість кожній групі розповісти про результати своєї роботи.

«Мікрофон». Різновидом загального групового обговорення є метод «мікрофон», який надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію.

Організація роботи за цим методом:

1. Поставте запитання класу.
2. Запропонуйте класу мікрофон або його макет. Учні передаватимуть його один одному, по черзі беручи слово.
3. Надавайте слово тільки тому, хто отримує «уявний» мікрофон.
4. Запропонуйте учням говорити лаконічно й швидко (небільше ніж 0,5-1 хвилину).
5. Не коментуйте і не оцінюйте подані відповіді.
6. Підсумок

Учень з ППР має можливість активно включитися у навчальну діяльність класу.

- «Аналіз ситуації (Case–метод)»

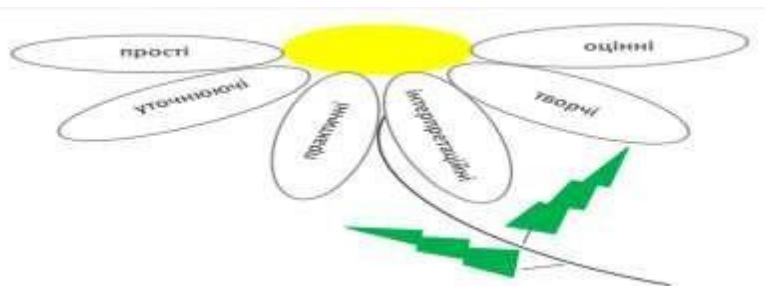
Підготуйте заздалегідь проблемну ситуацію, випадок, дилему, яку будете опрацьовувати з учнями. В ній обов'язково мають бути дві позиції, інтереси, які суперечать одна одній. Зверніть увагу, що ситуація повинна бути подана таким чином, щоб дотримувався баланс інтересів сторін (тобто кожна з них мала підстави для захисту своєї позиції). Дилема ставить людину перед важким вибором, який виникає завдяки конфлікту цінностей.

Думаючи над дилемами, учні можуть краще зрозуміти контекст, свої внутрішні цінності. Також вони вчать займати позицію, наводити обґрунтовані аргументи на захист своєї позиції і розуміти логіку й обґрунтування думок інших. Дилеми призначені для ускладнення процесу мислення без висловлення крайніх думок і з поважним ставленням до точки зору інших. Наступні кроки можуть бути корисними для моделювання ситуацій із сучасної події чи на історичному (літературному, правовому) сюжеті. Для учнів з ППР цей метод застосовується у колективній роботі за участю асистента.

•Симуляції або імітаційні ігри. Симуляції – це створені вчителем ситуації, під час яких учні копіюють у спрощеному вигляді подію. Це своєрідні рольові ігри з використанням чітко визначених (за законом або за традиціями) і відомих ролей та кроків, які повинні здійснити виконавці.

Кубик Блума. Ромашка запитань. Прийом розвитку критичного мислення учнів – «кубик Блума» – універсальний. Його можна

використовувати на початку уроку у вступній частині, під час переходу до основної частини або наприкінці її для остаточного осмислення матеріалу учнями.

(Див. Дослідницька діяльність як спосіб стимулювання пізнавальної активності учнів на уроках природознавства URL: https://umanstudy.at.ua/publ/metodichnij_poradnik/mo_vchiteli_v_4_kh_klasiv/doslidnicka_dijalnist_jak_sposib_stimuljuvannja_piznavalnoji_aktivnosti_uchniv_na_urokakh_prirodoznavstva/58-1-0-652)

«Ромашка» складається з шести пелюсток, кожна з яких містить певний тип запитання. Таким чином, шість пелюсток – шість запитань:

1. Знаннєві (прості) запитання – запитання, відповідаючи на які, потрібно назвати факти, згадати і відтворити певну інформацію: «Що?», «Коли?», «Де?», «Як?».

2. Уточнюючі запитання (на розуміння). Такі запитання зазвичай починаються зі слів: «Тобто ти кажеш, що ...?», «Якщо я правильно зрозумів, то...»

Мета цих запитань – дати учневі можливості для зворотного зв'язку щодо того, що тільки сказано вчителем (або написано у тексті). Іноді їх ставлять з метою перевірки сприйняття учнями інформації, яка є у повідомленні.

3. Практичні запитання. Цей тип запитання спрямований на встановлення взаємозв'язку між теорією і практикою: «Як можна застосувати ...?», «Що можна зробити з ...?», «Де ви в звичайному житті можете спостерігати ...?»

4. Інтерпретаційні запитання. Зазвичай починаються зі слова «чому?» і спрямовані на встановлення причинно-наслідкових зв'язків. «Чому листя на деревах восени жовтіє?», «Чому повітря забруднюється?», «Чому потрібно підгодовувати птахів взимку?»

5. Оціночні запитання. «Чому щось добре, а що погано?» «Якщо не оберігати природу, то ...?», «Як ви ставитеся до ...?» і т. д.

6. Творчі запитання-припущення, прогнозу: «Що змінилось би, якщо ...», «Що буде, якщо ...?».

Додаткова інформація. У 1956 році американським психологом Бенджаміном Блумом у книзі «Таксономія освітніх цілей: сфера пізнання» були запропоновані правила чіткого й однозначного формулювання і впорядкування цілей навчання: цілі когнітивної групи (розуміння, відтворення, застосування, аналіз, синтез, оцінка); цілі афективної групи (вони виражаються через сприймання, інтереси, нахили, здібності тощо); цілі психомоторні (навички письма, мовленнєві, фізичні, трудові навички).

Метод «Кути». Учитель у чотири кути розставляє відповіді на проблемне питання. Учні об'єднуються у групи за вибраними правильними, на їх погляд, відповідями й обґрунтовують свою позицію.

Метод «Сонечко». Учням пропонується макет сонечка без промінчиків та хмаринки. На промінчиках до завдань з певної теми подано відповіді. Школяр вибирає правильні і прикріплює їх до макету сонечка. Вправа триває по завершенню виконання завдань. Сонечко вигляне – хмарка зникне.

•Лепбук (з англ. lap – коліно, book – книга) – це саморобна інтерактивна папка чи зошит, в які збираються і яскраво оформлюються різноманітні пізнавальні матеріали з певної теми вивчення. Лепбук обов'язково має різні за розміром кишеньки, вставки, рухливі деталі, віконця, міні-книжечки з цікавою інформацією щодо предмету вивчення. Його особливість – безліч кишенок з дидактичним матеріалом, у які складаються предметні картинки, картки із завданнями до гри тощо.

Лепбуки можуть створюватись учнями з педагогом, індивідуально чи групою учнів. В останньому випадку вчитель має чітко розподілити завдання між школярами. Головна перевага лепбука в тому, що він формується власноруч і оформлюється за власним смаком. Це дозволяє структурувати інформацію, активно долучатися до навчального процесу і проявляти творчі здібності школярів. Учневі з ППР створити лепбук допоможе асистент учителя, батьки.

За призначенням лепбуки поділяються на: навчальні; ігрові; вітальні. Їх виготовляють у формі книжки з двома розворотами, папки з розворотами, тощо. Лепбуки допомагають швидко й ефективно засвоїти нову інформацію і закріпити вивчене в цікавій ігровій формі. Ці тематичні посібники мають яскраве оформлення і розробляються спеціально під конкретну дитину з її рівнем знань.

Для виготовлення лепбука знадобляться такі матеріали: картон-основа, папір (білий, кольоровий, для скрапбукінгу з різними текстурами); ручки, олівці, фломастери, фарби; звичайні та фігурні ножиці; клей та/або двосторонній скотч; степлер; декоративні елементи в разі потреби (гудзики,

намистинки, природні матеріали, наклейки, вирізані з журналів тематичні картинки тощо).

•Сторітеллінг (англ. Storytelling «розповідання історій») – розповідь про певну історію із життя. Це одна із інноваційних педагогічних технологій, що допомагає школярам засвоїти матеріал, поданий у вигляді цікавої захоплюючої історії, мотивує до навчальної діяльності, сприяє розвитку морально-етичних якостей учня. Сторітеллінг дозволяє: урізноманітнити освітню діяльність; навчити дитину сприймати і переробляти інформацію; розширити активний словник школяра. Для дитини з ППР слід дати взірць розповіді або застосувати прийом «працюємо разом».

Серед вимог застосування сторітеллінгу:

- насичення історії емоційним зарядом (гумор, несподіванка розв’язка);
- переконливість, правдивість, розкриття важливих для дітей тем;
- спрямованість на вирішення життєвих питань;
- учитель, асистент учителя повинні самі вірити у правдивість розв’язки, інакше вони не зможуть переконати учнів.

•Дерево успіху. Кожен листочок має свій певний колір: зелений – все зробив правильно, жовтий – зустрілися труднощі, червоний – багато помилок. Кожен учень наряджає своє дерево відповідними листочками. Подібним же чином можна прикрашати галявину квітами.

«Методика кольорового читання». Позначення слів (на картках) кольорами (Нова українська школа: порадник для вчителя (навчально-методичний посібник, Чернівці).

У Пораднику виокремлюють умови, виконання яких забезпечить дитину почуттям комфорту під час наступних занять, а ступінь самостійності – зросте.

Перша умова – дитина має бачити зображення слова, яке буде читати.

Друга умова – слова, які дитина читає в цей день, об’єднані темою (пори року, родина, квіти тощо). Згодом це має бути група слів, що починаються однаковим звуком. Так, щоб пізніше дитина змогла читати самостійно, щоразу педагог ознайомлюватиме учня/ученицю із новим звуком, обираючи нову групу слів, які починаються однаковою літерою.

Третя умова – слово записане в трьох позиціях:

І – ціле слово (частіше червоного кольору, або ж того, з яким асоціюється це слово: зима – синього, мандарин – помаранчевого. Ще один варіант – ціле слово може бути надруковане чи написане маркером того забарвлення, яке приємне дитині).

II – слово, поділене на склади для переносу – забарвлене зеленим кольором.

III – це ж слово – розрізане на прямокутники з окремими літерами.

В основу методики також лягає традиційний фонематичний аналіз і синтез, завдяки яким зі слова виокремлюються певні звуки або, навпаки, певні мовні звуки поєднуються у слова, лише зображуються вони не значками, а одразу літерами.

Сучасна корекційна педагогіка накопичила спеціальні технології навчання з відповідними методами. Серед них такі технології:

- логопедичні (логоритміка);
- арт-терапевтичні (казкотерапія, музикотерапія та інші);
- розвитку психічних процесів (методика М. Монтессорі);
- корекції та оптимізації навчальної діяльності (ігрові вправи з використанням матеріалів «Палички Кюізенера»);
- оптимізації навичок комунікації (методика альтернативної комунікації – картки PECS, методика ГАН-Содерберг);
- корекційно-ігрові (Флортайм – у ресурсній кімнаті чи у домашніх умовах);
- моделювання та конструювання (розвиткові вправи з леґо-конструктором).

Слід урахувати дослідження С. Миронової щодо специфіки методів подачі нового матеріалу: «для кращого сприймання дітьми навчального матеріалу його поділяють на частини; процес сприймання кожної частини уповільнюється; забезпечують керівництво кожною перцептивною дією учнів, тобто спрямовують увагу і сприймання дитини конкретними інструкціями; привчають дітей аналізувати результати сприймання, порівнювати сприйняте із зразком; опираються на багато аналізаторів: подивись, торкнись, послухай, як звучить тощо. При закріпленні знань: матеріал докладно аналізувати, у кожній складовій виділяти вузлові питання, між якими й встановлюється взаємозв'язок. Це полегшує пригадування; для закріплення використовують не лише репродуктивні методи, а й пошукові; створюють проблемні ситуації; учнів навчають застосовувати знання в різних умовах і життєвих ситуаціях; закріплення будують з опорою на наочно-образну емоційну пам'ять із поступовим переходом до словесно-логічного запам'ятовування; використовують велику кількість різноманітних повторень; раніше засвоєні знання постійно виправляють, уточнюють, доповнюють, перебудовують неправильно засвоєне (С. Миронова).

Отже, є низка загальних та специфічних методів, які можна застосувати на уроці чи у ресурсній кімнаті в роботі з дітьми із ООП.

3. Компетентнісно орієнтовані завдання для учня з ППР

З метою соціалізації дитини з ППР важливо асистенту вчителя розробити компетентнісні завдання. К. Пономарьова подає методичні рекомендації їх моделювання. Призначення завдань – «занурити» школярів у життєву ситуацію і спонукати їх до вирішення певних проблем. Компетентнісно орієнтовані завдання мають такі характерні ознаки:

- а) моделюють певну життєву ситуацію;
- б) побудовані на актуальну для учнів тему;
- в) викликають інтерес у школярів;
- г) специфічну структуру;
- г) передбачають практичне застосування засвоєних знань, умінь і навичок;
- д) вимагають нестандартного підходу до виконання.

Важливою ознакою компетентнісно орієнтованого завдання є моделювання певної життєвої ситуації.

Приклад, такого завдання:

1. В автобусі Наталя розповідала Марійці про свого котика. Через вуличний шум окремі слова Марійка не почула. Устав пропущені в розповіді слова, щоб усе стало зрозуміло (Пропонується текст із пропущеними словами).

2. При вході в ліс діти побачили табличку. Частина деяких слів були стерті. Діти вирішили відновити запис. Допоможи їм це зробити. Встав у слова пропущені букви (К. Пономарьова).

Дитині з ППР замість пропусків слів пропонуються малюнки. Розроблено низку компетентнісних завдань з інших предметів: Приклади.

1. Математика. Учням пропонують: синій квадрат; синє коло; зелений квадрат; червоний трикутник з проханням: викласти окремо предмет, у якого синій колір і квадратна форма; викласти окремо всі предмети, які мають синій колір або квадратну форму; викласти окремо всі предмети, в яких є або синій колір, або квадратна форма.

2. Я досліджую світ. Учням пропонується склянка з прозорою водою, у якій кольоровий олівець. Учні описують властивості води.

Компетентнісно орієнтовані завдання вимагають від асистента вчителя ретельної підготовки:

- вивчити оточуючий світ дитини з ППР, з'ясувати труднощі у соціально-побутовому орієнтуванні;

- планувати провести екскурсію у парк, дитячий майданчик чи інший культурний заклад з метою розуміння його поведінки у соціумі;
- скласти невеликі тексти із пропусками слів (натомість малюнки), з дитиною обміркувати зміст;
- зацентувати увагу на виховному спрямуванні тексту.

Першим кроком до моделювання компетентнісних завдань стануть Тан-історії: перегляд сімейних фотографій стимулює дитину до позитивних емоцій, мотивує до участі у спілкуванні. Класовод та асистент учителя мають можливість упродовж чотирьох років навчання створити шкільний Тан-альбом.

Таким чином, моделювання компетентнісних завдань сприяє соціалізації особистості, формує активну життєву позицію.

4. Роль STEM-освіти у формуванні компетентної особистості

В Україні з 2016 року розвивається та поширюється глобальна освітня інновація – STEM-освіта. Під час STEAM-уроків в центрі уваги знаходиться не вчитель, а практичне завдання, яке потрібно вирішити. Учні ж вчаться розв'язати його шляхом проб і помилок, а не вивчають «суху» теоретичну частину.

STEM (S – science, T – technology – E-engineering – M-mathematics). Акронім STEM вживається для позначення популярного напрямку в освіті, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering) та математику (Mathematics). Це напрям в освіті, при якому в навчальних програмах посилюється природничо-науковий компонент + інноваційні технології, що використовують у вивченні творчих, мистецьких дисциплін та інших. Основними методами є: дослідження, «перевернуте навчання» (учні опановують теорію самостійно з використанням сучасних технологій).

За Г. Єфремовою, ефективним засобом стартового STEM-навчання є використання конструктора Lego. Упровадження міжнародної програми «Шість цеглинок» є ще одним підтвердженням ефективної взаємодії STEM та НУШ. Застосування Lego як робочого матеріалу можливе під час проведення навчальних занять з будь-якого предмету, починаючи з початкової школи. Наприклад, на уроках освітньої галузі «Математика» цеглинки використовують при вивченні дробів, просторових фігур, геометричних фігур на площині, складанні схем до задач, розв'язуванні рівнянь, порівнянні величин та ін. При викладанні навчальних предметів освітньої галузі «Природознавство» перед учнями відкривається широкий спектр застосування Lego-цеглинок. Їх використання можливе під час

проведення класифікації процесів і явищ, об'єктів і елементів, розміщення предметів за властивостями та ознаками, вивченні астрономічних явищ тощо. Особливою формою наскрізного STEM-навчання є інтегровані уроки, які спрямовані на встановлення міжпредметних зв'язків. Структурним елементом STEM-освіти є STEM-технології (метод дослідження).

STEM-підходи до навчання передбачають поступове нарощування самостійності учнів у навчальній діяльності:

– у 1-5 класах – стимулювання учнів до проведення пошукової роботи під керівництвом учителя;

– у 6-8 класах – спроби проведення дослідницьких робіт на основі навчального матеріалу з програми (виконати всі етапи наукового дослідження і самостійно отримати новий для них результат);

– у 8-9 класах – самостійне дослідження теми (За Г. Єфремою).

До STEM-освіти слід залучати учнів з ППР, починаючи роботу із конструктором, леґо-конструктором, пазлами-малюнками, комп'ютерними моделюючими іграми тощо.

Контрольні завдання:

1. Створити квазіпрофесійне середовище асистента вчителя. Змоделювати фрагмент уроку – актуалізації опорних знань – із застосуванням інноваційних методів навчання (предмет, клас за вибором студента) для дитини з ППР.

2. Підготувати асоціативний куц «Інноваційні методи навчання в інклюзивному класі».

3. Взаємонавчання у групах. Вивчення досвіду ЗЗСО про роботу в класах з інклюзивним навчанням (на основі сайту Інтернет-джерела чи власного досвіду).

Завдання для самостійної роботи:

1. Підготувати тезисне повідомлення на тему «Компетентнісний підхід у формуванні основ пізнавальної, соціально-комунікативної діяльності у дітей з інтелектуальними порушеннями» (методичні орієнтири: Особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті дітей з інтелектуальними порушеннями / навчально-методичний посібник / авт.: О. Чеботарьова, Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, С. Трикоз, І. Сухіна, Н. Ярмола. За наук. ред.: О. Чеботарьової, І. Сухіної).

2. Розкрити технологію розробки лепбука.

ТЕМА 9. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

План

1. Форми організації навчання в інклюзивному освітньому середовищі.
Класифікація форм організації навчання

2. Засоби навчання у класі з інклюзивним навчанням

3. Організація дистанційного навчання з учнем із ППР. Діяльність учителя, асистента учителя, сім'ї в умовах дистанційного навчання

Ключові слова: форми навчання, урок, заняття, засоби навчання, дистанційне навчання.

Використана й рекомендована література:

1. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.

2. Коган О., Манукян О. Організація освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами в умовах дистанційного навчання на період карантину. URL: school66.lvivsch.in.ua/Files/downloadcenter/Дистанційне%20навчання%20дітей%20з%20ООП%20в%20умовах%20карантину.pdf

3. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. Львів: «Новий світ – 2000», 2019. 264 с.

1. Форми організації інклюзивного навчання

Форми організації навчання – спосіб організації навчальної діяльності, який регулюється наперед визначеним порядком і режимом; зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя і учнів, що здійснюється у визначеному порядку і в певному режимі (Н. Волкова, М. Фіцула).

Класифікація форм організації інклюзивного навчання за З. Шевців:

1) за кількістю учнів – колективні, групові, мікрогрупові та індивідуальні;

2) за місцем навчання і виду закладу – урочні (уроки, робота в майстернях, на пришкільних ділянках), позашкільні (екскурсії, заняття вдома);

3) за тривалістю навчальних занять уроки (35-45 хвилин), корекційні заняття індивідуального і групового характеру (ЛФК, заняття з логопедом) (від 15 до 20 хвилин), робота у групі продовженого дня (від 60 до 90 хвилин);

4) за напрямом діяльності, метою і завданням навчання – корекційні, заняття з розвитку психомоторики і сенсорних процесів, ігротерапія та ін..

Нині конкретними формами організації інклюзивного навчання є:

1) урочні: урок, урок практичної роботи, урок-екскурсія, урок самостійної роботи; нетрадиційні (нестандартні) уроки: уроки подорожі, уроки театралізовані, уроки в ігровій формі, інтегровані уроки, уроки-вікторини, уроки КВК, уроки конкурси;

2) позаурочні: гурткова робота.

Основною формою організації інклюзивного навчання є урок. При організації уроку в інклюзивному класі закладу загальної середньої освіти слід дотримуватися організаційних, дидактичних, психологічних, етичних і санітарно-гігієнічних вимог, які тісно переплітаються і доповнюють одна одну. Для нього основними характерними ознаками є:

- компетентнісний та інклюзивний підхід;
- варіативність і гнучкість структури уроку;
- корекційно-розвиткова діяльність вчителя;
- спрямованість на особистість кожного учня;
- оптимізація форм організації навчальної діяльності;
- партнерські стосунки вчителя і учнів;
- адаптація та модифікація;
- використання індивідуального підходу.

Спеціальні форми. Підходами до навчання в інклюзивному класі є традиційне інтенсивне навчання. Традиційне інтенсивне навчання спрямовується на активізацію навчальної діяльності усіх учнів класу, незважаючи на їх індивідуальні освітні потреби, допомагає їм більш повно і чітко зрозуміти поняття та виробити базові навички. На уроці учитель організовує навчання за чітко структурованою схемою, розбиває цей процес на маленькі кроки, контролює розуміння пройденого матеріалу, моделює застосування цільових умінь і навичок та забезпечує учням достатньо можливостей для самостійного їх відпрацювання під його керівництвом.

Кооперативне навчання – це форма організації навчання в малих групах учнів, об'єднаних загальною навчальною метою. Воно відкриває можливість їм співпраці зі своїми ровесниками, дозволяє реалізувати прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню учнями високих результатів, засвоєнню знань та формуванню вмінь. Така модель може застосовуватися на будь-яких етапах навчання. Кооперативне навчання охоплює різні форми, впровадження яких вимагає кількох хвилин до кількох тижнів, у парах, трійках та малих групах, а також базових, формальних і спеціальних групах.

Під час підготовки конспекту уроку до кооперативного навчання потрібно дотримуватися таких його етапів:

1. Підготовчий етап (прийняття рішень) включає: визначення дидактичної мети і завдань, пов'язаних з освітніми можливостями учнів; об'єднання учнів по групах так, щоб вони були неоднорідні за складом; врахування типу сприйняття, здібностей і нахилів; створення умов, що забезпечують оптимальну безпосередню взаємодію між учнями; підготовка необхідного роздаткового матеріалу.

2. Основний етап уроку: пояснення основних понять; коментування прикладів запропонованих завдань; мотивація навчальної діяльності; створення груп і міжгрупової взаємодії; пояснення групової роботи, аби отримати результати; описання критеріїв успіху.

3. Етап контролю і втручання в дії учнів включає розподіл (або допомогти в розподілі) ролей у групах; контакт з кожною групою з метою контролю, чи всі учні правильно зрозуміли поставлене завдання, чи необхідні пояснення її виконання; вироблення навичок спільної роботи і спілкування.

4. Етап оцінювання результатів, їх аналіз. На цьому етапі вчителю необхідно приділити увагу: організації презентацій досягнутих результатів кожною групою; оцінювання їх; аналізу результатів роботи груп; підведенню підсумків уроку.

Формування когнітивних стратегій. Поняття «когнітивні стратегії» Герхарт (Gearheart, 1985) трактує як плани, дії, кроки та процеси, спрямовані на реалізацію будь-якого навчального завдання або вирішення проблеми. У когнітивному підході до освіти зміст навчальних планів і програм (курикулуму) не втрачає свого значення, навпаки – він слугує засобом для вироблення стратегій пізнання, які полегшують інтерпретацію, організацію, відтворення й пригадування інформації (Матеріал подано за З. Шевців).

Індивідуальна робота з учнем із ППР є провідною. Асистент учителя готує картки, малюнки, схеми, інструкції для виконання завдань. В умовах класного навчання відповідно до теми добирає різнорівневі завдання. Рекомендуємо: лічильний матеріал, фігури для математики, предметні та сюжетні малюнки, схеми речень, алгоритми до правил орфографії, репродукції картин українських (закарпатських) художників до уроку української мови; схеми, алгоритми, словесні підказки – до інших уроків. Знайомство із визначними місцями відбувається за малюнками, екскурсіями, індивідуальними відвідуваннями з батьками, на уроках. Ця робота дає можливість моделювати побачені предмети за допомогою лего-конструктора, мозаїки тощо.

Групи формуються за різними моделями (тільки ні в якому випадку слабкий учень – сильний учень): за іменами, вибору кольору, пелюстками квіток, навколо казкового героя та інші.

Форми роботи з дитиною із ППР повинні добиратися із її побажанням.

2. Засоби навчання у класі із інклюзивним навчанням

Засоби навчання супроводжують й доповнюють методи навчання. Слід пам'ятати, що важливим засобом навчання є слово, виважене, толерантне, розумне. Учення В. Сухомлинського про слово повинно бути епіграфом портфолію асистента вчителя: «Слово – найтонший дотик до серця; воно може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, і розпеченим залізом, і брудом... Мудре і добре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне – приносить біду. Словом можна вбити й оживити, поранити і вилікувати, посіяти тривогу й безнадію і одухотворити, розсіяти сумнів і засмутити, викликати посмішку і сльози, породити віру в людину і посіяти зневіру, надихнути на працю і скувати сили душі».

Завдання вчителя: силою слова пробуджувати найкращі емоції та формувати національно-мовленнєву особистість. Для уроку слід дібрати силу голосу, тембр, матеріал пояснювати не поспішаючи, чітко. Форма спілкування толерантна, виважена, навчальна.

Наступний важливий засіб навчання – це наочність. На уроках в інклюзивному класі необхідно використовувати велику кількість наочних матеріалів. Широке їх застосування сприяє збагаченню в учнів словникового запасу, формуванню граматичних категорій, зв'язного мовлення.

Важливими засобами навчання є:

1) предметні засоби: предмети навколишньої дійсності: меблі в класі, навчальне приладдя та ін.;

- природні: фрукти, овочі, листя, квіти, гілля, ялинові шишки та ін.;
- спеціально виготовлені предмети: палички, геометричні фігури тощо;
- трафарети фруктів, овочів, грибів, птахів та ін..

2) ілюстровані засоби:

• набір предметних малюнків із зображенням літаків, овочів, фруктів тощо;

• таблиці; роздатковий набір цифр і букв; схематичні малюнки; схеми-моделі.

3) технічні засоби:

- зорової наочності (екранні, друковані, муляжі і моделі), візуальні;
- слухової наочності (диски, флешки);

4) аудіовізуальні, комп'ютерні.

Сучасна спеціальна педагогіка в пошуку ефективних позитивно-емоційних засобів навчання. Усе частіше методисти, практики звертаються до різних видів мистецтва як до засобу розвитку і корекції (арт-терапія). Реалізація завдань психокорекції, соціально-морального розвитку можлива через певні методики, які використовуються в артпедагогіці і в арттерапії. Формуванню позитивних емоцій сприяють картини українських художників.

Наприклад, картина «Мукачівський замок» А. Ерделі під час розгляду на уроці української мови викликала в учнів, у тому числі у дитини з ППР, інтерес до відомого об'єкту, залучила до жвавої дискусії від побаченого під час екскурсії. Учні описують красу рідного краю, знайомляться з його історією, збагачують лексичний запас слів, складають речення, тексти.

Для учня з ППР рекомендуємо до цієї картини завдання: покажи гору, намалюй у себе на листочку, змодельюй за допомогою лего-конструктора одну будівлю, знайди з-поміж карток назву міста, де стоїть цей замок (підказка уже у назві картини).

До засобів наочності висуваються вимоги, які пов'язані з особливостями перцептивної діяльності учнів з особливими освітніми потребами:

1. Засоби наочності, що використовуються для фронтальної роботи повинні мати розміри, які дозволяють бачити зображене кожному учневі в класі. Вони мають бути добре освітлені, представлятися у звичному для дітей ракурсі.

2. Використовуючи засоби наочності, треба створювати умови, які усували б недоліки перцепції дітей, пов'язані з тим, що наочне зображення багатьох предметів, в тому числі і добре знайомих, не може сприйматися дитиною, якщо її погляд не фіксується на них тривалий час, якщо вони

віддалені від основних точок фіксації. Тому діти для ознайомлення з наочністю потребують більш тривалого часу, ніж їхні ровесники з нормативним розвитком і підбору оптимальної відстані демонстрування.

3.Звужене поле перцепції дітей з особливостями психофізичного розвитку є причиною того, що вони часто не помічають, а якщо й помічають то значно менше в зображеному, ніж їхні ровесники з нормативним розвитком.

Широке поширення у системі спеціальної освіти отримало використання музичних засобів навчання й виховання. У всіх типах освітніх установ як в навчальній, так і у позанавчальній час існують різні форми організації роботи з дітьми, засновані на використанні музичних засобів. На уроках слід використовувати музичні фізкультхвилинки, хвилинки слухання спокійної музики тощо.

Використання творів мистецтва сприяє корекції і компенсації порушень у розвитку дитини, активізації пізнавальних інтересів, залученню до духовної культури, освоєння різних форм соціального життя і в результаті соціальної адаптації людини з обмеженими можливостями, активної участі в громадському, мистецькому та дозвілєвої діяльності в соціальному середовищі.

С. Педик розкриває застосування нетрадиційних прийомів малювання, що сприяють розвитку у дитини наочно-образного та словесно-логічного мислення, відбувається активізація самостійної розумової та мовної діяльності. Саме нетрадиційні техніки малювання створюють атмосферу легкості, відкритості та відвертості, сприяють розвитку ініціативи та самостійності дітей, формують емоційно-позитивне ставлення до діяльності.

Автором пропонуються види технік нетрадиційного малювання:

- малювання піском;
- друк листям;
- малювання м'ятою папером;
- друк за трафаретом;
- монотипія предметна;
- монотипія пейзажна;
- пластелінографія;
- відбиток пінопласту;
- відбиток поролону;
- малювання сіллю;
- малювання долонькою.

Важливо відзначити можливості комп'ютерної техніки як засобу, що дозволяє педагогу здійснювати навчання й контроль за діяльністю дітей. Навчання учнів працювати з телефоном, комп'ютерним пристроєм повинне бути поетапним. Не забувати: формування інформаційної культури є важливою складовою навчання, виховання та розвитку школяра. Презентація теми учителем, прослуховування qr-кодів, голосові повідомлення телефоном сприятимуть мовленнєвому розвитку дитини, формуванню культури мовлення. Вибір засобів навчання залежить від теми, змісту уроку, методів навчання.

Отже, сьогодні є можливості застосування різних засобів навчання, вибір якого залежить й від уподобання дитини з ППР.

3. Організація дистанційного навчання з учнем із ППР. Діяльність учителя асистента вчителя в умовах дистанційного навчання

Дистанційне навчання – це форма організації освітнього процесу з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та здобувачів освіти на різних етапах.

Обов'язки асистента вчителя при дистанційному навчанні:

- приймати безпосередню участь у роботі вчителя;
- здійснювати підготовку навчальних матеріалів (адаптацію / модифікацію) відповідно до потреб і можливостей дитини;
- пояснювати кількаразово види робіт на уроці;
- перевіряти виконання вправ;
- контролювати процес, вести записи, надавати інформацію вчителю;
- постійно комунікувати з учнем та батьками.

Обов'язки вчителя:

- складати плани уроків та проводити уроки за розкладом;
- контролювати навчання учнів та допомагати їм;
- надавати матеріали асистентові вчителя;
- не перевантажувати учнів додатковими домашніми завданнями.

Спільні дії:

- обговорювати та прогнозувати очікувані результати;
- добирати окремі стратегії, методи, прийоми навчання;
- вносити необхідні зміни до планів уроків;
- співпрацювати з батьками.

Розмовляючи з учнями через відеозв'язок, учителі мають звертатись тільки до дитини. Учень повинен розуміти, що це його урок і що він має працювати із класом. Якщо допомога батьків буде надмірною, у якийсь

момент дитина може перекласти відповідальність на дорослого, який сидить поруч.

Режим дня для молодшого школяра повинен мати схожі елементи з режимом під час відвідування закладу освіти. Батьки з дитиною можуть разом намалювати, зліпити, приклеїти певні предмети на таблицю, розкласти предмети-символи в коробки, аби зобразити новий режим. Щодня його треба переглядати та працювати з ним, щоб допомогти дитині адаптуватись до незвичної ситуації: умов дистанційного навчання.

(див. Коган О., Манукян О. Організація освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами в умовах дистанційного навчання на період карантину).

Наочний матеріал повинен вміщувати додаткові коментарі, які допомагають об'єднувати окремі елементи в інтегративний образ, окрім того, повинен мати невелику кількість складових і бути позбавленим зайвих елементів.

Учитель та учні створюють портфолію, що полегшує роботу в умовах дистанційного навчання. Етимологія терміна «портфолію» узагальнено вітчизняними ученими й трактується, як: засіб (інструмент, метод, форма) оцінювання ефективності (результативності) будь-якої достатньо тривалої у часі та складної за змістом діяльності; зібрання зразків робіт і документів, що підтверджують результати діяльності та ілюструють можливості й досягнення власника портфолію; комплект матеріалів, які відповідно до поставленої мети систематизують та ілюструють процес безперервної самооцінки і корекції результатів та досягнень; технологія саморозвитку і самовдосконалення; засіб мотивації і стимулювання творчої активності і самоосвіти; засіб самопрезентації і кар'єрного зростання; показ досягнень в управлінській і педагогічній діяльності; засіб моніторингу й оцінювання професійного розвитку.

Портфолію – це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування умінь учнів ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки.

Портфолію має свою структуру й виконує низку функцій: організовуючу, розвивальну, мотиваційну, змістову, моделюючу, виховну та інші. Нами сфокусована увага на моделюючій як складовій портфолію, що дає можливість з'ясувати стиль викладання педагога, його підходів до добірки методів та форм навчання української мови та читання.

Виходячи із реалій сьогодення, та у зв'язку із збільшенням у закладах освіти класів із інклюзивним навчанням, нами рекомендується застосування терміну «педагогічне портфоліо». У склад його увійдуть тематичні блоки, матеріали вчителя, асистента вчителя та рекомендації батьків дитини з ППР у формі портфоліо дитини із відомостями: уподобання дитини, улюблені іграшки, ігри, активність, особливості мовленнєвої діяльності, читацькі уміння, тривожність та причини, мрії на майбутнє, емоційний стан.

У процесі моделювання портфоліо учитель й асистент учителя повинні врахувати специфіку навчання в інклюзивному класі. З метою реалізації змістових ліній мовно-літературної освітньої галузі (українська мова, читання) у процесі спільного викладання на уроках в початковій школі у класах з інклюзивним навчанням нами запропоновано зміст методичного портфоліо:

1. Традиційні й інноваційні методи навчання української мови та читання.
2. Методика формування читацької компетентності.
3. Компетентнісні завдання та вправи з розвитку мовлення.
4. Корекційно-розвиткові завдання з метою формування мовленнєвої, комунікативної компетентності.
5. Засоби навчання (індивідуальні, диференційовані завдання, таблиці-алгоритми, графіки, малюнки).
6. Презентаційний матеріал для дистанційного навчання.
7. Тематика проєктів, алгоритм їх виконання.
8. Орієнтовні плани-конспекти уроків української мови (читання).
9. Мовні, дидактичні ігри.

Учительське портфоліо класу з інклюзивним навчанням може вміщувати: успіхи учнів у навчанні, їх динаміку, графіки контрольного читання; навчальні досягнення; завдання, спрямовані на усунення помилок допущених у роботах; зразки робіт з числа тих, що виконуються щоденно та домашніх робіт; ілюстрації, диференційовані завдання тощо.

Тека педагогічного портфоліо може містити обґрунтування вибору Типової освітньої програми, підручника «Українська мова та читання», аналізи уроків колег, власного відкритого заняття, спостереження вебінарів, тези, статті щодо методики навчання української мови та читання, досягнення учнів з української мови та читання, типові помилки у зошитах школярів тощо.

Асистент учителя поповнює портфоліо диференційованими завданнями, малюнками, тан-історіями, артикуляційними вправами тощо.

Портфоліо учня значно відрізняється. Його веде учень з допомогою асистента, батьків, інших членів команди. Як правило, учень самостійно заповнює власне портфоліо у залежності від настрою, побаченого, почутого на уроці. Структура може бути такою: фотографія дитини, фотографія сім'ї, розклад уроків, улюблена справа, малюнки, наклейки тощо.

Портфоліо систематизує роботу вчителя й асистента в умовах дистанційного навчання.

Контрольні завдання:

1. Підготувати презентацію до теми «Інновації у навчанні, вихованні та розвитку дітей з ППР».

2. Розкрити сутність і завдання оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. Портфоліо учнів як засіб оцінювання індивідуальних досягнень.

Завдання для самостійної роботи:

1. Підготувати усне повідомлення з проблеми «Методичні прийоми корекції конативної сфери молодших школярів».

2. Розкрити роль мультидисциплінарної команди у навчанні й вихованні дітей з ООП. Форми роботи із батьками.

ТЕМА 10. ОРГАНІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

План

1. Поняття «корекційно-розвиткова послуга»

2. Корекційно-розвиткові програми для дітей з ООП

3. Корекційно-розвиткова робота на уроках у класах з інклюзивним навчанням. Види вправ та завдань

Ключові слова: корекційно-розвиткова послуга, програми, завдання та вправи.

Використана та рекомендована література:

1. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.

2. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів від 15 вересня 2021 року. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

1. Поняття «корекційно-розвиткова послуга»

Освітня послуга – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання (Про освіту. Закон України).

Психолого-педагогічні послуги – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту, фахівцями інклюзивно-ресурсного центру.

Корекційно-розвиткові послуги – це комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами в процесі навчання, спрямованих на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Вони зосереджені на: соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їх самостійності та відповідних компетенцій; формування компенсаторних способів діяльності як важливої умови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання в закладах дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти; розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності, становлення особистості.

Питання корекційно-розвиткових занять прописано у Постанові Кабінету Міністрів від 15 вересня 2021 року «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти».

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття проводяться фахівцями із числа педагогічних працівників закладу освіти, педагогічними працівниками вчителями-дефектологами (вчителем-логопедом, сурдопедагогом, тифлопедагогом, олігофренопедагогом), які введені до штату закладів освіти відповідно до типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти та/або додатково залученими фахівцями, з якими заклад освіти або відповідний орган управління у сфері освіти укладають цивільно-правові договори (Постанова Кабінету Міністрів «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти»).

Взаємодія фахівців має ґрунтуватися на принципах: дотримання інтересів дитини, комплексність психолого-педагогічного супроводу, неперервність супроводу, системність роботи, узгодженість роботи.

Мультидисциплінарний підхід передбачає співпрацю спеціалістів багатьох галузей (загальна та спеціальна освіта, соціальна педагогіка, медицина, психологія, реабілітологія тощо), що дає змогу в комплексному супроводі дитини оптимізувати процеси її розвитку, виховання, навчання, лікування. Мультидисциплінарна команда інклюзивної освіти – це група фахівців та батьків дитини, об'єднаних спільною метою, виконанням завдань і загальним підходом, для реалізації яких вона підтримує всередині команди взаємну відповідальність (С. Миронова).

Корекційно-розвиткова робота – це комплексна діяльність різних фахівців, спрямована на поліпшення процесів розвитку і соціалізації дитини, послаблення або подолання її психофізичних порушень у процесі навчання та виховання з метою максимально можливого розвитку особистості й підготовки до самостійного життя (С. Миронова).

ІРЦ визначає обсяг корекційно-розвиткових послуг. Тривалість індивідуальних психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять для учнів становить від 20 до 25, а групових – від 35 до 40 хвилин. Тема заняття формулюється відповідно до календарно-тематичного планування та Програми.

Таким чином, поняття «корекційно-розвиткова послуга» є багатоаспектним й забезпечує навчання, виховання, розвиток дитини, корекцію відповідно до її можливостей, фізичного стану.

2. Корекційно-розвиткові програми для дітей з ООП

Сьогодні розроблено програми корекційно-розвиткової роботи як традиційні («Розвиток мовлення», «Соціально-побутове орієнтування», «Ритміка», «Лікувальна фізкультура»), так з урахуванням інновацій в освіті. Вони проводяться на окремих заняттях, але деякі форми, види робіт учитель чи асистент можуть використати на уроці. Наприклад, навчання письма за методикою Монтесорі відбувається із застосуванням дидактичних посібників, які діляться на три групи з відповідними вправами:

- кілька видів набірною (рухомого) алфавіту;
- картки з рельєфними (шершавими) літерами;
- різноманітні інструменти і засоби для малювання.

Вправи з шершавими літерами допомагають дитині зрозуміти зв'язок звуків усного мовлення та письмових знаків. Рухомий алфавіт є інструментом для складання слів (Програма. Дишлоу Т., Чеботарьова О.)

Програми для спеціальних закладів освіти:

1. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Цікавий світ Монтесорі» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з

інтелектуальними порушеннями. Важливою особливістю реалізації програми є спеціально облаштований кабінет Монтесорі, який умовно розділений на зони, які відповідають розділам програми, враховуючи сензитивні періоди розвитку дитини:

- Зона практичного життя.
- Зона сенсорного розвитку.
- Зона мовленнєвого розвитку.
- Зона математичного розвитку.
- Космічна зона.

2. Програма з корекційно-розвивальної роботи «Острівець здоров'я» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями (Ковтун А., Кунникова О., Стригунова А. / Укладач Бобренко І.).

Мета реалізації програми «Острівець здоров'я» (модуля предмету «Лікувальна фізкультура»): попередження та корекція психофізичного розвитку, вторинних порушень і забезпечення передумов гармонійного вікового розвитку та формування соціальної адаптації молодших школярів.

3. Програма з корекційно-розвиткової роботи «лего-конструювання» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями (Лапін А.)

Метою використання ЛЕГО-конструювання у системі додаткової освіти дітей з особливими освітніми потребами, окрім вирішення загальноосвітніх завдань, є розвиток творчих здібностей та пізнавальної активності, навичок взаємодії в групі, уміння самостійно вирішувати поставлені конструкторські завдання, корекція та розвиток сенсорної сфери, дрібної і загальної моторики, координації «око-рука», просторових уявлень та логічного мислення дитини у процесі конструктивно-ігрової та проєктної діяльності.

На заняттях використовуються три основних види конструювання: за зразком, за умовами та за власним задумом.

Конструювання за зразком – готова модель того, що потрібно побудувати (наприклад, зображення або схема будинку).

При конструюванні за умовами – зразка немає, задаються тільки умови, яким споруда повинна відповідати (наприклад, будиночок для песика повинен бути маленьким, а для коника – великим).

Конструювання за задумом припускає, що дитина сама, без будь-яких зовнішніх обмежень, створить образ майбутньої споруди і втілить його в матеріалі, який є в її розпорядженні. Цей тип конструювання краще за інші

розвиває творчі здібності дитини, а в деяких випадках є показником її психоемоційного стану (Лапін А.).

4. Корекція розвитку комунікативної функції мовлення «Говірливий струмок» Підготовчий, 1 клас (Жеплінська С.).

5. Корекція розвитку. Формування лінгвістичних понять на основі використання асоціативних схем для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (Татарінова О.).

Рекомендується додаток до мовних казок.

Програми містять цікаві завдання для корекції мовлення. Учитель класу та асистент окремі із них має можливість використати у класі з інклюзивним навчанням.

3. Корекційно-розвиткова робота на уроках у класах з інклюзивним навчанням. Види вправ та завдань

На уроках у класах з інклюзивним навчанням корекційно-розвиткова робота проводиться у двох формах: груповій та індивідуальній.

Майстерність учителя полягає в умінні дібрати такі завдання, які залучали б до роботи усіх учнів. Майстерність асистента – розробка індивідуальних завдань з візуалізацією. Окремі завдання.

1. Ігрові.

Гра залучає усіх учнів до навчальної діяльності. Це дидактичні ігри з української мови, математики, природознавства та інших предметів. Наприклад:

До уроку української мови «Назви звуки». Плесканням у долоні виділяють звук. «Піймай звук [с]»

Струмок серед гаю, як стрічечка.

На квітці метелик, мов свічечка.

Хвилюють, малюють, квітують поля –

Добридень тобі, Україно моя! (П. Тичина)

Закарпатський калейдоскоп: запис власних назв з карти Закарпаття (до уроку природознавства). Повтори назви міст.

«Що зайве?» Дидактична мета: учити учнів класифікувати об'єкти живої природи. Вчитель називає групу рослин (квіти, дерева, фрукти, овочі і т. ін.), але поміж них є предмет іншого виду. Діти плесканням у долоні знаходять помилку.

«Які числа загубилися?» Учитель промовляє два числа, а учні повинні назвати ті, які знаходяться між ними. Наприклад, учитель каже: «27, 30».

Учні показують почергово числа на картках, яких не вистачає (до уроку математики).

«Цікаві краплини» (для застосування на будь-якому уроці). Для гри слід вирізати картки у вигляді краплин (жовтого, зеленого, блакитного кольорів і т. д.). На картках написати диференційовані завдання. Починається «дощик» і на парти «крапають краплини». Учні виконують завдання з математики, читання, природознавства тощо. А ще можна поміркувати: від чого краплини стали такого кольору?

Гра «Створюю лінію (предмет)». Асистент учителя на аркуші паперу ставить дві крапки (чи кілька), дитина повинна пальцем або олівцем провести лінію, що їх сполучає. Таким чином, дитина створює лінію, відрізок, предмет. Одночасно учні класу виконують самостійну роботу з математики за завданням учителя. Дитина не відчуває себе відокремленою від класу.

2. Орфоепічні хвилинки («Говори правильно»). Учитель вимовляє слово, учні повторюють. Якщо у класі є учень з ППР, то бажано вимовити слово, кілька разів, показати малюнок до нього.

3. Чистомовки, повільномовки. Учитель пропонує текст у формі вірша. Учні хором, а потім індивідуально повторюють за вчителем.

4. Орфографічні хвилинки («Пиши правильно»). Учні списують слова з екрану мультимедійного центру, карток, таблиць. Зорове сприйняття слова у поєднанні з вимовою сприятиме формуванню культури усного та писемного мовлення, збагаченню активного словника учня.

5. Презентаційні матеріали (таблиці, схеми, павутинки слів, математичних виразів тощо). Презентацію нової теми з поясненням учителя можна застосувати у будь-якому класі та з будь-якого предмета.

6. Робота з предметними та сюжетними малюнками. Мета їх застосування: формування правильної вимови та вживання слова.

7. Міні-проекти. Наприклад, проєкт з природознавства.

«Краплина, або де ми втрачаємо воду?». На початковому етапі учнів об'єднують у групи, формулюють завдання. На основному етапі вони збирають джерела інформації з теми у шкільній бібліотеці та Інтернеті, опрацьовують у групах, систематизують і розподіляють між собою навчальний матеріал. Третій етап передбачає презентацію результатів дослідження.

Проекти дають можливість дитині з ППР взяти посильну участь в ньому, працювати спільно з групою учнів. Методика роботи над проєктом школяра з ППР така:

- формулювання завдання;

- знайомство з предметами чи явищами, що досліджуються;
- добірка матеріалу до проєкту за участю асистента вчителя, батьків;
- оформлення проєкту у формі малюнку, схеми під керівництвом асистента вчителя;
- презентація продукту.

Асистент учителя може дібрати окремі елементи проєкту, дитина тільки змоделює.

Корекційно-розвиткові вправи досить добре розроблені у спеціальній літературі, про що ми акцентували увагу вище. Проте у класі з інклюзивним навчанням учень не повинен побачити особливого підходу до нього, а, навпаки, відчувати себе частиною учнівського соціуму.

Контрольні завдання:

1. Розкрити застосування окремих видів асоціативних схем на уроках у класі з інклюзивним навчанням (методичні орієнтири: Додаток до програми О. Татарінової. Корекція розвитку. Формування лінгвістичних понять на основі використання асоціативних схем для 1-4 класів спеціальних закладів).

2. Корекційні ігри та вправи для учнів з ППР. Підготувати корекційні ігри та вправи для асистента вчителя (клас, предмет на вибір студента). Кількість – до 10.

3. Провести аналіз трьох фахових статей, публікацій учених, учителів-практиків щодо застосування ігрових ситуацій на уроці в класі з інклюзивним навчанням.

Завдання для самостійної роботи:

1. Підготувати усні повідомлення з прикладами до теми «Ментальні карти, схеми, теки індивідуальних та диференційованих завдань у роботі асистента вчителя».

2. Розкрити співпрацю асистента учителя з фахівцями ІРЦ. Методичне есе «Роль фахівців ІРЦ у добірці методів, форм навчання, виховання та розвитку дитини з ППР у ЗЗСО».

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю. Д. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. 376 с.
2. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва та ін. Харків : Видавництво «Ранок», 2019. 216 с.
3. Блеч Г. Компетентнісний підхід у навчанні української мови школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Том 1 № 16, 2020. 17 с.
4. Большакова І., Пристінська М. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи, 2017. URL: <https://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-2/>
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
6. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/10/08/derzhstandartbazovoi-osvityprezentatsiya.pdf>
7. Державний стандарт початкової освіти. *Учитель початкової школи*. 2018. №4 (вкладка). С.1-16.
8. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі: колективна монографія / За заг. редакцією Г. Л. Єфремової. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 444 с.
9. Казачінер О. С. Використання методики ТАН-Содерберг для розвитку мовлення учнів із інтелектуальними порушеннями / О. С. Казачінер, М. П. Дембовська. *Молодий вчений*. 2019. № 5(2). С. 421-425
10. Кірик М., Данилова Л. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів ЗЗСО: навч-мет. посібник. Львів: Світ, 2019. 136 с.
11. Кобильченко В., Омельченко І. Спеціальна психологія: підручник. ВЦ «Академія». 2020. 224 с.
12. Коган О., Манукян О. Організація освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами в умовах дистанційного навчання на період карантину. URL: school66.lvivsch.in.ua/Files/downloadcenter/Дистанційне%20навчання%20дітей%20з%20ООП%20в%20умовах%20карантину.pdf
13. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

14. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>

15. Ліщук Н. Українська мова. Буквар. Підручник для 1 класу спеціальних закладів середньої освіти . Частина 1. Вид.-цтво Перспектива, 2018. 116 с.

16. Малишевська І. А. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища : монографія / І. А. Малишевська. Умань : «ВПЦ» Візаві, 2018. 386 с.

17. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.

18. Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

19. Моделювання портфоліо педагога : Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; уклад. Н. В. Бахмат. 2-ге вид., переробл. і доповн. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2014. 72 с.

20. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja (навчально-методичний посібник). Колектив авторів. Чернівці, 2018. 126 с.

21. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

22. Педик С. І. Вплив нетрадиційних методів малювання на розвиток дітей з ООП: методичний посібник. Полтава, 2022. 80 с.

23. Пономарьова К. Компетентнісно орієнтовані завдання з української мови: особливості конструювання та застосування. ib.iitta.gov.ua/714221/1/Пономарьова%20К.%20І.%20Компетентнісно%20ор.pdf

24. Порадник батькам: практичні рекомендації під час дистанційного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями / навчально-методичний посібник / авт.: О. Чеботарьова, Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, І. Сухіна, С. Трикоз. За заг. ред. О. Чеботарьової К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 154 с.

25. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів від 15 вересня 2021 року. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

26.Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти. Наказ Міністерства освіти й науки України від 08 червня 2018 року, №609. URL: file:C:/ Users / HOME /Downloads /5b1e721d2c67a022705177.pdf

27.Причини інтелектуальних порушень у дітей. URL: rinin.com/medytsyna/intelektualni-porushennya-u-ditej.html

28.Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 №1556–VII. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.

29.Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

30.Про повну загальну середню освіту. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984>

31.Синиця А. Діяльнісний підхід запорука успішної роботи спеціального педагога. IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (22-23 квітня 2020 р., м. Бердянськ), 2020. С.120-121.

32.Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: Ч.1. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. 241 с.

33.Стеблюк С. В. Формування загальнолюдських цінностей у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Педагогічні науки*. Випуск 1 (54), 2023. С. 22-27

34.Стеблюк С. В., Хома О. М. Збагачення активного словника молодших школярів на уроках української мови у сучасній початковій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 60. Том 4. С.170-175

35.Стеблюк С. В., Хома О. М. Педагогічне портфоліо як методичний інструментарій у реалізації завдань мовно-літературної освітньої галузі початкової школи. *Інноваційна педагогіка. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій*. Випуск 52. Т. 2. 2022. С.50-54

36.Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / Пометун О., Пироженко Л. За ред. О. І. Пометун. К.: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.

37. Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / Упорядник Бондар К. М. [2-ге вид., доп.]. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.

38. Типова освітня програма для 5-10 (11) класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами. URL: <file:///C:/Users/HOME/Downloads/61b31e1ad1319752519101.pdf>

39. Типова освітня програма початкової освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку (1 клас), 2018. URL: https://lib.iitta.gov.ua/711423/1/%D0%A2%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0_1%20%D0%BA%D0%BB.pdf

40. Трикоз С. В. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку / С. В. Трикоз, Г. О. Блеч. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.

41. Чеботарьова О. В. Учні початкових класів із порушенням інтелектуального розвитку: навчання та розвиток: навчально-методичний посібник / О. В. Чеботарьова, І. В. Гладченко. Харків, «Ранок», 2020. 128 с.

42. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. Львів: «Новий світ. 2000», 2019. 264 с.

43. Brandon T. The lessons learned from developing an inclusive learning and teaching community of practice / T. Brandon, J. Charlton. *International Journal of Inclusive Education*. 2011. Vol. 15(1). P. 165–178.

44. The Collaborative Consultation Model. Lorna Idol., Phyllis Paolucci-Whitcomb, Ann Nevin. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 2010. Pages 347-361.

КОНЦЕПЦІЯ**реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року**

Проблема, яка потребує розв'язання

Проблемою, яка потребує розв'язання, є суттєве погіршення якості загальної середньої освіти протягом 1992-2016 років, що є наслідком ряду таких факторів:

- зменшення обсягів фінансування;
- зниження рівня оплати праці вчителя;
- незадовільне матеріально-технічне забезпечення шкіл;
- бюрократизація системи управління освітою;
- застарілі зміст освіти та методики викладання.

Проявами проблеми є:

- збільшення частки молоді, яка здобуває освіту за кордоном;
- тенденція до зниження показників України у міжнародних дослідженнях конкурентоспроможності та інноваційної привабливості, які впливають на економічний розвиток України.

Загальна середня освіта в Україні має такі основні ознаки:

- наявність суттєвого сегмента високоякісної освіти, насамперед математичної та природничої (елітарна освіта);
- домінування в системі освіти шкіл з невисокою якістю освітніх послуг;
- суттєві територіальні відмінності в якості загальної середньої освіти (між сільськими та міськими школами, між окремими регіонами);
- тенденція до погіршення якості освіти в цілому у державі;
- недостатня мотивація до освіти значної частини молоді.

Отже, проведення докорінної реформи загальної середньої освіти сприятиме подоланню негативних тенденцій, забезпеченню соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності держави.

Досвід країн Східної Європи (Польщі, Чехії) свідчить про суттєвий вплив освітніх реформ на розвиток економіки та конкурентоспроможність освіти на міжнародному рівні.

Мета Концепції

Метою Концепції є забезпечення проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти за такими напрямками:

- ухвалення нових державних стандартів загальної середньої освіти, розроблених з урахуванням компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості;

- запровадження нового принципу педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя і батьків;

- підвищення мотивації вчителя шляхом підвищення рівня його оплати праці, надання академічної свободи та стимулювання до професійного зростання;

- запровадження принципу дитиноцентризму (орієнтація на потреби учня);

- удосконалення процесу виховання;

- створення нової структури школи, що дасть змогу засвоїти новий зміст освіти і набути ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості;

- децентралізація та ефективне управління загальною середньою освітою, що сприятиме реальній автономії школи;

- справедливий розподіл публічних коштів, що сприятиме рівному доступу усіх дітей до якісної освіти;

- створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, вчителів і батьків;

- створення необхідних умов для навчання учнів безпосередньо за місцем їх проживання, зокрема у сільській місцевості, або забезпечення регулярного підвезення до шкіл.

Згідно з реформою загальної середньої освіти випускник нової української школи – це:

- цілісна всебічно розвинена особистість, здатна до критичного мислення;

- патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини;

- інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, навчатися впродовж життя.

За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді,

спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіють іншими вміннями.

Шляхи і способи розв'язання проблеми

Розв'язання проблеми передбачається здійснити шляхом проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти з урахуванням досвіду провідних країн світу, зокрема змісту загальної середньої освіти, педагогіки загальної середньої освіти, системи управління загальною середньою освітою, структури загальної середньої освіти, системи державного фінансування загальної середньої освіти, нормативно-правового забезпечення загальної середньої освіти.

Реформування змісту загальної середньої освіти передбачає розроблення принципово нових державних стандартів загальної середньої освіти, які повинні ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання, враховувати вікові особливості психофізичного розвитку учнів, передбачати здобуття ними умінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності.

Зазначені стандарти повинні також ґрунтуватися на Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про основні компетентності для навчання протягом усього життя».

Ключовими компетентностями є спілкування державною і рідною в разі відмінності мовою, спілкування іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, вміння навчатися впродовж життя, соціальні і громадянські компетентності, підприємливість та фінансова грамотність, загальнокультурна грамотність, екологічна грамотність і ведення здорового способу життя.

Реформування педагогіки загальної середньої освіти передбачає перехід до педагогіки партнерства між учнем, вчителем і батьками, що потребує ґрунтовної підготовки вчителів за новими методиками і технологіями навчання, зокрема інформаційно-комунікативними технологіями.

З метою створення умов для інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами необхідно розробити індивідуальні програми їх розвитку, що включатимуть корекційно-реабілітаційні заходи, психолого-педагогічний супровід і засоби для навчання таких дітей.

У рамках реформування системи управління загальною середньою освітою школа матиме право розробляти і впроваджувати власні освітні програми відповідно до державного стандарту загальної середньої освіти,

змінювати статус бюджетної установи на статус неприбуткової організації із збереженням податкових пільг і отриманням фінансової автономії.

Для досягнення мети Концепції необхідно забезпечити стимулювання вчителя до особистого і професійного зростання та надання йому академічної свободи, а також матеріальне стимулювання, зокрема шляхом підвищення розрядів у Єдиній тарифній сітці.

Реформування структури загальної середньої освіти передбачає перехід до 12-річної середньої школи із трирічною профільною школою академічного або професійного спрямування. Профільна школа академічного спрямування сприятиме забезпеченню поглибленого вивчення окремих шкільних предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб учнів і продовженню їх навчання у вищих навчальних закладах, а професійного спрямування – здобуттю першої професії та можливості вступу до вищих навчальних закладів.

У рамках реформування системи державного фінансування загальної середньої освіти передбачається:

- створення системи прозорого розподілу публічних коштів у новій українській школі (школи будуть зобов'язані оприлюднювати дані про всі кошти, які надходять з бюджету та інших джерел);
- покриття видатків на забезпечення педагогічної складової частини навчального процесу за рахунок освітньої субвенції;
- удосконалення формули розрахунку освітньої субвенції з метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти в різних регіонах і населених пунктах;
- створення необхідних умов для навчання і виховання дітей молодшого шкільного віку безпосередньо за місцем їх проживання, зокрема у сільській місцевості;
- створення умов для розширення державно-громадського партнерства на засадах співфінансування і спільного управління школами;
- запровадження принципу «гроші ходять за дитиною», зокрема для підтримки дітей з особливими освітніми потребами, які можуть разом з іншими дітьми здобувати освіту у пристосованих для цього школах;
- запровадження рівного доступу до бюджетного фінансування шкіл незалежно від форми власності.

Строки реалізації Концепції

Реалізація Концепції здійснюється протягом 2017-2029 років трьома етапами.

На першому етапі (2017-2018 роки) передбачається:

- прийняти новий Закон України «Про освіту»;
- розробити план дій з реформування системи загальної середньої освіти;
- розробити, затвердити та запровадити (2018 рік) новий державний стандарт початкової освіти з урахуванням компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості;
- доопрацювати навчальні плани і програми з метою розвантаження та запровадження компетентнісного та антидискримінаційного підходу в початковій школі;
- утворити 200-250 опорних шкіл базового рівня у сільській місцевості;
- підвищити кваліфікацію вчителів початкової школи;
- підвищити заробітну плату вчителів шляхом збільшення ставок (окладів) у Єдиній тарифній сітці на два розряди;
- запровадити навчання авторів підручників та підготовку експертів з метою підготовки підручників нового покоління;
- створити національну електронну платформу для розміщення електронних курсів та підручників, розробити електронні підручники, курси дистанційного навчання за навчальними програмами, систему дистанційного навчання для підвищення кваліфікації вчителів;
- спростити систему документообігу, оптимізувати звітність, запровадити електронні форми документів;
- розробити новий Закон України «Про загальну середню освіту»;
- створити систему освітньої статистики і аналітики;
- взяти участь у міжнародному дослідженні якості середньої освіти PISA-2018;
- розпочати роботу з формування системи забезпечення якості освіти;
- забезпечити різноманітність форм здобуття початкової освіти.

На другому етапі (2019-2022 роки) передбачається:

- розробити, затвердити (2019 рік) та запровадити (2022 рік) новий державний стандарт базової середньої освіти з урахуванням компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості;
- створити нову систему підвищення кваліфікації вчителів і керівників шкіл;
- провести інвентаризацію шкіл та закладів професійної освіти для створення мережі профільних шкіл;

- забезпечити якісне вивчення іноземних мов у профільній школі відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна-2020»;
- сформувати мережу опорних шкіл базового рівня;
- розробити професійні стандарти педагогічної діяльності вчителя;
- створити мережу установ незалежної сертифікації вчителів;
- створити регіональні органи з питань забезпечення якості освіти;
- створити систему внутрішнього забезпечення якості освіти у школах (2022 рік);
- створити систему незалежного оцінювання результатів навчання за курс базової середньої освіти.

На третьому етапі (2023-2029 роки) передбачається:

- розробити, затвердити (2023 рік) та запровадити (2027-2029 роки) новий державний стандарт профільної освіти з урахуванням компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості, що сприятиме створенню передумов для скорочення тривалості (навантаження) бакалаврських програм вищої освіти в середньому на 45 кредитів;
- сформувати мережу профільних шкіл (2025 рік);
- створити систему незалежного оцінювання випускників профільної школи професійного спрямування.

Очікувані результати

Реалізація Концепції сприятиме:

- поліпшенню якості загальної середньої освіти в цілому;
- подоланню територіальних відмінностей у якості загальної середньої освіти;
- забезпеченню престижності професійної освіти;
- поліпшенню якості вищої освіти за рахунок якісної підготовки у школах і кращого конкурсного відбору абітурієнтів.

Обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів

Реалізація Концепції здійснюється за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством.

Обсяг фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для реалізації Концепції, визначається щороку з урахуванням можливостей державного і місцевих бюджетів, розміру міжнародної технічної допомоги.